

Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΘΕΜΑ

**<<ΔΙΑΧΕΙΡΗΣΗ ΚΡΙΣΕΩΝ-ΦΥΣΙΚΩΝ
ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΩΝ ΣΕ ΧΩΡΕΣ ΥΠΟΔΟΧΗΣ
ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ>>**

ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΑ: ΚΟΚΟΛΗ ΓΕΩΡΓΙΑ

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ: ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

ΑΘΗΝΑ 2011

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΕΛΙΔΕΣ

Ευχαριστίες	4
Πρόλογος.....	5

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: ΚΡΙΣΗ-ΜΟΡΦΕΣ ΚΡΙΣΕΩΝ

1.1). Η έννοια της κρίσης.....	6
1.2). Μορφές κρίσεων.....	7
1.3). Τα στάδια της κρίσης.....	11
1.4). Διαφορετικές έννοιες της κρίσης.....	13

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΚΡΙΣΕΩΝ-ΚΥΚΛΟΣ ΖΩΗΣ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ

2.1). Διαχείριση κρίσεων.....	16
2.2). Αρχές διαχείρισης κρίσεων.....	21
2.3). Διαχείριση κρίσεων στον τουρισμό.....	22
2.4). Η κρίση του Ελληνικού μοντέλου τουριστικής ανάπτυξης και η διεθνής οικονομική κρίση.....	24
2.5). Ο κύκλος ζωής του τουριστικού προϊόντος.....	25
2.6). Η κρίση του μοντέλου 4s.....	26
2.7). Οι συνθήκες ανάπτυξης του μοντέλου των 4s.....	27
2.8). Ο κορεσμός του τουριστικού προϊόντος.....	27

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

3.1). Τουρισμός και περιβάλλον.....	33
3.2). Οι περιβαλλοντικές επιδράσεις του τουρισμού.....	34

3.3). Ο ρόλος των κύριων παραγόντων του τουριστικού τομέα...35

3.4). Οι βραχυχρόνιες και μακροχρόνιες επιπτώσεις.....36

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο :ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

4.1). Γενικοί προβληματισμοί σχετικά με την μελέτη της επίδρασης του τουρισμού.....40

4.2). Παράγοντες που επηρεάζουν τη συμπεριφορά του σύγχρονου τουρίστα.....48

4.3). Πολιτισμικές μεταβολές που επιφέρει ο τουρισμός.....56

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο: ΦΥΣΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΕΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥΣ

5.1). Φυσική καταστροφή ως κρίση.....60

5.2). Η έννοια της φυσικής καταστροφής.....61

5.3). Αντιμετώπιση φυσικών και τεχνολογικών καταστροφών.....64

5.4). Σχέδιο διαχείρισης κρίσεων σε φυσικές καταστροφές.....68

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο: ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟΙ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ-ΝΟΜΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

6.1). Κλιματικές αλλαγές και περιβαλλοντικοί πρόσφυγες.....71

6.2). Παράγοντες της κλιματικής μετανάστευσης.....77

6.3). Ο ρόλος του διεθνούς νομικού συστήματος.....84

6.4). Ζητήματα ασφαλείας και εδαφικής ακεραιότητας.....87

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο: ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΕΣ ΦΥΣΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΕΣ

7.1). Οι σημαντικότερες φυσικές καταστροφές μέχρι σήμερα.....89

7.2). Επίλογος.....93

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....96

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον καθηγητή κύριο Σωτηρόπουλο Γεώργιο για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε δίνοντας μου τη δυνατότητα να εκπονήσω την πτυχιακή μου εργασία στον επιστημονικό τομέα που επιθυμούσα. Επίσης, θα ήθελα να τον ευχαριστήσω για τη διάθεσή του να με βοηθήσει και να μου λύσει οποιαδήποτε απορία οποιαδήποτε στιγμή το χρειαζόμουν.

Εύχομαι και ελπίζω ότι ανταπεξήλθα στους στόχους και τους σκοπούς αυτής της εργασίας. Θα ήθελα να αναφέρω ότι αντιμετώπισα αρκετές δυσκολίες σχετικά με την εργασία όπως είναι η βιβλιογραφία.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η εργασία έχει ως θέμα τη διαχείριση κρίσεων είτε πρόκειται για περιβαλλοντολογικές, πολιτικές, η βιομηχανικές οι οποίες όμως μπορούν να επηρεάσουν η κάθε μια ξεχωριστά μία ολόκληρη χώρα. Η παρακάτω εργασία, παρουσιάζει λογικές πρακτικές και τακτικές, για την αντιμετώπιση και ανταπόκριση, καθώς επίσης και την ανάκαμψη από οποιαδήποτε κρίση. Επίσης εξετάζει τους τρόπους, με τους οποίους οι τουριστικοί επιχειρηματίες και οι διαχειριστές κρίσεων μπορούν να προστατεύσουν τους εαυτούς τους από δυνητικές καταστάσεις κρίσεων. Σκοπός της εργασίας είναι να βοηθήσει όλους όσους ενδιαφέρονται να αναπτύξουν τις απαραίτητες δεξιότητες, ώστε να μπορέσουν να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά κρίσιμες καταστάσεις. Επίσης βοηθά στο να αναπτυχθούν αποτελεσματικές πρακτικές για τη διαχείριση κρίσεων, που μπορούν να συμβούν σε οποιονδήποτε οργανισμό – επιχείρηση, σπίτι, κοινότητα, βιομηχανία ή έθνος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: ΚΡΙΣΗ-ΜΟΡΦΕΣ ΚΡΙΣΕΩΝ

1.1 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Ο όρος κρίση προέρχεται από την ελληνική λέξη κρίσης ουσιαστικό (επιλογή, απόφαση), που απορρέουν από την ελληνική κρίνει ρήμα (να αποφασίσει). Η λέξη κάνει ένα αρχαίο ντεμπούτο στην ελληνική ιστορία, γραπτώς μέσω της νομικής, ιατρικής, και ρητορική, χρησιμοποιείται σαν ορολογία ως το σημείο καμπής σε μια απόφαση, ασθένεια, ή επιχείρημα. Η οριστική επανεμφάνιση της έννοια κρίσης σε ιστορικά γεγονότα χρονολογείται από τα τέλη του δέκατου όγδοου αιώνα, κλασική διατύπωση της από το δεύτερο μισό του δέκατου ένατου αιώνα, και τη διάδοση της ως όρος για ένα κρίσιμο και αποφασιστικό στάδιο ή η κατάσταση από το τελευταίο μισό του εικοστού αιώνα.

Η έννοια της κρίσης, ως πολυδιάστατη που είναι, έχει αποδοθεί ποικιλοτρόπως, ακόμη και από απλούς ανθρώπους για να περιγράψουν με μια λέξη ότι αντιμετωπίζουν ένα δύσκολο πρόβλημα, ότι διανύουν περίοδο ανωμαλίας ή βρίσκονται σε κρίσιμη φάση.

Με τον όρο κρίση, περιγράφεται συνήθως μια απρόβλεπτη κατάσταση, η οποία χαρακτηρίζεται από ένταση και ανασφάλεια, μπορεί δε να αφορά στον εαυτό μας, στην οικογένεια, στην επιχείρηση, στον Οργανισμό, στην κοινωνία, στους θεσμούς, ή στο διεθνές περιβάλλον και η οποία πιθανολογείται ότι θα επιφέρει δυσμενή αποτελέσματα. Κατά την κρίση, μεταβάλλεται η συνήθης ροή των πραγμάτων και εισερχόμαστε σε μια καμπή, σε μια μεταβατική περίοδο με δυσχέρειες και κινδύνους. Κάθε κρίση λειτουργεί ως δοκιμή της σταθερότητας του συστήματος. Εάν χωρίσουμε τη κρίση σε μικρότερα διαχωρίσιμα τμήματα και τα ορίσουμε, μπορούμε να προσδιορίσουμε τους επιμέρους στόχους. Ένας ορισμός που έχει δοθεί από τον C. McClelland, πρωτοπόρο στην μελέτη των διεθνών κρίσεων είναι: «Η κρίση παριστά μια σημαντική αλλαγή στη ποσότητα, την ποιότητα ή την έκταση των σχέσεων μεταξύ δύο κρατών». Σύμφωνα με μια άλλη προσέγγιση, με την οποία εστιάζομαστε στους ανθρώπους που συμμετέχουν παρά στο σύστημα, «μια κατάσταση χαρακτηρίζεται ως κρίση όταν έτσι ορίζεται από εκείνους που είναι υπεύθυνοι να τη χειρισθούν». Ο καθηγητής Charles Mann έδωσε τον

ορισμό: «Κρίση είναι μια κατάσταση που χαρακτηρίζεται από αιφνιδιασμό, υψηλό κίνδυνο για τις σοβαρές αξίες και μικρό χρόνο αντίδρασης». Η λέξη κρίση σε εθνικό επίπεδο, αφορά οποιαδήποτε κατάσταση, στην οποία καλούνται να συμμετάσχουν οι ένοπλες δυνάμεις

μιας χώρας. Ανάλογα του τύπου της κρίσης ξεχωρίζουμε στρατιωτική υποστήριξη προς τις πολιτικές αρχές, ανθρωπιστική βοήθεια σε περιπτώσεις φυσικών καταστροφών υποστήριξη ειρηνευτικής προσπάθειας, ένοπλη παρέμβαση κλπ.

1.2 ΜΟΡΦΕΣ ΚΡΙΣΕΩΝ

Η κάθε κρίση, ανεξάρτητα από τη μορφή της και την Υπηρεσία, την εταιρεία ή τον Οργανισμό στο οποίο ανακύπτει, χαρακτηρίζεται από τα εξής :

1. Είναι κλιμακούμενη σε ένταση.

Η κατάσταση σε μια κρίση είναι δυναμική. Όσο παρέρχεται ο χρόνος πληθαίνουν οι πληροφορίες, αυξάνεται η γνώση. Έτσι οι εμφανιζόμενες κρίσεις συνήθως δεν εκδηλώνονται από την πρώτη στιγμή με την μεγαλύτερη τους ένταση αλλά κλιμακωτά και τότε:

2. επικρατεί υψηλό αίσθημα ανασφάλειας και κινδύνου.

Κατά τη περίοδο που μια κρίση ανακύπτει οι εμπλεκόμενοι διακατέχονται από άγχος, νοιώθουν ανασφαλείς και πως κινδυνεύουν για το χειρότερο, με αποτέλεσμα να :

3. Επηρεάζονται οι συνήθειες λειτουργίες και ρυθμοί.

Η ένταση και η ανησυχία για την χειρότερη εκδοχή αναστατώνουν , διαταράσσουν και μεταβάλλουν τη συνήθη ροή των πραγμάτων καθώς :

4. Διακινδυνεύει να πληγεί η δημόσια /διεθνής εικόνα της μονάδας/ χώρας.

Κάθε εμφανιζόμενη κρίση που ενδεχομένως οδηγήσει σε αρνητικές επιπτώσεις, είναι επόμενο ότι θα επιφέρει πλήγμα στην «εικόνα», ιδίως εάν καταλήξει σε έλεγχο από τα αρμόδια κρατικά- διακρατικά όργανα ή /και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης [Μ.Μ.Ε]

5. Προκαλεί ποικίλες βλάβες και υλικές ζημιές.

Προκαλείται συνήθως ηθική βλάβη, η οποία ζημιώνει την ισχύ της χώρας, το προφίλ της υπηρεσίας, της εταιρίας/οργανισμού και τραυματίζει με κάθε τρόπο την διάθεση των υπηρεσιών της.

Επικέντρωση και ευελιξία ενυπάρχουν στην έννοια της κρίσης και αντιπροσωπεύουν μεγάλο μέρος της ελκυστικότητάς της. Οι κρίσεις, πρέπει να γίνονται κατά τη διάρκεια των συγκεκριμένων γεγονότων,

αλλά μπορούν να χαρακτηριστούν για βιολογική, μηχανιστική, ή επαναστατική άποψη ως κρίσιμα επεισόδια σε έναν κύκλο ζωής, οι δείκτες των διαρθρωτικών δυσλειτουργίας, ή θεωρήματα της επανάστασης. Στο ιδεολογικό αναμέτρησης με το μεγάλο αναταραχές της σύγχρονης ιστορίας από τις επαναστάσεις στα τέλη του δέκατου όγδοου αιώνα, οι ιστορικές κρίσεις συχνά έχουν απελευθερωτική τάση από την Αριστερά και ως απόδειξη της ανθρώπινης σφαλερότητά της από τη Δεξιά. Η γλώσσα της κρίσης μπορεί να φορτιστεί με το δράμα, χαράσσεται ως αφήγηση, ως αντικειμενική ανάλυση, και καρφώθηκε σε εμπειρικά δεδομένα.

Ο Καρλ Μαρξ και ο Jacob Burckhardt έφερε την εναλλακτική έμφαση στον προβληματισμό τους σχετικά με την κρίση. Ο Μαρξ ανέπτυξε μια θεωρία της οικονομικής κρίσης με επίκεντρο τα οικονομικά της υπερπαραγωγής, ειδικά για τα χρόνια ισορροπίας μεταξύ παραγωγής και κατανάλωσης κάτω από τον καπιταλισμό. Κάθε κρίση, πίστευε, θα είναι πιο σοβαρή από την τελευταία μέχρι που εμφανίστηκε μια γενική κρίση όπου η εργατική τάξη θα αυξηθεί κατά των εκμεταλλευτών της. Ο Burckhardt πήρε πολιτικής και του πολιτισμού ως σημείο εκκίνησης για τις διακηρύξεις του για την κρίση σε μια από τις διαλέξεις του για την παγκόσμια ιστορία, πρώτα που παραδίδονται στη δεκαετία του 1860. Ιστορικές κρίσεις συνήθως αρχίζουν με ένα "αρνητικό, κατηγορώντας πτυχή," τότε αιχμής σε ουτοπικά οράματα πριν δώσει τον τρόπο για να αντιδράσεις και αποκαταστάσεις. Τα μόνιμα αποτελέσματα είναι «εκπληκτικά πενιχρά σε σύγκριση με τις μεγάλες προσπάθειες και τα πάθη που ανάβουν στην επιφάνεια κατά τη διάρκεια της κρίσης. " Η τυπολογία, με βάση τη Γαλλική Επανάσταση και το Ευρωπαϊκό επαναστάσεις του 1848, είναι αρκετά σαφές, αλλά διαλύεται σε μια βιασύνη από ιστορικά παραδείγματα που έχουν αναφερθεί.

Πιο εξειδικευμένα εξακολουθεί πάντοτε να ισχύει, για παράδειγμα στην πολιτική ή διπλωματική κρίση, οικονομική ή εμπορική κρίση. Ωστόσο, μέχρι τόσο αργά όπως το 1960, στους τομείς της οικονομίας και της οικονομικής ιστορίας παράγεται το μόνο σχετικά συστηματικές θεωρίες της κρίσης απόψεις του Μαρξ είχαν αναπτυχθεί, να συζητηθεί, και προβλεπόμενες πίσω στο χρόνο για μια κρίση της ευρωπαϊκής φεουδαρχίας ποικιλοτρόπως χρονολογείται μεταξύ του δέκατου τέταρτου και του έβδομου αιώνα. Μη μαρξιστικές εκδόσεις επικεντρώθηκαν σε κυκλικές διακυμάνσεις στοιχεία για τις τιμές ή για τους ελέγχους της πείνας, των ασθενειών, και τον πόλεμο με τον πληθυσμό πλεόνασμα μαλθουσιανό δημογραφική κύκλους της . Η διατριβή της γενικής κρίσης

του δέκατου έβδομου αιώνα (όπως η μετάβαση από τη φεουδαρχία στον καπιταλισμό) ήταν προχωρημένη το 1954 από τη βρετανική μαρξιστική ιστορικός Eric Hobsbawm και έγινε συζήτηση σημείο σε μια μακρόχρονη διαμάχη πάνω από το χρόνο και το εξωπροβιομηχανικής κοινωνίας.

Μέχρι τη δεκαετία του 1960, κρίση είχε γίνει μια ευρεία και επεκτείνεται σύνθημα-εναλλακτική λύση για την πιο ισχυρή ιδέα της επανάστασης-για σχεδόν κάθε κατάσταση πρόκληση-και-απάντηση ή σενάριο. Τα ταραχώδη γεγονότα από το Β 'Παγκόσμιο Πόλεμο, η κατάρρευση των αποικιακών αυτοκρατοριών, και ο Ψυχρός Πόλεμος με τα τραύματα της δεκαετίας του 1960, πετάχτηκε ως σύμπτωμα της κρίσης δεν είναι μόνο του δυτικού πολιτισμού, αλλά των καθιερωμένων παραγγελιών παντού.

Υπάρχουν κάποια έντυπα σχετικά με την κρίση και αναφέρονται σε συζητήσεις και θέματα κρίσεων. Έτσι έχουμε εκτεταμένα λογοτεχνικά έργα για τις κρίσεις της Ιταλικής Αναγέννησης, την Μεταρρύθμιση, καθώς και το δέκατο έβδομο αιώνα αγγλική αριστοκρατία ήταν μείζονα θέματα για τους ιστορικούς της πρώιμης σύγχρονης Ευρώπης, και μια σειρά βιβλίο ΗΠΑ για μεγάλες κρίσεις στην ιστορία, συμπεριλαμβανομένης της κρίσης του Αυγούστου του 1914 και τη Μεγάλη Ύφεση της 1929, εμφανίστηκε το 1962. Η κουβανική κρίση των πυραύλων του ίδιου έτους έγινε η παραδειγματική περίπτωση του διεθνούς διπλωματικής κρίσης του πραγματικού κόσμου σε μια περίοδο κατά τη διαχείριση των κρίσεων, με βάση την θεωρία των παιγνίων, είχε γίνει μια πολιτική ειδικότητα της επιστήμης, αναγνωρισμένο από την US συμβάσεις έρευνας κυβέρνησης.

Δύο πλήρη καταχωρήσεις για την κρίση στην διεθνής εγκυκλοπαίδεια των Κοινωνικών Επιστημών (1968) και το πρώτο λεξικό της ιστορίας των ιδεών (1968) αναφέρεται, αντιστοίχως, «απεριόριστη χρήση" και συνεχίζει "αβεβαιότητα". Οποιοσδήποτε αριθμός των μελετών που είχαν συγκεντρωθεί στην κρίση εδώ και δεκαετίες, ακόμη και εποχές. Για τα πολιτικά, κοινωνικά, οικονομικά, ψυχική, ηθική και κρίσεις σε μικρές, μεγάλες, και οι κρίσεις Οι πιο απαιτητικοί ορισμοί ήταν αφηρημένοι και άνευ αντικειμένου.

Στην πραγματικότητα, το ευρύτατο ενδιαφέρον και την ανάπτυξη των μελετών για την κρίση είχε ήδη κορυφωθεί από τις αρχές του 1970. Προς το τέλος του εικοστού αιώνα, η γλώσσα της κρίσης είχε φθαρεί από την κατάχρηση, όπως δηλαδή είχε επισκιαστεί από τις θριαμβολογίες της μετά τον Ψυχρό Πόλεμο ιδεολογίες που προφήτεψε, ωστόσο μωρόπιστα, το τέλος της ιστορίας και της συγκράτησης των αναταραχών και αντιπαραθέσεις ότι είχε κινούνται. Η μεγάλη κρίση συζητήσις μεταξύ των ιστορικών ως επί το πλείστον υποχώρησε πριν από την έμφαση στις μακροπρόθεσμες διαρθρωτικές τάσεις, την κατάργηση των λεγόμενων μεγάλων αφηγήσεων, η αποδόμηση της ρητορικής της ιστορίας, και η εκτίμηση ότι η σύγκρουση και η αντιπαράθεση δεν ήταν η εξαίρεση αλλά ο κανόνας στην ιστορία. Η πιο συντονισμένη θεωρητική προσοχή στην κρίση ήρθε από τους πολιτικούς επιστήμονες, οι οποίοι συνέχισαν με το μοντέλο σχηματικό στρατηγικές για «διαχείριση της κρίσης», ιδιαίτερα στις διεθνείς υποθέσεις. Οι διασωθείσες αναλυτική ακρίβεια μόνο με την αφηρημένη κατασκευή μοντέλων και ακαδημαϊκές διακρίσεις όπως η σειρά των σταδίων των διεθνών κρίσεων από την εμφάνιση και την κλιμάκωση στην αποκλιμάκωση και τον αντίκτυπο.

Η πιο εμφανές χρήση ορολογίας κρίσης στις αρχές του εικοστού πρώτου αιώνα είναι ακτιβίστρια και πολιτικό. Κοινωνικά κινήματα, οι μη κυβερνητικές οργανώσεις και των κρατικών θεσμών, περιλαμβανομένων των Ηνωμένων Εθνών, έχουν διαθέσει ο όρος για την περίσταση, ως σύνθημα για την προώθηση της παρέμβασης στην «κρίσεις» της γενοκτονίας, των δικαιωμάτων των γυναικών, το HIV-AIDS, η υποβάθμιση του περιβάλλοντος, ή την οικονομική παγκοσμιοποίηση. Η «κρίση των φιλελεύθερων αξιών" έχει γίνει στόχος και των δύο ριζοσπαστικών οπαδών πολιτικής και αυτοαποκαλούμενοι traditionalists που αισθάνονται καλούνται να υπερασπιστούν τα ιδανικά της οικογένειας, τον πατριωτισμό, και τη θρησκεία. Οι εξελίξεις αυτές, σε συνδυασμό με τις επιπτώσεις ισοπέδωση της καθημερινής χρήσης, έχει προωθηθεί η εξάντληση του όρου ως μία για κάθε χρήση σύνθημα ή ένα κοινότυπο κλισέ.

1.3 ΤΑ ΣΤΑΔΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Στάδια Κρίσης

Ο συνήθης κύκλος ζωής μιας κρίσης ακολουθεί τα παρακάτω στάδια [σχ.1]:

1. Στάδιο Διαμόρφωσης της κατάστασης ή Προδρόμων συμπτωμάτων [Prodromal crisis stage.]

Συνήθως, πριν οδηγηθούμε στη κρίση, μπορεί να συμβούν ορισμένες καταστάσεις ή επισημάνσεις, για τις οποίες δεν έχουν ληφθεί μέτρα, ενέργειες, και να υπάρξουν παραλείψεις. Το στάδιο αυτό τελειώνει με έκδοση εκτίμησης κατάστασης από το Κέντρο Χειρισμού Κρίσεων. Όλα τα παραπάνω ενδεχόμενα τα οποία οδηγούν σε εκδήλωση κρίσης καλούνται πρόδρομα συμπτώματα. Κάθε δραστηριότητα έχει τα δικά της πρόδρομα συμπτώματα. Κάθε στιγμή που δεν υπάρχει κρίση, διανύεται μια κατάσταση προ- κρίσης.

2. Στάδιο εκδήλωσης-κορύφωσης της κρίσης [Acute crisis stage].

Η περίοδος κατά την οποία εκδηλώνεται και κορυφώνεται μια κρίση. Διαρκεί όσο χρόνο εκδηλώνονται τα χαρακτηριστικά της κρίσης.

3. Στάδιο επιπτώσεων [Chronic crisis stage].

Η περίοδος κατά την οποία οι επιπτώσεις από την κρίση εκδηλώνονται και οι συνέπειες είναι ορατές.

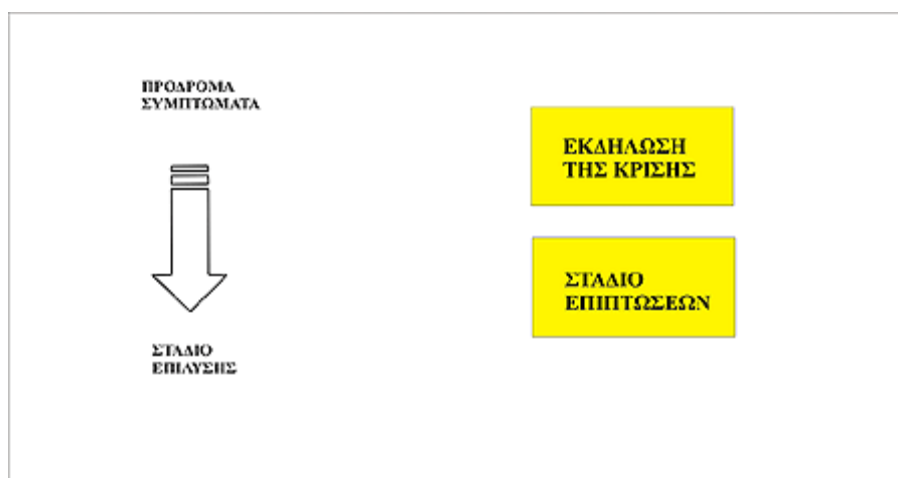
4. Στάδιο επίλυσης-ομαλοποίησης [Crisis resolution stage].

Η τελευταία φάση της κρίσης κατά την οποία το σύστημα αρχίζει να ανακτά τους κανονικούς προ της κρίσης ρυθμούς. Τα προαναφερθέντα απεικονίζονται και σε σχήματα παρακάτω : Σχήμα 1

ΣΧΗΜΑ 1

ΣΧΗΜΑ 2

Η αναγνώριση κινδύνων που επηρεάζουν την ανάπτυξη και την επιτυχία ενός συστήματος είναι σήμερα βασική διοικητική ανάγκη. Η ανάπτυξη, η ευημερία και ασφάλεια ενός κράτους, η υγεία και η ασφάλεια των εργαζομένων, η προστασία του περιβάλλοντος, η προστασία της εταιρίας, η διασφάλιση της εύρυθμης λειτουργίας της, η διασφάλιση της οικονομικής της ευρωστίας, είναι μερικά από τα θέματα τα οποία χρειάζονται σαφείς διαδικασίες για την καθημερινή διοίκηση των παραπάνω. Οι επιπτώσεις μιας κρίσης είναι δυνατόν να περιορισθούν αν πριν τη κρίση ενεργήσουμε όπως θα υποχρεωθούμε να ενεργήσουμε μετά την εμφάνιση της. Γι' αυτό απαιτείται καταρτισμός σχεδίων αντιμετώπισης πιθανών κρίσεων και πρακτική εξάσκηση με βάση συγκεκριμένα σενάρια ενδεχομένων κρίσεων με έμφαση στις στρατηγικές χειρισμού κρίσεων, στην επικοινωνία και σε άλλους κρίσιμους τομείς. Για να επιτευχθεί ο στόχος μας αυτός, απαιτείται όπως όλα τα επίπεδα ιεραρχίας συνειδητοποιήσουν τον κίνδυνο καθώς θα κληθούν να λάβουν σημαντικές αποφάσεις κατά τη διάρκεια μιας κρίσης. Αν μια κρίση θα επιφέρει ή όχι αρνητικές συνέπειες στον τομέα /χώρο που θα εκδηλωθεί και πόσο έντονες θα είναι αυτές, μπορεί να υπολογισθεί με τον δείκτη επιπτώσεων κρίσης [Crisis Impact Value – CIV]. Ο Δείκτης αυτός χαρακτηρίζεται με ένα αριθμό κλίμακας από 0-10 και απεικονίζει το μέγεθος ζημιών που θα επιφέρει η κρίση, όταν κανένα μέτρο για την αντιμετώπιση της δεν ληφθεί. Η πιθανότητα να εκδηλωθεί μια κρίση μετράται με τον δείκτη πιθανοτήτων [Probability Factor], σε πιθανότητες επί τοις εκατό. Για να δημιουργηθεί ο Δείκτης αυτός απαιτείται να τεθεί ερωτηματολόγιο με τους πιθανούς για το «Σύστημα» κινδύνους. Ο κάθε ερωτώμενος καλείται να απαντήσει ποια είναι η πιθανότητα εκδήλωσης κρίσης από τους επί μέρους κινδύνους.

1.4 ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Η έννοια της κρίσης είναι μια μεγάλη ποικιλία από σημασίες. Πράγματι, είναι η χρήση σε διάφορους τομείς, όπως η ιατρική, τα οικονομικά, τη διαχείριση, τη δημόσια διοίκηση, ανακοινώσεις, ιστορία, ψυχολογία, πολιτική επιστήμη, και τις διεθνείς σχέσεις. Αρχικά που προέρχονται από την ιατρική, κρίση ορίζεται από ως "αλλαγή προανήγγειλε από ορισμένα συμπτώματα, που εμφανίζονται κατά τη διάρκεια μιας ασθένειας, μέσω του οποίου η ζωή του ασθενούς του θα σωθεί ή όχι. μια ιστορία της έννοιας της κρίσης, δεν αποτελεί έκπληξη, δεδομένου του γεγονότος ότι, όπως θα λένε Bryan Turner, «το

σώμα είναι η πιο ισχυρή μεταφορά της κοινωνίας». Σύμφωνα με την Mary Douglas, την τυπική δομή ενός συνόλου των κοινωνικών σχέσεων πρέπει να βασίζεται σε μια αναλογία που αφορούν το φυσικό κόσμο. Έτσι, τα ιδρύματα νομιμοποιούνται με διαρθρωτικές αναλογίες με το σώμα.

Στις κοινωνικές σχέσεις, οι κρίσεις είναι χαώδης κατάσταση που μπορεί να βιώνουν, δηλώνει ανθρώπους, κυβερνήσεις, οργανισμοί, κλπ. Η λέξη «Κρίση» σημαίνει διαταραχή. Με άλλα λόγια μπορούμε να εξηγήσουμε ότι η κρίση είναι μια κατάσταση

η οποία δεν είναι κανονική ή σταθερή. Ο όρος αυτός σημαίνει μια επείγουσα κατάσταση που ξαφνικά συμβαίνει και σπάει τις συνήθεις διαδικασίες του κάθε συστήματος. Στην ορολογία, μια άλλη λέξη, «χάος» είναι μία από τις πλησιέστερες όρους έννοια στη λέξη, κρίση. Στην πραγματικότητα, πριν από την κρίση, και μετά την κρίση περιόδους που ονομάζονται γενικά χαοτικές διαδικασίες. Χάος μπορεί να προκαλέσει διαταραχή για ένα προσωρινό χρονικό διάστημα. Το χάος είναι ελληνική λέξη, που σημαίνει κάτι προκαλώντας κενά. Χάος είναι η μεταφυσική ενότητα των δυνάμεων δυναμικού. Η κατάσταση αυτή μπορεί να εξεταστεί σε ενεργητικά συστήματα, και αποκαλύπτει ότι το σύστημα δεν αναπτύσσεται γραμμικά. Εκφράζει μια μη γραμμική ανάπτυξη της διαδικασίας. Επομένως, λέμε ότι τα συστήματα, είτε είναι χαοτική ή μη, μπορεί να ικανοποιήσει τις προσδοκίες του ενός τρεις προϋποθέσεις: (1) σταθερή την περίπτωση, (2) έναρξη της διακλάδωσης κοντά σταθερότητας, και (3) αυξάνοντας διακλάδωση, η οποία καλείται επίσης χάος.

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι υπάρχει σταδιακή σχέση μεταξύ των τριών αυτών καταστάσεων του κάθε συστήματος. Η αρχή στάθμη εισόδου είναι πολύ σημαντική στην περίπτωση χαοτικό σύστημα. Δεν είναι δυνατόν για αυτό το είδος του συστήματος να καλύψει τη λειτουργία των εισροών που αποτελεί από μόνη της. Αντίθετα, την ποιότητα ή την ποσότητα των εισροών από την έναρξη επίπεδο είναι σημαντική. Εξαιτίας αυτού, η δομή επηρεάζεται από έστω και μικρής κλίμακας αλλαγές στις τιμές εισόδου της διαδικασίας. Όπως επίσης, είναι δύσκολο να προβλέψουμε το μέλλον της σε αυτά τα συστήματα. Ο πιο συχνός τύπος χάους για το τρέχων διεθνές σύστημα είναι η καταστροφή ή ο χωρισμός των φορέων. Για παράδειγμα, τη διάλυση του ανατολικού μπλοκ το 1989, η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης το τέλος του 1991, και τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας αρχίζει το 1992. Ωστόσο, το νόμισμα του χάους θα μπορούσε να αποτελέσει μεσολαβητή σε πολλές περιπτώσεις να κινηθεί προς τη σταθερότητα από ένα υψηλότερο επίπεδο του χάους. Σε αυτό το σημείο, θα μπορούσε να εξεταστεί η σχέση μεταξύ του χάους και της κρίσης. Επομένως, οι κρίσεις μπορεί μερικές φορές να μας επιτρέψει να εξομαλύνει την τρέχουσα ή την χαοτική κατάσταση. Αν η ξαφνική

κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης θεωρείται ότι είναι μια χαοτική κατάσταση, λόγω των αποτελεσμάτων της καταστροφικής για την ισορροπία και τη διάταξη του προηγούμενου συστήματος, πρέπει επίσης να είναι σωστό ότι η ασύμμετρα δομημένη Ιράκ κρίση το 1991 σχημάτισε ένα βολικό περιβάλλον για τις νέες ιδέες σχετικά με τον τρόπο οικοδόμησης του Νέου Κόσμου.

Ωστόσο, η ιδέα αυτή δεν έχει ακριβώς καθιερωθεί στον κόσμο. Εξαιτίας αυτού του γεγονότος, το κοινό σύστημα στον κόσμο δεν έχει ακριβώς σωθεί από το να είναι χαοτική. Από την άποψη αυτή, πρέπει να αναρωτηθεί εάν ένα άλλο θέμα κρίσης θα μπορούσε να λύσει αυτό το πρόβλημα. Καθώς το θέμα του γεγονότος αυτού, τον Σεπτέμβριο 2001 κρίση των ΗΠΑ, η οποία προκλήθηκε από τις τρομοκρατικές επιθέσεις εναντίον των ΗΠΑ εκείνη την ημέρα, επέτρεψε στον Λευκό Οίκο να επανεξετάσει τη Διεθνή Τάξη, η οποία δεν είχε θεωρηθεί σε μεγάλο βαθμό πριν από εκείνη την εποχή. Έτσι, όπως το παράδειγμα μας δείχνει εν συντομία, σε καταστάσεις κρίσης μπορεί να θεωρηθεί ως μια χαοτική κατάσταση. Λόγω του ότι υπάρχουν στενές σχέσεις μεταξύ των δύο αυτών εννοιών και της πραγματικότητας.

Στις διεθνείς σχέσεις, κάθε κρίση μπορεί να κάνει το κράτος να είναι κερδισμένο ή ηττημένο. Αλλά φυσικά, κάθε κράτος θέλει να είναι στην πλευρά των νικητών. Σε αυτήν την περίπτωση, είναι δυνατό να εξετάσουν μια κατάσταση κρίσης, ως μια ευκαιρία να αποκτήσουν κάτι. Πρώτα απ' όλα, ένα καλά οργανωμένο πρόγραμμα διαχείρισης κρίσεων είναι να είναι σε θέση να επωφεληθούν από μια τέτοια κρίση αν και ορισμένες συνθήκες είναι απαραίτητες για την κατάλληλη διαχείριση των κρίσεων. Κρίση πρόβλεψης είναι ένα από τα βασικά βήματα της επιτυχούς διαχείρισης. Επιπλέον, μια διεθνής ηθοποιός πρέπει να προετοιμαστεί για τις επόμενες συνθήκες κρίσης, θα πρέπει να ψάχνουν για πιθανές ευκαιρίες και επίσης πρέπει να προετοιμαστεί για τη διαχείριση κρίσεων.

Ο ηθοποιός πρέπει να είναι σε θέση να αντιμετωπίσει τις συνθήκες της κρίσης, και μάλιστα πρέπει να προσπαθήσει να την εξαλείψει. Αλλά πρέπει πάντα να θυμόμαστε ότι δεν υπάρχει μέθοδος που έχει αναπτυχθεί για την εξάλειψη της διαδικασίας διαμόρφωσης μιας κρίσης και το στοιχείο της αβεβαιότητας που βρίσκονται σε κρίση απαιτεί τη λήψη αποφάσεων με βάση μια ασαφή εικόνα της κρίσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΚΡΙΣΕΩΝ-ΚΥΚΛΟΣ ΖΩΗΣ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ

2.1 ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΚΡΙΣΕΩΝ

Η διαχείριση των κρίσεων είναι η διαδικασία με την οποία ένας οργανισμός ασχολείται με μια μεγάλη εκδήλωση που απειλεί να βλάψει την οργάνωση, τους ενδιαφερόμενους φορείς του, ή το ευρύ κοινό. Τρία στοιχεία είναι κοινά για τους περισσότερους ορισμούς της κρίσης: (α) αποτελεί απειλή για την οργάνωση, (β) το στοιχείο της έκπληξης, και (γ) σε σύντομο χρονικό διάστημα την απόφαση. Η κρίση είναι μια διαδικασία του μετασχηματισμού, όπου το παλαιό σύστημα δεν μπορεί πλέον να διατηρηθεί. Συνεπώς, το τέταρτο στοιχείο είναι η ανάγκη για αλλαγή. Εάν η αλλαγή δεν είναι απαραίτητη, η εκδήλωση θα μπορούσε καλύτερα να περιγραφεί ως μια αποτυχία ή συμβάν.

Σε αντίθεση με τη διαχείριση των κινδύνων, η οποία περιλαμβάνει την αξιολόγηση των δυνητικών απειλών και την εξεύρεση των καλύτερων τρόπων για να αποφευχθούν αυτές οι απειλές, η διαχείριση των κρίσεων προϋποθέτει την αντιμετώπιση των απειλών, αφού έχουν συμβεί. Είναι μια πειθαρχία μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο της διαχείρισης που αποτελείται από τις δεξιότητες και τις τεχνικές που απαιτούνται για τον εντοπισμό, την αξιολόγηση, να κατανοήσουν, και να αντιμετωπίσει μια σοβαρή κατάσταση, ειδικά από τη στιγμή που παρουσιάζεται για πρώτη φορά, μέχρι το σημείο που αρχίζουν οι διαδικασίες είσπραξης.

Για μια εταιρεία, η πρώτη αντίδραση για την αντιμετώπιση μιας κρίσης είναι ο πανικός. Αν δεν αντιμετωπιστεί κατάλληλα, μια κρίση μπορεί να βλάψει σοβαρά την εικόνα μιας επιχείρησης στα μάτια της κοινής γνώμης, μια εικόνα που συνήθως καλλιεργείται επί σειρά ετών. Ωστόσο, ένα καλά μελετημένο σχέδιο επικοινωνίας κρίση μπορεί να βοηθήσει στη μείωση των επιπτώσεων της αρνητικής κατάστασης.

Το πρώτο και βασικότερο βήμα για τη δημιουργία ενός τεκμηριωμένου σχεδίου επικοινωνίας σε κατάσταση κρίσης, είναι να ληφθούν υπόψη κάθε πιθανό σενάριο που θα μπορούσε να οδηγήσει σε ένα πρόβλημα, εσωτερικά ή εξωτερικά. Για παράδειγμα μπορεί κάποιο από τα προϊόντα

μιας επιχείρησης να έχει μολυνθεί ή να είναι νοθευμένο. Θα μπορούσε κάποιος από τους υπαλλήλους να έχει πρόβλημα με την εταιρία. Μπορεί ένας εργαζόμενος να έχει κάποιο απειλητικό ατύχημα κατά την διάρκεια παρασκευής κάποιου προϊόντος.

Κάθε σενάριο, δεν έχει σημασία πόσο μικρή μπορεί να είναι η κρίση αλλά μπορεί να εκραγεί σε μια ενδεχομένως επιζήμια κατάσταση για την εταιρεία. Είναι σημαντικό να μοιράζονται αυτές οι πιθανές καταστάσεις με τους συμβούλους επικοινωνίας για να μπορέσουν να δημιουργήσουν ένα πρόγραμμα για να βγει η επιχείρηση από την κρίση. Είναι επίσης σημαντικό να εντοπιστεί και να εκπαιδευτεί ένας εκπρόσωπος έτσι ώστε να μιλήσει στα μέσα ενημέρωσης σε περίπτωση κρίσης. Η εμπιστοσύνη θα πρέπει να αντικατοπτρίζεται σε όλα όσα η εταιρεία λέει και κάνει. Κρίση ή όχι, είναι δουλειά όπως συνήθως. Για να αναφέρω ένα παράδειγμα, όταν η Reliance έχτιζε διυλιστηρίου της στο Jamnagar, η εταιρεία εξασφάλισε ότι η εγκατάσταση θα μπορούσε να αντέξει σεισμό της έντασης των 9 βαθμών της κλίμακας Ρίχτερ. Η προνοητικότητα απέδωσε καρπούς, και το διυλιστήριο επέζησε σε ένα σεισμό μέτρησης 7 βαθμών της κλίμακας Ρίχτερ.

Ένας άλλος τρόπος να εξετάσουμε μια κρίση είναι να το βλέπουμε ως μια ευκαιρία να μάθουμε και να κάνουμε κάτι καλύτερο στο μέλλον. Μετά από κάποιο περιστατικό μόλυνσης της συσκευασίας μπορούμε να αλλάξουμε συσκευασία και να βάλουμε μια καλύτερης ποιότητας. Αυτή η προληπτική μέθοδος αντιμετώπισης μιας κρίσης απέδωσε και η εταιρεία γίνεται ισχυρότερη μέσα από αυτή την κατάσταση.

Διαχείριση Κρίσεων (Crisis Management) ορίζεται ως η μεθοδολογία εκείνη που περιλαμβάνει συγκεκριμένο σχέδιο, οργάνωση, καθοδήγηση, και έλεγχο κατά την σημαντική περίοδο ακριβώς πριν, κατά τη διάρκεια, και μετά από μία καταστροφή, ώστε να ελαχιστοποιηθούν οι τυχόν απώλειες των πόρων ενός οργανισμού από αυτή την καταστροφή και οι οποίοι (πόροι) θεωρούνται άκρως απαραίτητοι για την πλήρη επανόρθωση του οργανισμού αυτού. Κάθε γεγονός το οποίο δύναται να συγκεντρώσει το δημόσιο αρνητικό ενδιαφέρον σε μία επιχείρηση τουριστική ή μη και να δημιουργήσει αρνητικές επιπτώσεις στη χρηματοοικονομική της κατάσταση, στις σχέσεις της με τους πελάτες της ή στη φήμη της ορίζεται ως κρίση. Στη Διαχείριση Κρίσεων εμπλέκονται πολλά επίπεδα της επιχείρησης όπως η διεύθυνση περιβάλλοντος, η διεύθυνση υγιεινής και ασφάλειας, η διεύθυνση προσωπικού, οι δημόσιες σχέσεις, το τμήμα μάρκετινγκ, το νομικό τμήμα κ.α. Έρευνα που

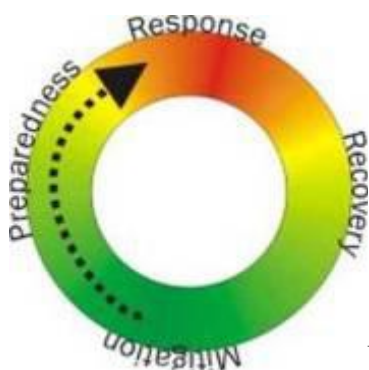
πραγματοποιήθηκε από την Αμερικάνικη Ένωση Μηχανικών Υγιεινής και Ασφάλειας Εργασίας (American Society of Safety Engineers-ASSE) το 2002, έδειξε ότι η μεγαλύτερη πλειοψηφία (90.5%) των επιχειρήσεων διέθεταν ήδη κάποιο γραπτό Σχέδιο Διαχείρισης Κρίσεων (ΣΔΚ). Απλώς, η ονομασία αυτών των Σχεδίων διέφερε: Σχέδιο Άμεσης Δράσης (Emergency Response Plan), Επιχειρηματικό Σχέδιο Συνοχής (Business Continuity Plan), Σχέδιο Καταστροφών (Disaster Plan) και Σχέδιο Διαχείρισης Κρίσεων (Crisis Management Plan). Από αυτές τις εταιρείες, το 49% δήλωσε ότι το Σχέδιο Διαχείρισης Κρίσεων της εταιρείας ήταν υπό την επίβλεψη του Τμήματος Υγιεινής και Ασφάλειας (Safety Department) της εταιρείας και μάλιστα το 87% των εταιρειών έχει ως επικεφαλής του Σχεδίου Διαχείρισης Κρίσης τον Διευθυντή Υγιεινής και Ασφάλειας της εταιρείας. Η ίδια έρευνα κατέδειξε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των επιχειρήσεων (62%) είχαν πραγματοποιήσει κατά τη διάρκεια του 2002 τουλάχιστον μία άσκηση Διαχείρισης Κρίσεων. Το 81% των εταιρειών δήλωσε ότι στα σχέδια Διαχείρισης Κρίσεων που διαθέτουν, περιλαμβάνουν και τους εποχιακούς-μη μόνιμους εργαζομένους της εταιρείας. Το 68% των εταιρειών έχουν εκπαιδεύσει όλα τα μέλη που απαρτίζουν την Ομάδα Διαχείρισης Κρίσεων και μάλιστα το 62% των επιχειρήσεων (62%) είχαν πραγματοποιήσει κατά τη διάρκεια του 2002 τουλάχιστον μία άσκηση Διαχείρισης Κρίσεων. Το 81% των εταιρειών δήλωσε ότι στα Σχέδια Διαχείρισης Κρίσεων που διαθέτουν, περιλαμβάνουν και τους εποχιακούς-μη μόνιμους εργαζομένους της εταιρείας. Το 68% των εταιρειών έχουν εκπαιδεύσει όλα τα μέλη που απαρτίζουν την Ομάδα Διαχείρισης Κρίσεων και μάλιστα το 62% των εταιρειών παρέχει ειδική εκπαίδευση σχετική με τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης σε όλα τα μέλη της ομάδας Διαχείρισης Κρίσεων. Ο στόχος της Διαχείρισης Κρίσεων είναι να επιβιώσει η εταιρεία έπειτα από μία ενδεχόμενη κρίση με την φήμη της άσπιλη και όλα τα στοιχεία της εταιρείας ανέπαφα.

Το Σχέδιο Διαχείρισης Κρίσεων πρέπει να βρίσκεται σε γραπτή μορφή και να περιλαμβάνει όλα τα προαναφερθέντα σχετικά με τους κινδύνους και την εκτίμησή τους. Το κείμενο πρέπει να καθορίζει επακριβώς υπευθυνότητες και ρόλους. Το στοιχείο αυτό θεωρείται πολύ σημαντικό καθώς υπάρχει ο κίνδυνος μεσούσης κάποιας κρίσης διάφορα άσχετα με το αντικείμενο στελέχη της εταιρείας να προσπαθούν να πάρουν τον έλεγχο καταστάσεων καθώς αυτοί δεν είναι σωστά και πλήρως ενημερωμένοι. Η εκπαίδευση όλων των εμπλεκομένων σε αυτά τα ζητήματα και η περιοδική επανεξέταση αυτών των στοιχείων του σχεδίου θεωρούνται πολύ σημαντικά ζητήματα ώστε ταυτόχρονα να επιτυγχάνεται και η συνολική αξιολόγηση (evaluation) του σχεδίου. Το στάδιο της “ανάρρωσης” της επιχείρησης από μία πιθανή κρίση είναι πολύ σημαντικό. Σε αυτό το στάδιο πρέπει να τίθενται οι προτεραιότητες και τα σχέδια της επιχείρησης για την μετά-την-κρίση-περίοδο (Post Crisis Recovery Period) και να καθορίζεται το μήκος αυτής της περιόδου. Έρευνες έχουν δείξει ότι οι περισσότεροι οργανισμοί συνήθως υποεκτιμούν αυτό το χρόνο ανάρρωσης. Ένας ακόμη σημαντικός παράγοντας ο οποίος συνήθως υποεκτιμάται εταιρειών παρέχει ειδική εκπαίδευση σχετική με τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης σε όλα τα μέλη της ομάδας Διαχείρισης Κρίσεων. Ο στόχος της Διαχείρισης Κρίσεων είναι να επιβιώσει η εταιρεία έπειτα από μία ενδεχόμενη κρίση με την φήμη της άσπιλη και όλα τα στοιχεία της εταιρείας ανέπαφα. Το Σχέδιο Διαχείρισης Κρίσεων περιλαμβάνει την αναγνώριση των κινδύνων, την εκτίμηση του κινδύνου, την κατάστροψη του σχεδίου, την άμεση αντίδραση, την “ανάρρωση” και τον έλεγχο του σχεδίου. Στο σημείο αυτό βέβαια θα πρέπει να τονισθεί ότι πριν από την έναρξη της διαδικασίας κατάστροψης του Σχεδίου Διαχείρισης Κρίσεων είναι απαραίτητο να ορισθεί επακριβώς το πρόσωπο το οποίο θα φέρει την αποκλειστική ευθύνη υλοποίησης ολόκληρου του σχεδίου. Το πρόσωπο αυτό θα πρέπει να λειτουργεί ως συντονιστής των μελών της Ομάδας Διαχείρισης Κρίσεων και να έχει την απαραίτητη εξουσία-δικαιοδοσία ώστε να πιστοποιεί την πλήρη εφαρμογή του Σχεδίου Διαχείρισης Κρίσεων.

Η εκτίμηση των κινδύνων μπορεί να είναι είτε ποιοτική είτε ποσοτική - εφόσον αυτό είναι εφικτό - και σκοπός του Σχεδίου Διαχείρισης Κρίσεων πρέπει να είναι η πλήρης υποστήριξη του αποφασίζοντα (Decision Maker). Στη φάση αυτή συνήθως πραγματοποιείται και ο οικονομικός προϋπολογισμός του σχεδίου έπειτα από μία ανάλυση κόστους-κέρδους (cost-benefit analysis)

είναι το ψυχολογικό στρες το οποίο υφίστανται οι εργαζόμενοι της εταιρείας έπειτα από μία κρίση. Το ψυχολογικό στρες μπορεί να οδηγήσει σε περαιτέρω περιπέτειες την εταιρεία εξαιτίας των λανθασμένων αποφάσεων που συνήθως λαμβάνουν τα υψηλόβαθμα στελέχη της λόγω κατάθλιψης, πίεσης και κούρασης. Συνήθως σε αυτές τις περιπτώσεις συνίσταται η παροχή ψυχολογικής υποστήριξης από ειδικευμένους επιστήμονες και πρέπει να προβλέπεται από το Σχέδιο Διαχείρισης Κρίσεων. Το πιο κρίσιμο από όλα τα στοιχεία στη Διαχείριση Κρίσεων είναι η επαφή με τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Όταν η κρίση χτυπήσει την πόρτα της οποιασδήποτε τουριστικής επιχείρησης, οι ασφαλιστικές εταιρείες μπορούν να καλύψουν πιθανές ζημιές από μία καταστροφή αλλά δεν μπορούν να κάνουν τίποτε για την απωλεσθείσα φήμη της τουριστικής επιχείρησης και την χαμένη αξιοπιστία της στην αγορά. Πρωταρχικός στόχος της τουριστικής επιχείρησης πρέπει να είναι η αναγνώριση των ομάδων εκείνων οι οποίες μπορούν να επηρεάσουν την ίδια την επιχείρηση και τη φήμη της π.χ. πελάτες, προμηθευτές/πιστωτές, συνδικάτα, ΜΜΕ, ασφαλιστικές εταιρείες, μέτοχοι, ακτιβιστικές ομάδες κλπ. Ο καθορισμός ενός και μόνου ατόμου το οποίο θα έρχεται σε επαφή με τα ΜΜΕ κατά τη διάρκεια αλλά και μετά την κρίση θεωρείται απαραίτητη. Όσο πιο πολύ γίνει κατανοητή η δύναμη των ΜΜΕ και η δυνατότητα που έχουν να ελέγχουν την Κοινή Γνώμη τόσο πιο μικρές θα είναι οι απώλειες από μία κρίση. Εν κατακλείδι, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι η Διαχείριση Κρίσεων είναι μία πολύπλοκη και δυναμική μεθοδολογία που απαιτεί πολυεπίπεδη προσέγγιση. Τα εργαλεία που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την υλοποίηση των Σχεδίων Διαχείρισης Κρίσεων είναι πολλά. Αν τα εργαλεία αυτά χρησιμοποιηθούν βέλτιστα, οι απώλειες από μία ενδεχόμενη κρίση θα ελαχιστοποιηθούν. Κάθε επιχείρηση διαφέρει από τις υπόλοιπες σε υποδομή και οργάνωση. Αντιστοίχως, κάθε Σχέδιο Διαχείρισης Κρίσεων διαφέρει από τα άλλα. Δεν υπάρχει πανάκεια στην κατάστρωσή τους και οι επιχειρήσεις θα πρέπει να προετοιμάζονται πριν η οποιαδήποτε κρίση χτυπήσει την πόρτα τους σε περιφερειακά επίπεδα.

2.2 ΑΡΧΕΣ ΔΙΑΧΕΙΡΗΣΗΣ ΚΡΙΣΕΩΝ

Με τον όρο αρχές νοούνται εδώ απαιτήσεις οι οποίες, εάν ικανοποιηθούν, είναι πιθανό να διευκολύνουν την επίτευξη των αντικειμενικών σκοπών στη διάρκεια μιας κρίσης, χωρίς να υπάρξει κλιμάκωση.

Τα στάδια της Διαχείρισης

1. Ο κίνδυνος-το ρίσκο (Mitigation)

Το στάδιο αυτό περιλαμβάνει ενέργειες που γίνονται με σκοπό την εξάλειψη ή μείωση, της πιθανότητας εμφάνισης μιας καταστροφής ή της μείωσης των συνεπειών που αυτή μπορεί να επιφέρει.

2. Προετοιμασία-σχεδιασμός (Preparedness)

Ο σχεδιασμός σχετικά με τον τρόπο απόκρισης σε μια Κρίση ή μια Καταστροφή. Ο σχεδιασμός για αποτελεσματική διαχείριση όλων των διαθέσιμων πόρων και πηγών. Αυτές οι ενέργειες βοηθάνε στο να σωθούν ζωές και να μειωθούν οι καταστροφές σε περιουσίες και άλλες υποδομές. Αυτό επιτυγχάνεται με τη σωστή προετοιμασία των κατοίκων μιας περιοχής σχετικά με τους τρόπους που μπορούν να αντιμετωπίσουν μια επερχόμενη καταστροφή, ή μια καταστροφή που μόλις έχει συμβεί.

3. Αντίδραση (Response)

Αυτό το στάδιο υπάρχει κατά τη περίοδο, αμέσως μετά την εκδήλωση μιας καταστροφής, και κατά τη διάρκεια αυτής. Όλοι οι αρμόδιοι φορείς και υπηρεσίες,

ανταποκρίνονται με σκοπό να εξαλείψουν το ενδεχόμενο περαιτέρω πρόκλησης ζημιάς και καταστροφής.

4. Ανάκμψη (Recovery)

Αυτό το στάδιο υπάρχει μέχρι να μπει μια κοινότητα, σε φυσιολογικούς καιρό-καταστροφικούς ρυθμούς, επανάκτησης και επαναλειτουργίας

ζωτικών λειτουργιών για την κάλυψη των απαραίτητων αναγκών. Το εύρος διάρκειάς της είναι από μερικούς μήνες έως μερικά χρόνια, έως την πλήρη επανάκτηση λειτουργιών σε προ-καταστροφικό επίπεδο. Οι ενέργειες αυτές είναι σημαντικές, γιατί η σωστή σχεδίασή τους μπορεί να εξαλείψει το ενδεχόμενο μελλοντικών καταστροφικών φαινομένων.

2.3 ΔΙΑΧΕΙΡΗΣΗ ΚΡΙΣΕΩΝ ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ

Η τουριστική βιομηχανία είναι αναμφισβήτητα μια από τις σημαντικότερες πηγές εισοδήματος και ξένου συναλλάγματος, και αυξάνεται με ταχείς ρυθμούς. Ωστόσο, οι εθνικές και διεθνείς κρίσεις έχει τεράστιες αρνητικές οικονομικές συνέπειες.

Έχουν υπάρξει πολλές περιπτώσεις όπου η τουριστική βιομηχανία σε μία ή περισσότερες χώρες έχει γνωρίσει μια απρόβλεπτη και αιφνίδια κάμψη της ζήτησης. Οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής αντιμετωπίζουν την δυσάρεστη κατάσταση εάν και πώς θα πρέπει να ανταποκριθεί σε αυτές τις κρίσεις, ελλείψει της έρευνας και τη σχετική αποτελεσματικότητα των διαφόρων απαντήσεων. Η κάμψη στη ζήτηση του τουρισμού στις Ηνωμένες Πολιτείες μετά την 11η Σεπτεμβρίου είναι ένα ιδιαίτερα ζωντανό παράδειγμα της κρίσης του τουρισμού. Εάν η ύφεση είναι προσωρινού χαρακτήρα, η κυβερνητική πολιτική έχει την τάση να στοχεύει στη μείωση του επιπέδου της προσαρμογής που πραγματοποιείται. Αν η ύφεση κρίνεται μόνιμα, η κυβέρνηση τείνει να στοχεύει προς την αδύναμη προσαρμογή σε μια νέα ισορροπία λιγότερο δαπανηρή. Αυτή η εργασία εξετάζει τα μέσα μέτρησης του κόστους της προσαρμογής σε ένα μοντέλο και αξιολογεί το πώς η κυβερνητική πολιτική μπορεί να είναι πιο αποτελεσματικά στόχο, να μειωθούν τα έξοδα αυτά.

Έχει κατασκευάσει ένα υπολογίσιμο μοντέλο γενικής ισορροπίας των ΗΠΑ για την ανάλυση των αποτελεσμάτων της 11^{ης} Σεπτεμβρίου που προκαλείται κρίση του τουρισμού και τις δυνατότητες και τις πραγματικές πολιτικές απαντήσεις στην κρίση. Αυτό το μοντέλο αποτελεί χρήσιμο εργαλείο για την αξιολόγηση των κρίσεων τουρισμού επειδή επιτρέπει τουρίστες για να αγοράσουν μία δέσμη των βασικών προϊόντων, αντιπροσωπεύει γενικά αποτελέσματα ισορροπίας και επιτρέπει τη μοντελοποίηση των απαντήσεων της κυβέρνησης για την κρίση. Το μοντέλο είναι ένα μοντέλο της οικονομίας των ΗΠΑ, με την προδιαγραφή των 23 τύπων εργασίας, ώστε να καταστεί δυνατή η μοντελοποίηση των απαντήσεων της απασχόλησης στην 11^η Σεπτεμβρίου. Σε ότι αφορά τον τουρισμό και τις τουριστικές δαπάνες και

απαιτήσεις το μοντέλο ορίζεται ως CES λειτουργίες σε μια ποικιλία αγαθών και υπηρεσιών με διαφορετικές απαιτήσεις από το εξωτερικό, εσωτερικό, και τα ενδιάμεσα τουρίστες των επιχειρήσεων, καθένα από τα οποία να επιδοθεί σε μη αεροπορικών ταξιδιών του τουρισμού τα αεροπορικά ταξίδια. Σκοπός του μοντέλου είναι να προσομοιώσει τα αποτελέσματα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου σχετικά με την ζήτηση για ταξίδια, τις επιπτώσεις στην ευημερία, να βρεθεί το ΑΕΠ και η απασχόληση. Τα επίπεδα του παράγοντα προσαρμογής που λαμβάνουν χώρα στην οικονομία μετριούνται. Σε συνέχεια των ανωτέρω, η αποδοτικότητα των μέτρων για την αντιμετώπιση της πτώσης της ζήτησης για αεροπορικές μεταφορές είναι πρότυπο στην ομοσπονδιακή κυβέρνηση.

Η αποτελεσματικότητα των διαφόρων άλλων πιθανών δράσεων στην ομοσπονδιακή κυβέρνηση είναι επίσης ως πρότυπο.

Το μοντέλο είναι χτισμένο γύρω από ένα σύνολο δεδομένων που λαμβάνονται από τις ΗΠΑ από εθνικές πηγές λογαριασμών. Η είσοδος αποτελεσμάτων προέρχεται από το σημείο αναφοράς εισροών, με πρόσθετα στοιχεία σχετικά με το ΑΕΠ από τη βιομηχανία και το εθνικό εισόδημα και τα δεδομένα του λογαριασμού το 2001 χωρίς τις επιπτώσεις της 11ης Σεπτεμβρίου. Άλλοι λογαριασμοί στις ΗΠΑ είναι πηγές εθνικές και χρησιμοποιούνται για την κατασκευή μιας μήτρας από τα αιτήματά τουριστών, ανά προϊόν και είδος της τουριστικής κίνησης. Θεωρούμε ότι η τομεακή, οι στοχευμένες επιδοτήσεις και τις φορολογικές μειώσεις είναι τα πιο αποτελεσματικά μέσω της διαχείρισης των κρίσεων τουρισμού. Η αρχική ομοσπονδιακή κυβέρνηση δίνει απαντήσεις στην κρίση για την αποτελεσματική αντιμετώπιση της πτώσης της τουριστικής ζήτησης. Ζητεί τη γενικότερη μείωση του φόρου για τον τουρισμό και των τουριστικών επιχειρήσεων τα οποία είναι πολύ λιγότερο αποτελεσματικά στην εξοικονόμηση απώλειες θέσεων εργασίας στον τουρισμό στις σχετικές βιομηχανίες.

2.4 Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

Βάσει των εξελίξεων, διαφαίνεται ότι η διεθνής οικονομική κρίση επηρεάζει σημαντικά το τουρισμό και οι επιπτώσεις της αρχίζουν να γίνονται εμφανείς. Σύμφωνα με τις προβλέψεις του Ο.Ο.Σ.Α για το 2009 η αύξηση του Α.Ε.Π θα είναι αρνητική : -0,9% για τις Η.Π.Α, -0,1% για την Ιαπωνία, -0,5% για την Ευρωζώνη. Ενώ αντίστοιχα το ποσοστό ανεργίας θα προσεγγίσει: το 7,3 %στις Η.Π.Α, το 4,4% στην Ιαπωνία και το 8,6% στην Ευρωζώνη. Ο Π.Ο.Τ για το 2009 αναμένει επιβράδυνση του ρυθμού ανάπτυξης της τουριστικής κίνησης, ο οποίος για το 2008 προβλέπεται να κλείσει στο 2% έναντι του μέσου ετήσιου ρυθμού 7% για την τριετία 2004-2007. Για το 2009 ο ρυθμός ανάπτυξης εκτιμάται ότι θα κινηθεί από 0% έως 2%. Αυτή η προοπτική απεικονίζει τρεις φάσεις : ενίσχυση του εσωτερικού τουρισμού, περιορισμό των ταξιδιών σε μακρινούς προορισμούς. Υπερίσχυση των μεσαίας και μικρής απόστασης προορισμών στις προτιμήσεις των τουριστών. Οι επιπτώσεις της διεθνούς οικονομικής κρίσης στον Ελληνικό τουρισμό. Σύμφωνα με εκτιμήσεις του Ξ.Ε.Ε το 2009 οι διανυκτερεύσεις στα ξενοδοχειακά καταλύματα θα μειωθούν κατά 10% γεγονός που ενδέχεται να οδηγήσει σε περικοπή 50.000 θέσεων εργασίας. Πολλαπλασιαστικά οι παραπάνω εκτιμήσεις αναμένεται να επηρεάσουν αρνητικά τους περισσότερους κλάδους της ελληνικής οικονομίας οι οποίοι εμπλέκονται στην τουριστική παραγωγική διαδικασία. Πιο συγκεκριμένα πέντε χώρες που αντιπροσωπεύουν πάνω από το 50% των διεθνών τουριστικών αφίξεων στην Ελλάδα (Ηνωμένο Βασίλειο, Γερμανία, Η.Π.Α , Ιταλία , Γαλλία) αναμένεται να εμφανίσουν αρνητικούς ρυθμούς ανάπτυξης το 2009, ενώ η όποια ανάκαμψη μετά τα μέσα του 2009 θα είναι αναιμική. Σε συνδυασμό με την υποτίμηση της βρετανικής στερλίνας και του αμερικανικού δολαρίου οι διεθνείς τουριστικές αφίξεις αναμένονται μειωμένες. Το ίδιο φυσικά ισχύει και για τον ημεδαπό τουρισμό εφόσον έχει αποδειχθεί ότι σε περιόδους ύφεσης τα τουριστικά αγαθά. Υποκαθίστανται ως αγαθά πολυτελείας. Βάσει των προκρατήσεων στα τουριστικά καταλύματα τον Μάρτιο του 2009 εμφανίζεται μια μείωση των τουριστικών αφίξεων , σε σχέση με τις αντίστοιχες του 2008, που σε

ορισμένες περιπτώσεις προσεγγίζει το 30%. Φυσικά σε απόλυτους αριθμούς αυτό συνεπάγεται μείωση των τουριστικών αφίξεων κατά 1,5 εκατ. άτομα (15,7 εκατ. τουριστικές αφίξεις το 2008), γεγονός που θα οδηγήσει σε ενδεχόμενη μείωση των τουριστικών εισπράξεων κατά 20% και απώλειες 120 χιλ. θέσεων εργασίας στον τουριστικό τομέα. Όμως εάν η διεθνής οικονομική κρίση η οποία έχει εμφανιστεί από το 2007, αναμένεται να επηρεάσει τον διεθνή τουρισμό τουλάχιστον για τα επόμενα δύο χρόνια, το ελληνικό μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης έχει εισέλθει σε φάση κρίσης από την δεκαετία του 1990. Ως εκ τούτου φαίνεται πιθανόν, μία σειρά από στρεβλώσεις που χαρακτηρίζουν την κρίση του μοντέλου τουριστικής ανάπτυξης της χώρας, να γίνουν εντονότερες με την εξάπλωση της διεθνούς οικονομικής κρίσης.

2.5 Ο ΚΥΚΛΟΣ ΖΩΗΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ

Ο τουρισμός είναι ένα δυναμικό φαινόμενο το οποίο υπόκειται στις τυχαίες συχνά μεταβολές ενός οικονομικο-κοινωνικού περιβάλλοντος. Ως κύρια μεταβλητή των παραπάνω ανάγεται το προϊόν και όχι η ζήτηση. Έτσι το τουριστικό προϊόν είναι στα πλαίσια μίας καταναλωτικής διαδικασίας, από την δεκαετία του '60' έως σήμερα, υπέστη αρκετές μεταβολές και διήνυσε τα στάδια του κύκλου ζωής του προϊόντος : δημιουργία/εισαγωγή, ανάπτυξη, ωριμότητα, κορεσμός, παρακμή. Αρχικά κάθε προϊόν αποτελεί μία ανακάλυψη, μία καινοτομία που απευθύνεται σ ένα περιορισμένο τμήμα ενός πληθυσμού, εξαιτίας του σχετικά υψηλού του κόστους. Τα κέρδη παραγωγικότητας που καταγράφονται σταδιακά οφείλονται στην αύξηση της παραγωγικής βάσης, στον εξορθολογισμό και την βελτίωση των μεθόδων παραγωγής, οι οποίες σχετίζονται και μ' έναν σταδιακό εκδημοκρατισμό και μαζικοποίηση του τουρισμού. Φαινόμενα όπως εκείνα του μιμητισμού τείνουν να καταστήσουν το προϊόν στην συνέχεια κοινότυπο, ενώ υποκατάστατά του το οδηγούν σε μία φάση μικρού βαθμού χρησιμότητας.

Τα έσοδα μειώνονται και ξεκινά μία περίοδος παρακμής του προϊόντος. Είναι πιθανόν να παρατηρηθεί κατά την τελευταία φάση του κύκλου ζωής του προϊόντος ένας χωρικός επαναπροσδιορισμός προς άλλες

περιοχές ή και χώρες υποδοχής, στο μέτρο όπου η σύνθεση της προστιθέμενης αξίας είναι αρκετά χαμηλή και η έρευνα, ανάπτυξη και καινοτομία ανύπαρκτη. Η θεωρία του κύκλου ζωής μπορεί να χρησιμεύσει σαν ένα ερμηνευτικό εργαλείο της κρίσης του μοντέλου των 4S.

2.6 Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ 4S

Ο κύκλος ζωής του προϊόντος φαίνεται να ανταποκρίνεται συχνά στην ανάπτυξη του τουριστικού προϊόντος και στον εκδημοκρατισμό των διακοπών, όπου η τουριστική ζήτηση απευθύνεται σε όλο και χαμηλότερα εισοδηματικά στρώματα και απεικονίζεται στο μοντέλο των 4S (Sun, Sand, Sea, and Sex). Ως εκ τούτου η απαρχή της κρίσης μπορεί να συνδυαστεί με την κρίση του μοντέλου των 4S. Ο εκδημοκρατισμός του τουρισμού τείνει να αγγίζει τα τμήματα του πληθυσμού που διαθέτουν όλο και χαμηλότερα εισοδήματα. Αυτή η διαδικασία μπορεί να γίνει δυνατή, χάρη σε μία καταγραφή των κερδών παραγωγικότητας αποδιδόμενων στην μαζικοποίηση. Τα κέρδη παραγωγικότητας έχουν το ιδίωμα να μειώνουν το σταθερό κόστος χάρη στην βοήθεια ορισμένων τεχνιτών παραγόντων, όπως η χρήση των πτήσεων charters και τα χαμηλού κόστους καταλύματα. Η ζήτηση του τουριστικού προϊόντος των 4S υπήρξε αυξητική για ένα μεγάλο αριθμό ετών. Ως εκ τούτου μία μαζική προσφορά αναπτύχθηκε με ταχείς ρυθμούς προκειμένου να την ικανοποιήσει. Όμως στο στάδιο της ωριμότητας ο ρυθμός ανάπτυξης σταματά. Ουσιαστικά βρισκόμαστε στο στάδιο ενός προϊόντος προσφερόμενου σε μεγάλα πληθυσμιακά στρώματα. Η προσπάθεια για να διαμορφωθεί μία νέα ζήτηση θα πρέπει να στηρίζεται σε αυξημένα επενδυτικά κεφάλαια, εφόσον είναι γνωστή η υφισταμένη δομή μιας ζήτησης προερχόμενης από άτομα χαμηλού εισοδηματικού επιπέδου. Το μοντέλο μιας σταθερής τουριστικής ανάπτυξης δεν μπορεί να διατηρηθεί. Θα πρέπει να τονιστεί επίσης ότι στο τέλος του κύκλου ζωής του προϊόντος των 4S παρατηρείται μία τάση για άνοδο των τιμών. Αυτό το πλεονέκτημα τείνει να εξαφανιστεί για δύο λόγους: α). των συνθηκών ανάπτυξης του μοντέλου 4s και β). της ανάπτυξης του τουριστικού προϊόντος και του κορεσμού του.

2.7 ΟΙ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ ΤΩΝ 4S

Γενικά οι τιμές τείνουν να αυξηθούν, ανάλογα με τον βαθμό ανοίγματος μιας χώρας σε ένα διεθνοποιημένο οικονομικό σύστημα και το στάδιο της οικονομικής της κατάστασης. Κόστος εργατικών χεριών, τουριστικοί πόροι και κόστος συντήρησης τους, κόστος γης και μαζικές εισαγωγές τουριστικών αγαθών και υπηρεσιών, συμβάλλουν σημαντικά στην αύξηση των τιμών. Ως εκ τούτου η διαφορά των τιμών μεταξύ χωρών προέλευσης και χωρών υποδοχής εξαφανίζεται σταδιακά, ενώ το προσφερόμενο τουριστικό προϊόν γίνεται ακριβότερο και χαμηλότερης ποιότητας.

Σύμφωνα με τον Stafford (1995), η αύξηση της παραγωγικότητας των τουριστικών υπηρεσιών είναι εξαιρετικά δύσκολη, εξαιρουμένων κάποιων μεταφορικών υπηρεσιών. Αυτή η παραγωγικότητα αυξανόμενη σε αργούς ρυθμούς, επικεντρωμένη σε μία αύξηση του κόστους του εργατικού δυναμικού αυξάνει τις τιμές του τουριστικού προϊόντος. Ουσιαστικά σε αυτή την διαδικασία το μοντέλο των 4S του μαζικού τουρισμού, όχι μόνον διαμορφώνει ένα υψηλότερο κόστος από ότι προηγουμένως, αλλά βαθμιαία η ποιότητά του χειροτερεύει. Ως εκ τούτου διαμορφώνεται μία κατάσταση κορεσμού και παρακμής.

2.8 Ο ΚΟΡΕΣΜΟΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ

Η μελέτη του ελληνικού τουριστικού προϊόντος δείχνει ότι η ικανοποίηση που απορρέει από την κατανάλωση τουριστικών αγαθών και υπηρεσιών μειώνεται διαχρονικά. Το τουριστικό προϊόν αποτελούμενο, σε μεγάλο βαθμό, από έναν μεγάλο αριθμό banal/κοινοτύπων στοιχείων, αδυνατεί διαχρονικά να οδηγήσει σε μία μεγιστοποίηση του βαθμού ικανοποίησης των τουριστών-καταναλωτών, δίνοντας θέση στην αδιαφορία και στην ανία. Ως εκ τούτου το τουριστικό προϊόν θα όφειλε να διευρυνθεί, να ανανεωθεί και να διαφοροποιηθεί. Το νέο προϊόν θα πρέπει να είναι τυποποιημένο και να διαθέτει κάποια στάνταρς, να είναι ανταγωνιστικό, να είναι ποιοτικό, να ακολουθεί τις επιταγές/επιθυμίες της πελατείας, να είναι διαφοροποιημένο και να κάνει χρήση των εργαλείων και των εξελίξεων της πληροφορικής. Το πέρασμα από το πρώτο στάδιο στο δεύτερο δεν γίνεται αυτόματα, ούτε προϋποθέτει τους ίδιους ρυθμούς. Αυτό απορρέει από την κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη

των χωρών και των περιοχών υποδοχής. Η Ελλάδα είναι μία χώρα υποδοχής που γνωρίζει την παρακμή του μοντέλου των 4S και 8^α έπρεπε να προσανατολιζόταν σε μία μετατροπή/διαφοροποίηση/εμπλουτισμό του τουριστικού της προϊόντος. Η κρίση του Ελληνικού τουριστικού μοντέλου το έτος 1991 με την μείωση κατά 11,2% του αριθμού των διεθνών τουριστών σηματοδοτείται η έναρξη της κρίσης του ελληνικού τουρισμού. Όλοι οι παραδοσιακοί δείκτες μειώνονται. Η λέξη κρίση αρχίζει να διαχέεται από τα Μ.Μ.Ε και τους επαγγελματίες του τουριστικού τομέα. Ωστόσο ελάχιστες ήταν οι αναφορές στην πραγματική χροιά της κρίσης, ενώ απουσιάζει η εμπειριστατωμένη άποψη των εθνικών τουριστικών τομέων και οργανισμών. Ορισμένοι προβάλλουν την ιδέα μίας αρνητικής και περαστικής συγκυρίας. Άλλοι πιο προβληματισμένοι καταγράφουν τις δομικές αδυναμίες ενός συστήματος και αμφισβητούν την αρμονική σχέση που διέπει τουρισμό και οικονομική ανάπτυξη. Μέσα από μία σειρά αναλύσεων προκύπτει ότι η ελληνική τουριστική κρίση παρουσιάζει ταυτόχρονα έναν χαρακτήρα δομικό. Τελικά πέρα από μία γενικότερη κρίση του ελληνικού τουρισμού, η διαχρονική χειροτέρευση του υιοθετημένου μοντέλου τουριστικής ανάπτυξης, ανταποκρίνεται σε μία κρίση του μοντέλου των 4S. Κατά την διάρκεια της ανάπτυξης του ποσοτικού μοντέλου που εφαρμόστηκε στην Ελλάδα, διακρίνονται τέσσερις διαφορετικοί περίοδοι μεταξύ 1950 και 2008, σχετικά με τις αυξητικές τάσεις του διεθνούς τουρισμού και τις φάσεις του κύκλου ζωής του προϊόντος. Η πρώτη περίοδος αφορά την χρονική περίοδο 1950-1970 και αντιπροσωπεύει την φάση της ανάπτυξης. Η δεύτερη περίοδος αφορά την χρονική περίοδο 1971-1980 και αντιπροσωπεύει την φάση της σταθεροποίησης. Η τρίτη περίοδος αφορά την χρονική περίοδο 1981-1990 και αντιπροσωπεύει μία φάση αβεβαιότητας. Η τέταρτη περίοδος αφορά την χρονική περίοδο 1991-2008 που αντιπροσωπεύει μία φάση ωριμότητας-κορεσμού, συνοδευόμενη από ένα αβέβαιο διεθνές πολιτικό σκηνικό και μία διεθνής οικονομική κρίση. Στατιστικά το φαινόμενο της μαζικοποίησης, στην περίπτωση του ελληνικού τουριστικού μοντέλου θα μπορούσε να ερμηνευτεί ως μία αύξηση των αφίξεων. Φυσικά η αύξηση των αφίξεων των διεθνών τουριστικών ανάγεται σε μία σύνθετη διαδικασία που προϋποθέτει: Μία αύξηση του αριθμού των τουριστών, μία αντικατάσταση των τουριστών μεσαίων ή υψηλών εισοδηματικών κατηγοριών από τουρίστες χαμηλότερων κατηγοριών.

Έτσι καταγράφεται μία μείωση της κατανάλωσης του προϊόντος ήλιος και θάλασσα, η οποία δεν επηρεάζει ουσιαστικά την διαμόρφωση ενός ίδιου και αμετάβλητου προϊόντος. Κατόπιν τούτου διαπιστώνεται ότι η κρίση μπορεί να είναι περισσότερο γενικευμένη και πολυδιάστατη. Τίθεται όμως ένα πρώτο ερώτημα: Η κρίση αποτελεί μία γενική κρίση ; Οι στατιστικές διαπιστώσεις δεν αποδεικνύονται επαρκείς για να διαγνώσουν την κρίση του τουριστικού τομέα. Μετά το 1990 και συγκεκριμένα την περίοδο 1990-1996 η στασιμότητα ή η επιβράδυνση/μείωση των τουριστικών αφίξεων δεν αντιπροσωπεύουν το πιο ανησυχητικό σημείο. Εκείνο το οποίο δημιουργεί πραγματική ανησυχία είναι η διακοπή της αναπτυξιακής τάσης που είχε καταγράψει έως τότε ο τουρισμός. Ένα δεύτερο ερώτημα γεννιέται: Άραγε αυτή η διακοπή της ανοδικής πορείας μπορεί να σχετίζεται με μία κρίση του ελληνικού τουρισμού ως απόρροια μίας διεθνούς τουριστικής κρίσης; Η ελληνική τάση μεταξύ 1990 και 1991 ακολούθησε την διεθνή τάση, χωρίς συνέχεια ωστόσο για το επόμενο χρονικό διάστημα. Φυσικά μεταξύ τουριστικών αφίξεων και τουριστικών εισπράξεων παρατηρείται μία μείωση των δεύτερων, χωρίς ωστόσο να υπάρχει απόλυτη αντιστοιχία μεταξύ τους. Η περίπτωση του ελληνικού τουρισμού ανταποκρίνεται περισσότερο ή λιγότερο στο μοντέλο των 4S και υποδηλώνει προφανώς την σχετική ύπαρξη μίας κρίσης. Αυτή η κρίση αποδεικνύεται πολυδιάστατη και πολυεπίπεδη. Για να προβούμε σε αξιόπιστες διαπιστώσεις απαιτείται μία εις βάθος ανάλυση όπου θα λαμβάνονται υπόψη πολυάριθμες μεταβλητές. Ως εκ τούτου ο ελληνικός τουρισμός με έντονες χωρικές διαφοροποιήσεις, γνώρισε μία σύνθετη και πολυδιάστατη κρίση που οφείλεται: -στην αρνητική συγκυρία που επηρέασε και τον τουρισμό, -στις διαρθρωτικές/δομικές αιτίες/αδυναμίες. Στα πλαίσια μίας σφαιρικής προσέγγισης, η οικονομική και πολιτική συγκυρία δεν αρκεί από μόνη της να αιτιολογήσει την κρίση και το μέγεθός της. Ως εκ τούτου θα πρέπει να προστεθεί στα παραπάνω και ένας αριθμός δομικών/διαρθρωτικών αιτιών που χαρακτηρίζονται ως πολυεπίπεδες. Αυτές είναι οι ακόλουθες τέσσερις: Α. Οι «φυσικές αιτίες» ερμηνεύονται από τους τουριστικούς κύκλους και τις περιόδους ανάπτυξης και παρακμής ενός μοντέλου. Β. Η Ελλάδα σταμάτησε να είναι μία φθηνή χώρα υποδοχής τουριστών. Γ. Η εμφάνιση ανταγωνιστριών χωρών, οι οποίες προσφέρουν ένα τουριστικό προϊόν (οργανωμένα ταξίδια) παρόμοιο με εκείνο της Ελλάδας, αλλά σε μία

καλύτερη σχέση ποιότητας- τιμών. Δ. Η μεγάλη εξάρτηση του ελληνικού τουριστικού προϊόντος από έναν μικρό αριθμό χωρών προέλευσης και ιδίως από την γερμανική και βρετανική τουριστική αγορά. Επίσης θα πρέπει να αναφερθεί ο μεγάλος βαθμός παρέμβασης των Τ.Ο στην εμπορευματοποίηση του ελληνικού τουριστικού προϊόντος. Οι ερμηνείες που προβάλλουν οικονομικές και πολιτικές συγκυρίες όπως ο Πόλεμος του Κόλπου το 1991, ή η διεθνής οικονομική κρίση του 2007-2008, εν μέρει μόνον μπορούν να αιτιολογήσουν την κρίση του ελληνικού τουριστικού μοντέλου. Τα δομικά προβλήματα του ελληνικού τουρισμού, ο ελληνικός τουρισμός εάν επιθυμεί να επιβιώσει του διεθνούς ανταγωνισμού και εάν επιζητεί να παραμείνει ένας αξιόλογος οικονομικός παράγοντας (εισοδήματα, απασχόληση) θα πρέπει να επιχειρήσει μία αναδιάρθρωση του προϊόντος στα πλαίσια διαμόρφωσης ενός νέου αναπτυξιακού μοντέλου. Οι διαρθρωτικοί παράγοντες είναι οι εξείς: Α. Η κρίση ήταν συνέπεια ενός ποσοτικού μοντέλου, το οποίο ωθήθηκε στα όριά του και απεικονίζεται στην υπέρ προσφορά τουριστικών καταλυμάτων. Η αύξηση των ξενοδοχειακών καταλυμάτων στην παράκτια ζώνη, βασιζόταν στην βασική προϋπόθεση διατήρησης και μεγέθυνσης της τουριστικής ζήτησης. Ωστόσο αυτή η προϋπόθεση δεν επαληθεύτηκε και αποτέλεσε την απαρχή μείωσης της ποιότητας, ως απόρροια μίας ξενοδοχειακού τύπου κρίσης (συμπληρωματικά τουριστικά καταλύματα, παραθεριστικές κατοικίες κ.λ.π, που είναι δύσκολο να καταγραφούν στατιστικά). Έτσι η αύξηση των τιμών των ξενοδοχειακών καταλυμάτων οδήγησε τους τουρίστες στην αναζήτηση άλλου τύπου καταλυμάτων, χαμηλότερης ποιότητας και παρεχομένων υπηρεσιών.

Η ξενοδοχειακή κρίση, μέσω μίας πλεονασματικής προσφοράς επί της ζήτησης μπορεί να οφείλεται επίσης στην διαρροή ενός αριθμού πελατών, συνήθως υψηλής εισοδηματικής στάθμης, προς άλλους προορισμούς. Η κρίση του ελληνικού τουρισμού, υπήρξε εξ' αρχής μία κρίση του τουριστικού καταλύματος χωρικά προσδιορισμένου στην παράκτια ζώνη και απευθυνόμενου σε μία αγορά οριοθετημένη από τα 4S.

Β. Το δεύτερο πρόβλημα του ελληνικού τουρισμού ορίζεται στην προσφορά ενός και μόνο προϊόντος (4S), το οποίο είχε επιτρέψει στην χώρα να αυξήσει τις τουριστικές της εισπράξεις που απαιτούνται για την οικονομική της ανάπτυξη. Σήμερα το μοντέλο των 4S φαίνεται να έχει

φθάσει σε ένα επίπεδο κορεσμού. Γ. Η τρίτη μεγάλη διαρθρωτική αιτία της κρίσης του ελληνικού τουρισμού θα μπορούσε να είναι η διαρκής αλλοίωση των χωρικών ενοτήτων υποδοχής των τουριστών, που οφείλεται στην περιβαλλοντική, αισθητική και ηχητική ρύπανση, την υπερβολική συγκέντρωση των δομών της υποδοχής, την ελλειμματική ποιότητα των δημοσίων υπηρεσιών και των εγκαταστάσεων υγιεινής, των ανεπαρκών υποδομών κλπ. Όλα τα παραπάνω υπογραμμίζουν μια κακή τουριστική ανάπτυξη και αποτελούν σημαντικό ανασταλτικό παράγοντα στην ανάπτυξη ποιοτικού τουρισμού. Δ. Η τελευταία αξιολογη αιτία που θα μπορούσε να ερμηνεύσει την δομική κρίση του ελληνικού τουρισμού, είναι η απουσία πολιτικής ευαισθησίας για τον τουριστικό τομέα. Αυτή η βιομηχανία διαθέτει ακόμα στην Ελλάδα σε κεντρικούς χωρικά και συγκεντρωτικούς λειτουργικά μηχανισμούς, χωρίς να υφίστανται αποκεντρωμένοι αυτόνομοι τουριστικοί οργανισμοί, όπως στις χώρες της Δ. Ευρώπης, σε επίπεδο περιφέρειας, νομού και τόπου. Άλλα φαινόμενα που λειτουργούν προσθετικά στα ήδη υπάρχοντα είναι οι απεργίες και ιδίως σε αεροδρόμια και αερομεταφορές, ή ανασφάλεια σε κάποιες μεγάλες πόλεις της Ευρώπης κλπ. Ένα διαφοροποιημένο μοντέλο. Το μοντέλο των 4^E. Το μοντέλο των 4S βασίστηκε ουσιαστικά στον ορισμό του homo-touristicus masse, τον οποίο χαρακτηρίζει μία συμπεριφορά αγέλης και ένας τύπος κατανάλωσης επικεντρωμένος στον μιμητισμό. Η ομοιομορφία, ίδια του μοντέλου, φαίνεται ότι αφήνει ελάχιστα περιθώρια σε μία εξατομίκευση των συμπεριφορών αλλά και των προτιμήσεων των δυνητικών τουριστών. Ο παράκτιος παραθεριστικός τουρισμός, σαν παραδοσιακό μοντέλο διευθέτησης και ανάπτυξης του τουρισμού, δεν ικανοποιεί πλέον τις νέες απαιτήσεις της τουριστικής πελατείας. Αυτό το αποδεικνύει η βραδεία αύξηση του αριθμού των τουριστών στις Μεσογειακές χώρες, καθώς και οι χαμηλές πληρότητες των ξενοδοχειακών καταλυμάτων. Στην περίπτωση μίας δομικού τύπου κρίσης και λιγότερο μίας άλλης, απόρροιας οικονομικών κυρίως συγκριών προτείνεται: Η αναζήτηση ενός μακροχρόνιου μοντέλου τουριστικής ανάπτυξης σε σχέση με ένα βραχυχρόνιο στόχο. Η ανάδειξη της ποιότητας έναντι της ποσότητας. Η διαφοροποίηση έναντι της ομοιογενοποίησης. Σε αντιπαράθεση με το μοντέλο των 4S προτείνεται ένα νέο μοντέλο των 4 E που απορρέει από τις ίδιες αναζητήσεις του τουρίστα και το τουριστικό προϊόν της χωρικής ενότητας υποδοχής.

Αυτό επικεντρώνεται στις ακόλουθες τέσσερις μεταβλητές :- Περιβάλλον και φύση καθαρή, -Μορφωτικός τουρισμός κουλτούρας και ιστορίας, - εκδηλώσεις και μεγάλες εκδηλώσεις, -Ψυχαγωγία και διασκέδαση. Το υποθετικό αυτό μοντέλο αποτελεί πλέον μία κύρια στρατηγική για έναν μεγάλο αριθμό χωρών προκειμένου να έχουν πρόσβαση στον νέο τουρισμό. Η ουσιαστική διαφορά σε σχέση με το προηγούμενο μοντέλο, βρίσκεται στην γενικότερη αντίληψη που διαμορφώνεται αναφορικά με τον τουρισμό σε μία χώρα υποδοχής. Ο τουρισμός χαρακτηρίζεται βιομηχανία και συχνά βαριά βιομηχανία και ως εκ τούτου φαίνεται να απαιτεί έναν υψηλό βαθμό σχεδιασμού. Έτσι μία διαδικασία αντικατάστασης του ενός μοντέλου από το άλλο επιβάλλεται, ολικά ή μερικά, άλλοτε βραδύτερα, άλλοτε ταχύτερα, δεδομένων των χρηματοδοτικών δυσκολιών, αλλά και των διεργασιών αντίληψης και προσαρμογής, διοικούντων, παραγωγών και πληθυσμού υποδοχής. Η κρίση του ελληνικού τουρισμού για περισσότερο από μία δεκαετία, έχει κάνει συνειδητή σε μεγάλο αριθμό παραγωγών αλλά και διοικούντων την ανάγκη μετατροπής του ελληνικού τουριστικού μοντέλου των 4S σε εκείνο των 4 E καθώς και της εφαρμογής του. Η προτεραιότητα που πρέπει να δοθεί στην ποιότητα έναντι της ποσότητας, αποτελεί ίσως την σημαντικότερη αναζήτηση μίας κοινωνίας υποδοχής που επιθυμεί να δώσει νέα ώθηση στον τουριστικό τομέα. Αναφορικά με την ανάλυση που προηγήθηκε, διαφαίνεται ότι η κρίση του ελληνικού τουρισμού προϋπήρχε της διεθνούς οικονομικής κρίσης και μπορεί να χαρακτηριστεί νομική. Η διεθνής οικονομική κρίση με την σειρά της θα επιβαρύνει ακόμα περισσότερο τα οικονομικά αποτελέσματα του ήδη υπάρχοντος τουριστικού μοντέλου. Οι λύσεις στο μακροπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα αναλύθηκαν παραπάνω. Οι επιπτώσεις όμως στον βραχυπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα συνεπάγονται: -συμπίεση τιμών και άσκηση μεγαλύτερης πίεσης εκ μέρους των Τ.Ο -μείωση των πληροτήτων στα τουριστικά καταλύματα - αύξηση της εποχικότητας-μείωση της διάρκειας παραμονής -μείωση της κατά κεφαλή τουριστικής δαπάνης κ.λ.π Η Ελλάδα ως χώρα υποδοχής, πρέπει να εγκαταλείψει το μοντέλο του Ford στο οποίο στήριξε την τουριστική της ανάπτυξη και να διαμορφώσει ένα μοντέλο επικεντρωμένο στην ποιότητα των προσφερομένων υπηρεσιών. Ως εκ τούτου οι αναζητήσεις αφορούν έναν τουρισμό που μπορεί να χαρακτηριστεί "μετά Ford" επικεντρωμένου ως

επί το πλείστον στην ποιότητα των εξοπλισμών, του περιβάλλοντος και του εργατικού δυναμικού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

3.1 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Περιβάλλον μπορούν να θεωρηθούν όλες οι συνθήκες, περιστάσεις και επιρροές που περιβάλλουν και επηρεάζουν την ανάπτυξη ενός ή μιας ομάδας οργανισμών. Φυσικά περιλαμβάνονται και οι κοινωνικοοικονομικοί παράγοντες. Το περιβάλλον μπορεί να χαρακτηριστεί ως ένα αγαθό το οποίο προσφέρεται σε περιορισμένες ποσότητες, είναι φθαρτό και θεωρείται δύσκολο να ανασυντεθεί. Αντίθετα ο τουρισμός, ο οποίος το καταναλώνει, αντιπροσωπεύει μια δυναμική δραστηριότητα η οποία αναπτύσσεται συνεχώς. Όλο και περισσότερες κυβερνήσεις ακόμα και σε αναπτυσσόμενες χώρες, προσπαθούν να προωθήσουν τον τουρισμό και ειδικά στις προστατευόμενες περιοχές των χωρών τους.

Η ανάπτυξη του τουριστικού τομέα της ζώνης υποδοχής των τουριστών ενεργοποιεί την άφιξη του μαζικού τουρισμού, ο οποίος με τη σειρά του προκαλεί μια υποβάθμιση και αλλοίωση του περιβάλλοντος (κορεσμένες τουριστικές ζώνες, φθορά τουριστικών εγκαταστάσεων, ρύπανση, θόρυβοι κλπ.). Η συνέπεια αυτής της κατάστασης που διαμορφώνεται είναι η μελλοντική μείωση των τουριστικών ροών, καθώς ο τουρισμός γενικά εξαρτιέται από την ποιότητα του περιβάλλοντος που πολλές φορές αποτελεί τον πόλο έλξης. Αυτό το φαινόμενο κυκλικού χαρακτήρα, το οποίο τείνει να αναπαραχθεί μελλοντικά σε όλες σχεδόν τις ζώνες υποδοχής των τουριστών, γίνεται περισσότερο έντονο και πιεστικό από την αυξανόμενη αστικοποίηση αυτών των ζωνών. Οι P. Deffert και R. Baretje περιγράφουν την κατάσταση που δημιουργείται από την ανεξέλεγκτη τουριστική ανάπτυξη. Έτσι λοιπόν έχουμε:

□ Αναρχία των πρωτοβουλιών ανάπτυξης και κατασκευών (με αποτέλεσμα την ανυπαρξία τουριστικών ζωνών, έλλειψη συντονισμού, πολεοδομικών σχεδίων και βασικών υποδομών όπως αποχέτευσης και ύδρευσης. Επίσης, κατασκευή αυθαίρετων κάμπινγκ χωρίς ανέσεις).

- Συγκέντρωση εποχική και σε μερικά μέρη λόγω μόδας ή μιμητισμού και με πελατεία τοπική ή περιφερειακή (μαζικός τουρισμός).
- Οι τιμές των οικοπέδων που μπορεί αρχικά να είναι προσιτές αυξάνονται σύντομα.

Σε περίπτωση κορεσμού έχουμε μετακίνηση των τουριστών προς μέρη μικρότερης τουριστικής έλξης. Η υποβάθμιση των συγκεκριμένων ζωνών υποδοχής είναι χαρακτηριστική καθώς γίνεται κατάτμηση της γης σε μικρούς κλήρους προς πώληση, παρεμβαίνουν ιδιωτικοί οργανισμοί αγοραπωλησίας και εμφανίζονται φαινόμενα κερδοσκοπίας.

3.2 ΟΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Ο ρόλος των κυριότερων παραγόντων του τουριστικού τομέα

- Ο τουρίστας – καταναλωτής
  - Ο ιδιώτης – επιχειρηματίας
  - Η τοπική διοίκηση
  - Η κεντρική διοίκηση
- Λήψη μέτρων προστασίας περιβάλλοντος
- Πληροφόρηση – επιμόρφωση
  - Οικονομικά μέτρα
  - Ρυθμιστικά – νομοθετικά μέτρα
  - Μέτρα σχεδιασμού και χωροταξίας

Οι βραχυχρόνιες & μακροχρόνιες επιδράσεις του τουρισμού στο περιβάλλον

- Οι τουριστικές μετακινήσεις
- Τα τουριστικά καταλύματα
- Οι δραστηριότητες αναψυχής
- Οι μαρίνες
- Οι εξωγενείς επιπτώσεις

Περιβαλλοντική υποβάθμιση της ζώνης υποδοχής

3.3 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΝ ΠΑΡΑΓΟΝΤΩΝ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ

1. Ο τουρίστας-καταναλωτής: Η οικονομική συμπεριφορά του τουρίστα καταναλωτή στη ζώνη υποδοχής είναι απόρροια των κοινωνικοοικονομικών και ψυχολογικών παραγόντων που τον χαρακτηρίζουν. Ο μαζικός τουρισμός, περισσότερο απ' ότι οι υπόλοιπες κατηγορίες τουρισμού, αναζητά την όσο το δυνατό μεγαλύτερη ικανοποίηση σε σχέση με τα χρήματα που δαπανά, χωρίς ωστόσο να λαβαίνει την απαραίτητη πληροφόρηση για τη ζώνη υποδοχής όσον αφορά το κόστος ζωής, το μέγεθος του πληθυσμού, το βαθμό της ρύπανσης κλπ.

Αυτή όμως η οικονομική συμπεριφορά του τουρίστα-καταναλωτή του στερεί τη δυνατότητα να επιλέξει την περίοδο και τη ζώνη υποδοχής των διακοπών του. Η επίδραση της διαφήμισης μέσω του συστήματος των εικόνων θεωρείται στην προκειμένη περίπτωση σημαντική.

2. Ο ιδιώτης-επιχειρηματίας: Η οργάνωση και η λειτουργία του τουριστικού τομέα σε μεγάλο βαθμό οφείλεται στον ιδιωτικό τομέα. Η οικονομική συμπεριφορά του ιδιώτη-επιχειρηματία είναι προσανατολισμένη στην επίτευξη κερδών σε όσο το δυνατόν μικρότερο χρονικό διάστημα. Η αύξηση των βραχυπρόθεσμων κερδών όμως, τον εμποδίζει να σεβαστεί τους φυσικούς πόρους, τους οποίους εκμεταλλεύεται μέχρι την πλήρη εξάντλησή τους για να πετύχει τη μέγιστη αποδοτικότητα των επενδύσεων και του προσωπικού του κέρδους.

3. Η τοπική διοίκηση: Αυτή προσφέρει έμμεσες υπηρεσίες στον τουρίστα και ασχολείται άμεσα με τις συνθήκες διαβίωσης του τοπικού πληθυσμού. Σ' αυτό το πλαίσιο, οι οικονομικές της επιδιώξεις επικεντρώνονται στην αύξηση του εισοδήματος που προκαλεί η τουριστική δραστηριότητα στους κατοίκους της ζώνης υποδοχής, στην αύξηση των θέσεων εργασίας, στην αύξηση των αφίξεων και των διανυκτερεύσεων των τουριστών κλπ. Συχνά φυσικά αυτές οι επιδιώξεις τείνουν να πραγματοποιούνται χωρίς να έχουν ληφθεί προηγουμένως τα αναγκαία μέτρα που αφορούν την προστασία του περιβάλλοντος.

4. Η κεντρική διοίκηση: Ο στόχος της κεντρικής διοίκησης είναι να αυξήσει αρχικά τις τουριστικές εισπράξεις και στη συνέχεια να πετύχει μια ισόρροπη τουριστική ανάπτυξη μεταξύ των διαφόρων περιοχών της χώρας. Ωστόσο, αυτή η πολιτική κινδυνεύει να χαρακτηριστεί

επώδυνη για το φυσικό περιβάλλον των ζωνών υποδοχής, καθώς αυτό που στην ουσία επιδιώκει είναι τα οικονομικά οφέλη που δημιουργεί η τουριστική ανάπτυξη, παραμερίζοντας σχεδόν ολοκληρωτικά τις αρνητικές επιπτώσεις που δημιουργεί στο περιβάλλον.

3.4 ΟΙ ΒΡΑΧΥΧΡΟΝΙΕΣ ΚΑΙ ΜΑΚΡΟΧΡΟΝΙΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

A. Η ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΗ

Το μεγαλύτερο τμήμα του μαζικού τουρισμού μετακινείται σήμερα από τη χώρα προέλευσης στη ζώνη υποδοχής των τουριστών κάνοντας χρήση των αερομεταφορών, οι οποίες συνοδεύονται από ατμοσφαιρική και ακουστική ρύπανση, καταστροφή της χλωρίδας και πανίδας, αλλοίωση του φυσικού τοπίου, διατάραξη των παραδοσιακών ρυθμών ζωής κυρίως στις μικρές νησιωτικές οικονομίες κλπ. Η μετακίνηση όμως των τουριστών εντός της χώρας υποδοχής διευκολύνεται κυρίως από το οδικό δίκτυο, το οποίο αποτελείται από μεγάλους οδικούς άξονες που διασχίζουν μια χώρα και το παράκτιο οδικό δίκτυο, με όλες τις επιπτώσεις που προκαλούν στο περιβάλλον, ιδιαίτερα κατά την περίοδο αιχμής. Κάποιες από αυτές είναι η αλλοίωση και υποβάθμιση του φυσικού τοπίου λόγω της δημιουργίας κατά μήκος των δικτύων- μιας σειράς κατασκευών (ξενοδοχεία, εστιατόρια, πάρκινγκ κλπ.) ή λόγω τοποθέτησης διαφημιστικών πανό, πινακίδων κλπ., όχληση της γεωργικής παραγωγής και της πανίδας και πρόκληση ρύπανσης.

B. ΤΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ

Τρεις τύποι τουριστικών καταλυμάτων επιφέρουν μια σειρά από αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον. Αυτοί είναι:

- Η παραθεριστική κατοικία
- Τα ξενοδοχεία
- Τα κάμπινγκ

Τα τουριστικά αυτά καταλύματα επιδρούν αρνητικά στο περιβάλλον με ποικίλους τρόπους.

Μερικοί από αυτούς είναι ο κατακερματισμός του εδάφους σε μικρά τεμάχια, η κακή ενσωμάτωση των ογκωδών και μοντέρνων κατασκευών στο φυσικό περιβάλλον και η υιοθέτηση αρχιτεκτονικών σχεδίων ξένων προς την τοπική παραδοσιακή αρχιτεκτονική, που με τη σειρά τους αλλοιώνουν τη φυσιογνωμία του τόπου. Επίσης, η ρύπανση που προκαλείται στη θάλασσα από τη ρίψη υγρών αποβλήτων λόγω της απουσίας εγκαταστάσεων βιολογικού καθαρισμού. Όσον αφορά την ανάπτυξη του κάμπινγκ στις παράκτιες ζώνες, δημιουργεί αρκετά προβλήματα κατά τη περίοδο αιχμής, όπου η συγκέντρωση των κατασκηνωτών προκαλεί σχεδόν ολική καταστροφή της υπάρχουσας βλάστησης και δημιουργεί συχνά προβλήματα ύδρευσης.

Γ. ΟΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΑΝΑΨΥΧΗΣ

Μια από τις δραστηριότητες αναψυχής που πραγματοποιούν οι τουρίστες στις παράκτιες ζώνες διακοπών είναι το ψάρεμα και ιδιαίτερα το υποβρύχιο, το οποίο έχει οδηγήσει μερικά είδη ψαριών σε εξαφάνιση. Ακόμα, συλλέκτες οι οποίοι συγκεντρώνουν πτηνά, έντομα, πεταλούδες κλπ. συμβάλλοντας έτσι στη μείωση της πανίδας και της χλωρίδας της ζώνης υποδοχής, αλλά και εκείνοι που μαζεύουν καρπούς χωρίς την άδεια των καλλιεργητών, δημιουργούν στον τοπικό πληθυσμό αισθήματα απόρριψης έναντι των τουριστών.

Δ. ΟΙ ΜΑΡΙΝΕΣ

Η δημιουργία μαρίνων ανταποκρίνεται σ' εκείνο τον τύπο τουρισμού ο οποίος αφορά τις υψηλές εισοδηματικές κατηγορίες και προϋποθέτει την κατανάλωση ενός τμήματος μιας παραθαλάσσιας ζώνης. Η κατασκευή και η λειτουργία τους θεωρούνται σε μεγάλο βαθμό ρυπογόνες.

Διακρίνονται τρία είδη ρύπανσης:

- Η οργανική και βακτηριδιακή ρύπανση,
- Η χημική ρύπανση (καθαρισμός πλοίων, οικιακά απόβλητα, αστικά απόβλητα κλπ.),

- Η ρύπανση από τη χρήση καυσίμων.

Ε. ΟΙ ΕΞΩΓΕΝΕΙΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

Εκτός από την τουριστική δραστηριότητα, μια σειρά από άλλες προκαλούν την υποβάθμιση του περιβάλλοντος κατά τέτοιο τρόπο, ώστε ο τουρισμός που βασίζεται κατεξοχήν στην περιβαλλοντική υγεία της ζώνης υποδοχής, να υφίσταται τις επιπτώσεις της βιομηχανικής και αστικής ρύπανσης, πριν μεταβληθεί ο ίδιος σ' ένα σημαντικό παράγοντα ρύπανσης. Μερικές από τις εστίες ρύπανσης που είναι ωστόσο εξωγενείς της τουριστικής δραστηριότητας, είναι:

- Η ρύπανση των ακτών και των θαλάσσιων υδάτων κολύμβησης από αστικά και βιομηχανικά απόβλητα
- Η καταστροφή των δασών από πυρκαγιές
- Ο καθαρισμός των δεξαμενών των πετρελαιοφόρων (συγκέντρωση πίσσας στις πλαζ)
- Η δημιουργία αστικών παραθαλάσσιων ζωνών στις ζώνες υποδοχής των τουριστών
- Η δημιουργία κορεσμένων τουριστικών περιοχών κλπ.

Από όλα τα παραπάνω φαίνεται ότι η μη σχεδιασμένη και ανεξέλεγκτη ανάπτυξη του τουρισμού μπορεί να αποβεί καταστροφική για το περιβάλλον. Δηλαδή μπορεί να ισχύσει η όλο και περισσότερο αποδεκτή διαπίστωση ότι ο τουρισμός καταστρέφει τον τουρισμό. Αυτό το φαινόμενο γίνεται πιο ορατό κατά την περίοδο οικονομικής ύφεσης και τείνει να δημιουργήσει υποβαθμισμένες τουριστικές ζώνες, παρόμοιες μ' εκείνες των βιομηχανικών ζωνών σε περίοδο κρίσης. Τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν για την προστασία του περιβάλλοντος είναι θέμα πολιτικής επιλογής. Αυτά θα πρέπει να εφαρμοστούν σε συσχετισμό με τον τύπο του τουρισμού που

επισκέπτεται τη ζώνη υποδοχής και τους οικονομικούς, κοινωνικούς, πολιτιστικούς και οικολογικούς παράγοντες που τον χαρακτηρίζουν. Αυτά τα μέτρα είναι τα ακόλουθα:

- Πληροφόρηση-επιμόρφωση
- Οικονομικά μέτρα
- Ρυθμιστικά και νομοθετικά μέτρα
- Μέτρα σχεδιασμού και χωροταξίας

Ωστόσο, υπάρχουν πολλές φορές περιπτώσεις στις οποίες ο τουρισμός γίνεται ο λόγος προστασίας κάποιας περιοχής, αφού συμφέρει τους επιχειρηματίες του τουρισμού να κάνουν ό,τι περνά από το χέρι τους για να διατηρούν την ποιότητά του. Έτσι, ο τουρισμός μπορεί να συνεισφέρει και στη βελτίωση και ανάπτυξη εγκαταστάσεων που θα είναι και φιλικότερες τόσο προς το περιβάλλον όσο και προς τον τοπικό πληθυσμό της περιοχής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΤΟΥΡΙΣΤΑΣ

4.1 ΓΕΝΙΚΟΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΗΣ ΕΠΙΔΡΑΣΗΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Κάνοντας μια ιστορική αναδρομή, από τη γένεση του τουρισμού έως την ανάδειξή του σήμερα σε τομέα ιδιαίτερα δυναμικό και με μεγάλες προοπτικές για το μέλλον παγκοσμίως, διαπιστώνεται ότι καθοριστικό παράγοντα για την ανάπτυξή του αποτέλεσε μια συγκυρία πολιτικών, κοινωνικών, οικονομικών μεταβολών καθώς και τεχνικών και επιστημονικών εξελίξεων. Σημαντικό ρόλο έπαιξε η αύξηση του ελεύθερου χρόνου και η κατοχύρωσή του κατά τη μεταπολεμική περίοδο. Επίσης πρωτεύοντα ρόλο έπαιξε η εμπέδωση του κοινωνικού κράτους το οποίο, έχοντας ως στόχο τη βελτίωση της ποιότητας ζωής, δημιούργησε ορισμένες βασικές προϋποθέσεις (όπως η αύξηση των αδειών μετ' αποδοχών και η αύξηση των εισοδημάτων) για την ανάπτυξη και του τουρισμού. Το θεσμικό πλαίσιο που δημιουργήθηκε εξασφάλισε σε όλο και περισσότερες κοινωνικές ομάδες τη δυνατότητα να καταναλώνουν μέρος του ελεύθερου χρόνου τους και του εισοδήματός τους στον τουρισμό.

Η τεχνολογική πρόοδος επέτρεψε την ανάπτυξη δικτύων και όλο και πιο οικονομικών μέσων μεταφοράς προσδίδοντας σταδιακά στον τουρισμό μαζικό χαρακτήρα. Η μείωση των τιμών των αυτοκινήτων αρχικά οδήγησε στη μαζική τους χρήση και για λόγους αναψυχής δίνοντας και σχετική ανεξαρτησία στους ταξιδιώτες, έστω και αν το αυτοκίνητο χρησιμοποιείται κυρίως για ταξίδια σε σχετικά κοντινές αποστάσεις. Τη μεγαλύτερη όμως ώθηση στον τουρισμό έδωσε το αεροπλάνο. Η χρήση του και για τη μεταφορά τουριστών έδωσε τη δυνατότητα σε πολλές χώρες προορισμού να συνδεθούν με τις σημαντικότερες χώρες προέλευσης των τουριστών. Παράλληλα, η ανάπτυξη των πτήσεων τσάρτερ από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 κυρίως έδωσε τη

δυνατότητα για πιο άμεση αλλά και περισσότερο οικονομική πρόσβαση στους προορισμούς.

Οι εξελίξεις αυτές που είχαν ως αποτέλεσμα τη ραγδαία αύξηση της ζήτησης τις τελευταίες δεκαετίες προκάλεσαν και μια αντίστοιχη ανάπτυξη των τουριστικών υποδομών παγκοσμίως. Σταδιακά δημιουργήθηκαν τεράστιες εταιρείες παροχής υπηρεσιών με στόχο να εξασφαλίσουν στους τουρίστες με τη μορφή των οργανωμένων ταξιδιών «πακέτα» όλο και πιο οικονομικά. Το ταξίδι των διακοπών αρχίζει να παίρνει τη μορφή ενός καταναλωτικού προϊόντος που - ως τέτοιο - υπακούει στα καταναλωτικά πρότυπα των χωρών αποστολής τουριστών και εξειδικεύεται προκειμένου να κατορθώνει να απευθύνεται στις διάφορες κατηγορίες των καταναλωτών. Σήμερα ο τουρισμός αποτελεί πλέον σημαντικό παράγοντα για τις οικονομίες πολλών χωρών υποδοχής και σπουδαία πηγή συναλλάγματος κερδίζοντας έτσι δεσπόζουσα θέση στη στρατηγική ανάπτυξης των χωρών αυτών.

Τα πραγματικά οφέλη για την οικονομία, τα οποία προκύπτουν από τη συστηματική ανάπτυξη του τουρισμού, θέτουν, όμως, τις σημαντικές πιθανές αρνητικές επιπτώσεις του σε δεύτερη μοίρα, στη συνείδηση τόσο των κυβερνήσεων όσο και των τμημάτων εκείνων του πληθυσμού που αποκομίζουν έμμεσα ή άμεσα οφέλη από την τουριστική ανάπτυξη. Όπως παρατηρεί ο Kadet (1981, σ. 14), οι θετικές επιδράσεις στον τομέα της απασχόλησης και του κέρδους αποτελούν το κριτήριο, με βάση το οποίο τα άτομα στις χώρες υποδοχής εκτιμούν αντίστοιχα την ανάπτυξη του τουρισμού.

Η συστηματική μελέτη του ζητήματος κάνει όμως εμφανείς, πέρα από τις όποιες ευεργετικές επιδράσεις για την οικονομία, και τις αρνητικές πλευρές της τουριστικής ανάπτυξης. Ιδιαίτερα μάλιστα οι κοινωνικές και πολιτισμικές επιπτώσεις του τουρισμού έχουν αναχθεί τα τελευταία χρόνια σε σημαντικό πεδίο έρευνας. Οι εκτιμήσεις σχετικά με το ζήτημα αυτό παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλομορφία, ενώ το ίδιο φυσικά ισχύει και για τις απόψεις σχετικά με τον τρόπο και τα μέσα αντιμετώπισης των αρνητικών επιπτώσεων του τουρισμού. Είναι, όμως, γεγονός ότι στο χώρο των κοινωνικών επιστημών παρουσιάζεται σχετική έλλειψη μελετών που να συγκρίνουν διαχρονικά τα κοινωνικά δεδομένα μιας

περιοχής. Αυτού του είδους οι μελέτες θα μπορούσαν να προσφέρουν τη δυνατότητα διάγνωσης των αιτιών που προκάλεσαν τις όποιες μεταβολές. Οι περισσότερες όμως από αυτές γίνονται σε περιοχές όπου έχει ήδη αναπτυχθεί ο τουρισμός.

Ορισμένες μελέτες αποδίδουν στον τουρισμό «ιμπεριαλιστικό» χαρακτήρα. Αυτές οι απόψεις στηρίζονται κυρίως στη διαπίστωση ότι οι πολίτες των βιομηχανικών χωρών είναι αυτοί που μονοπωλούν τους διάφορους τουριστικούς προορισμούς επιβάλλοντας μάλιστα στις τοπικές κοινωνίες τις δικές τους συνήθειες και ανάγκες. Εκτός αυτού, αναπτύσσεται σε πολλές περιοχές μια τουριστική μονοκαλλιέργεια, η οποία συν τοις άλλοις είναι και ιδιαίτερα ευάλωτη σε περιόδους κρίσεων (πολιτικών, οικονομικών, εσωτερικών, εξωτερικών κ.λπ.). Με άλλα λόγια, οι σχετικές προσεγγίσεις εστιάζουν στη σχέση εξάρτησης που υφίσταται μεταξύ των χωρών αποστολής και των χωρών υποδοχής τουριστών και αναδεικνύουν τις αρνητικές συνέπειες της άνισης αυτής σχέσης με τη μορφή του προσπολιτισμού, της διάχυσης συγκεκριμένων αξιών, καταναλωτικών και κοινωνικών προτύπων και γενικότερα της εξάλειψης πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων στις χώρες υποδοχής και της πολιτισμικής ομοιογενοποίησης. Τέτοιες μελέτες συμβάλλουν στην ανάδειξη ενός ευρύτερου πεδίου στο οποίο όμως επίσης παρουσιάζεται ακόμη έλλειψη σε εμπειρικές αναλύσεις. Κατά την άποψή μας, αποδίδοντας στον τουρισμό το χαρακτήρα ενός ολιστικού φαινομένου με την έννοια ότι μπορεί να μεταβάλει ριζικά τα κοινωνικά δεδομένα μιας περιοχής-, παραβλέπονται (ή υποτιμώνται) άλλοι παράγοντες κοινωνικής μεταβολής, και σε οποιαδήποτε περίπτωση δεν αποδίδεται έτσι το πραγματικό μέγεθος της επίδρασης του τουρισμού στα κοινωνικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά μίας περιοχής. Είναι σημαντικό να προσεγγίζεται με ιδιαίτερη προσοχή το ζήτημα αυτό καθώς, ακόμη και αν δεχόμασταν ότι η παραπάνω εκτίμηση μπορεί να ισχύει για ορισμένες υπανάπτυκτες περιοχές, θα πρέπει πάντοτε, στα πλαίσια μιας εξελικτικής ανάλυσης, να συνεκτιμώνται παράγοντες όπως, π.χ., ο τύπος του τουρισμού, τα χαρακτηριστικά των τουριστών, η ποιότητα της οργάνωσης του τουριστικού τομέα και βέβαια το στάδιο ανάπτυξης του τουρισμού σε μια περιοχή. Ειδικότερα ως προς το ζήτημα της επαφής μεταξύ ντόπιων και τουριστών είναι απαραίτητο οι προσεγγίσεις να μην εκλαμβάνουν το ρόλο της τοπικής κοινωνίας ως παθητικό. Η στάση και η

συμπεριφορά των ντόπιων απέναντι στο πολιτισμικό και φυσικό τους περιβάλλον, αλλά και το πώς οι ίδιοι αντιμετωπίζουν τους ξένους τουρίστες είναι μεταβλητές που δεν θα πρέπει να παραβλέπονται. Από την άλλη βέβαια, δεν θα πρέπει να διαφεύγει της προσοχής μας το γεγονός ότι με τον τουρισμό συνδέεται και ένας υποκειμενικά ως τέτοιος εκλαμβανόμενος ή και αντικειμενικά υπάρχων κυρίαρχος ρόλος του τουρίστα στον τόπο υποδοχής με ό,τι αυτό μπορεί να συνεπάγεται για τη συμπεριφορά της κάθε πλευράς. Κατά μία άποψη, το ταξίδι των διακοπών μπορεί να θεωρηθεί και ως πολιτιστική δραστηριότητα, με την έννοια ότι δίνεται η δυνατότητα στα άτομα να αποκτήσουν γνώσεις σχετικά με άλλους λαούς και πολιτισμούς, ζήτημα ιδιαίτερα σημαντικό μάλιστα στην εποχή της διεύρυνσης της ΕΕ και της παγκοσμιοποίησης. Η συνάντηση μεταξύ τουριστών και ντόπιων αποτελεί διαδικασία με δική της ιδιαίτερη δυναμική κατά την οποία οι δύο ομάδες βρίσκονται σε σχέση πολύμορφης αλληλεπίδρασης, ενώ μπορεί να προκύπτουν από αυτή τόσο θετικές όσο και αρνητικές επιπτώσεις για τις δύο πλευρές. Εάν λοιπόν επιδιώκουμε να διερευνήσουμε όλες τις πτυχές της συνάντησης αυτής, είναι εξαιρετικά σημαντικό να εξετάζουμε το ρόλο και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και των δύο ομάδων, δηλαδή των τουριστών και των ντόπιων στην κάθε περίπτωση.

A. Η «ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ» ΜΕΤΑΞΥ ΝΤΟΠΙΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ

Το ζήτημα της επικοινωνίας μεταξύ ντόπιων και τουριστών είναι από τα πλέον αμφιλεγόμενα. Οι διάφορες προσεγγίσεις, τόσο εκείνες που αντιμετωπίζουν την ποιοτική επαφή μεταξύ των δύο αυτών πόλων ως «ανεκπλήρωτη» προσδοκία όσο και αυτές που βλέπουν την επαφή αυτή ως ένα λίγο πολύ «θαυματουργό» μέσο για την καλύτερη επικοινωνία μεταξύ των λαών, συχνά έχουν στη βάση τους υποθέσεις που από τη φύση τους μόνο σε προκαθορισμένα συμπεράσματα μπορεί να οδηγήσουν. Θα πρέπει δε να υπογραμμιστεί το γεγονός ότι η τουριστική έρευνα για πολλά χρόνια δεν ασχολήθηκε με τα κίνητρα, τις επιθυμίες και τα όνειρα του τουρίστα. Πέραν τούτου, σε πολλές έρευνες υπερτιμήθηκε η σημασία της απλής επαφής και παράλληλα δεν

διατυπώνονται συγκεκριμένα κριτήρια με βάση τα οποία θα είναι δυνατό να κρίνεται η ποιότητα της επικοινωνίας. Έχοντας στη βάση τους υποθέσεις σύμφωνα με τις οποίες η επικοινωνία αποτελεί μέγεθος μετρήσιμο, οδηγούνται οι έρευνες αυτές ως επί το πλείστον σε ιδιαίτερα αρνητικά συμπεράσματα και κατά συνέπεια στον αφορισμό του τουρίστα και στην αντιμετώπισή του ως όντος ακατανόητου και αλλοπρόσαλλου.

Μια σειρά από σχετικές μελέτες των τελευταίων δεκαετιών καταγράφουν ορισμένες ιδιαίτερα αρνητικές πτυχές της τουριστικής ανάπτυξης, αλλά και ειδικότερα της επαφής μεταξύ των δύο πόλων. Ο Ruf (1978), π.χ., εκτιμά γενικά τον τουρισμό ως παράγοντα που συμβάλλει στην καταστροφή της κοινωνικής οργάνωσης και των συστημάτων αξιών και στην ενίσχυση των προκαταλήψεων κατά την επαφή μεταξύ ντόπιων και τουριστών. Σε πολλές μελέτες επικεντρώνεται το ενδιαφέρον στη συμπεριφορά των τουριστών χωρίς όμως να προχωρούν οι μελέτες αυτές ταυτόχρονα τόσο σε μία εις βάθος ανάλυση των παραγόντων που τη δημιουργούν όσο και στο πραγματικό μέγεθος των επιπτώσεων που προκαλούνται από αυτή. Και ο Krippendorf παρουσιάζει σχετικά με αυτό το ζήτημα μια ιδιαίτερα αρνητική εικόνα: «Τα ταξίδια σε ξένους πολιτισμικούς χώρους οδηγούν συχνά στην ενίσχυση και όχι στη μείωση των προκαταλήψεων. Υπάρχει κυρίως παρανόηση παρά κατανόηση. Στη χειρότερη μάλιστα περίπτωση αντί για αλληλοσεβασμό έχουμε απαξίωση και άρνηση. Οι τουρίστες αντιμετωπίζουν με υπεροψία τους ντόπιους και οι ντόπιοι αδιαφορούν για τους ξένους». Δέχεται όμως και ο Krippendorf ότι δεν υπάρχουν ακόμη αρκετά στοιχεία από εμπειρικές μελέτες που να στηρίζουν τις παραπάνω απόψεις. Παρόλα αυτά ανάλογες προσεγγίσεις γίνονται και από άλλους μελετητές, οι περισσότεροι από τους οποίους περιγράφουν κυρίως ορισμένα ιδιαίτερα αρνητικά χαρακτηριστικά της συνάντησης μεταξύ τουριστών και ντόπιων.

Πέρα από τις όποιες αδυναμίες τους, οι μελέτες που αφορούν το συγκεκριμένο χώρο έχουν δημιουργήσει ένα θεωρητικό υπόβαθρο που επιτρέπει σε κάποιο βαθμό την εξαγωγή συμπερασμάτων, αλλά και έχουν δώσει χρήσιμα ερεθίσματα στους κοινωνικούς επιστήμονες. Στη συνέχεια παρουσιάζονται συνοπτικά ορισμένες γενικές διαπιστώσεις που προκύπτουν από τη μελέτη της επίδρασης του τουρισμού στις χώρες υποδοχής.

Ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της επαφής μεταξύ των δύο αυτών ομάδων αποτελεί το γεγονός ότι και οι δύο πλευρές βρίσκονται σε εντελώς διαφορετική θέση και έχουν έναν εντελώς διαφορετικό ρόλο. Οι τουρίστες ικανοποιούν, κατά τη διάρκεια της παρουσίας τους σε έναν τόπο, κυρίως την ανάγκη για ξεκούραση. Οι ντόπιοι επιδιώκουν να αποκομίσουν οικονομικά οφέλη από την παρουσία των τουριστών. Τα δεδομένα αυτά καθορίζουν και επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό και τη συμπεριφορά και των δύο πλευρών όσο περισσότερο συνειδητά ή μη και οι δύο υιοθετούν τους ιδιαίτερους κοινωνικούς τους ρόλους. Το πλαίσιο αυτό, στο βαθμό που η μία ή η άλλη πλευρά αντιλαμβάνεται το ρόλο της ως τον κυρίαρχο σ' αυτή τη σχέση, αποτελεί ουσιαστικά έδαφος, το οποίο δεν είναι κατάλληλο για πραγματική και ειλικρινή επικοινωνία μεταξύ των δύο ομάδων, αλλά απεναντίας είναι πρόσφορο για τη δημιουργία προκαταλήψεων και την εμφάνιση αρνητικών συμπεριφορών και φαινομένων ξενοφοβίας. Ο Scherrer εκτιμά σχετικά ότι, όσο περισσότερο ο τουρίστας ταυτίζεται με το ρόλο τού ιεραρχικά «ανώτερου» τόσο πιο δύσκολο γίνεται για εκείνον να κατανοήσει την ξένη πραγματικότητα. Σε άλλη μελέτη του ο ίδιος αποδίδει την εμφάνιση αρνητικών φαινομένων και την ενίσχυση των προκαταλήψεων στο γεγονός ότι σε πολλές περιπτώσεις υπάρχει μεγάλη ανισότητα μεταξύ του αριθμού των ντόπιων και των τουριστών σε έναν τόπο.

Από την πλευρά τους οι ντόπιοι, ερχόμενοι σε επαφή με εκπροσώπους διαφόρων χωρών, σχηματίζουν κάποια εικόνα σχετικά με τις κοινωνίες των επισκεπτών, η οποία όμως είναι επιφανειακή και συχνά δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Οι τουρίστες κατά τη διάρκεια των διακοπών τους βιώνουν μία κατάσταση, η οποία αποτελεί γι' αυτούς την εξαίρεση και όχι τον κανόνα. Πρόκειται για μία περιορισμένη σε διάρκεια περίοδο υψηλού επιπέδου διαβίωσης, μία περίοδο κατά την οποία οι τουρίστες -σε σχέση με την καθημερινή τους ζωή στη χώρα τους- ακολουθούν συνήθως διαφορετικό τρόπο ζωής, παρουσιάζουν διαφορετική καταναλωτική συμπεριφορά και διαφορετικές συνήθειες. Αυτό δημιουργεί μια εσφαλμένη εικόνα, αναπαράγει στερεότυπα αλλά και μεταδίδει υπό προϋποθέσεις συγκεκριμένα πρότυπα συμπεριφοράς κυρίως στους νέους. Η στάση και η συμπεριφορά των ντόπιων απέναντι στους τουρίστες μεταβάλλονται με το χρόνο. Η αρχική ανασφάλεια και

το αίσθημα κατωτερότητας που πιθανόν να υπήρξε στην αρχή εξαφανίζονται. Σταδιακά δε αντικαθίσταται η παραδοσιακή φιλοξενία από επιτηδευμένα φιλική συμπεριφορά που πηγάζει από οικονομικά κίνητρα. Η συνάντηση με τον τουρίστα γίνεται «μπίζνες» και οι ίδιοι οι τουρίστες συχνά ακόμη και αντικείμενο εκμετάλλευσης. Ο τουρίστας μετατρέπεται σε προϊόν, αριθμοποιείται και είναι φανερό ότι όσο τουριστικότερο είναι ένα νησί τόσο και αυτή η σχέση γίνεται περισσότερο απρόσωπη και ουδέτερη. Το ενδιαφέρον των τουριστών για τον πραγματικό πολιτισμό του τόπου που επισκέπτονται αλλά και για επαφές με τους ντόπιους είναι σε γενικές γραμμές περιορισμένο, κάτι που αντικατοπτρίζεται και στη συμπεριφορά τους. Πέραν τούτου, ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της συμπεριφοράς του μέσου τουρίστα αποτελεί η τάση για επιβεβαίωση όλων εκείνων των εικόνων και αντιλήψεων που έχει ο ίδιος εκ των προτέρων για το συγκεκριμένο τόπο και τους ανθρώπους του. Η ανάγκη για αναζήτηση του «τυπικού», είτε πρόκειται για το φυσικό περιβάλλον μιας χώρας είτε για στοιχεία και σύμβολα του πολιτισμού της, συνεπάγεται και την έναρξη μιας διαδικασίας αλλοίωσής του ή, και την ίδια του την καταστροφή. Οι απαιτήσεις αλλά και το γούστο των τουριστών καθορίζουν και αυτό που τους προσφέρεται ως τυπικό. Σύμβολα και άλλα στοιχεία του πολιτισμού γίνονται αντικείμενο εμπορικής εκμετάλλευσης. Πολλά αντικείμενα αλλά και τελετές παίρνουν το χαρακτήρα εμπορεύματος, απομυθοποιούνται έτσι και χάνουν το περιεχόμενό τους. Αυτό που ο τουρίστας καταναλώνει ως τοπικό πολιτισμό δεν είναι συχνά τίποτε περισσότερο από ένα μείγμα πραγματικών και φανταστικών στοιχείων. Αυτό που η εγχώρια τουριστική βιομηχανία υποθέτει ότι αντιλαμβάνεται ο τουρίστας ως τυπικό αποτελεί τη βάση για την παραγωγή των προϊόντων.

Η διαδικασία εμπορευματοποίησης αγγίζει τόσο τη σχέση μεταξύ των δύο ομάδων όσο και τις παραδόσεις, την ιστορία και το φυσικό περιβάλλον των χωρών υποδοχής. Ο τουρισμός μπορεί να διεισδύει βαθιά στην καθημερινή ζωή τοπικών κοινωνιών, να αλλοιώνει το χαρακτήρα παραδόσεων και εθίμων, αλλά και να επηρεάζει τη στάση των ντόπιων απέναντι στον ίδιο τους τον πολιτισμό.

Τι δείχνουν όμως διάφορες εμπειρικές έρευνες ειδικότερα για το ζήτημα της επικοινωνίας μεταξύ ντόπιων και τουριστών; Και εδώ θα πρέπει να

πούμε καταρχήν ότι υπάρχει ποικιλία απόψεων από τις οποίες πολλές είναι εντελώς αντίθετες μεταξύ τους. Ενδεικτικά αναφέρουμε εδώ ορισμένες: Ο Hartmann , αναλύοντας τα στοιχεία των μέχρι τότε μελετών σχετικά με την επίδραση των ταξιδιών σε νέα άτομα, διατύπωνε το συμπέρασμα ότι η συχνότητα των ταξιδιών οδηγεί στη μείωση των προκαταλήψεων. Ο Nettekoven σε έρευνα που έκανε το 1969 στην Τυνησία επικέντρωσε το ενδιαφέρον του στη μελέτη της συμπεριφοράς νέων ατόμων με μεγάλη ταξιδιωτική εμπειρία από τη Γαλλία, τη Γερμανία και την Αγγλία και της επαφής τους με τους ντόπιους. Και αυτός διαπίστωνε ότι η συγκεκριμένη ομάδα είχε αρκετά συχνές και ποικιλόμορφες επαφές με τους ντόπιους, γεγονός που ο Nettekoven ερμήνευσε ως αποτέλεσμα της υψηλής συχνότητας με την οποία ταξίδευαν τα άτομα αυτά. Διαφορετικές απόψεις από τις παραπάνω διατυπώνουν μεταξύ άλλων οι Krippendorf , Ruf , Turner και Ash καθώς επίσης και η ανθρωπολόγος Smith , που με διαφορετικό τρόπο ο καθένας τονίζουν τις αρνητικές πτυχές της συνάντησης μεταξύ των δύο ομάδων, αλλά και γενικότερα την αρνητική επίδραση του τουρισμού στις κοινωνίες των χωρών υποδοχής. Επίσης με σκεπτικισμό αντιμετωπίζει τον τουρισμό και ο Voigt , ο οποίος στην εμπειρική του έρευνα στο Μεξικό το 1977 και το 1978 διαπίστωνε ότι η επαφή ντόπιων και τουριστών δεν οδηγούσε στην εξάλειψη των προκαταλήψεων, αλλά σε πολλές περιπτώσεις στην ενύσχησή τους. Υπάρχουν, όμως, ιδιαίτερα από τα τέλη της δεκαετίας του '80, και αρκετές έρευνες οι οποίες διαπιστώνουν κυρίως από την πλευρά των νέων διαφορετική αντιμετώπιση του «ξένου». Ο Schönhammer (1987), στην ενδιαφέρουσα ποιοτική έρευνά του σχετικά με τη συμπεριφορά νέων από ευρωπαϊκές χώρες όταν ταξιδεύουν, διαπιστώνει μια έντονη διάθεση στα άτομα αυτά για επαφές με νέους από άλλες χώρες, καθώς και ότι δείχνουν οι νέοι να έχουν σχετικά αυξημένο ενδιαφέρον για τις ιδιαιτερότητες των χωρών που επισκέπτονται, για την πολιτική, αλλά και για ξένες γλώσσες. Ανάλογα είναι και τα συμπεράσματα της Gayler η οποία διαπιστώνει ότι υπάρχει θετική σχέση μεταξύ των δύο αυτών παραμέτρων, δηλαδή όσο πιο συχνά ταξιδεύει κάποιο άτομο τόσο πιο ανεκτικό είναι απέναντι στους ξένους. Και οι Schmücker και Bausch (1993) στην έρευνά τους σχετικά με την ξеноφοβία στη Γερμανία διαπιστώνουν ότι τα άτομα που ταξιδεύουν συχνά έχουν θετικότερη στάση απέναντι στους ξένους, ενώ σημαντικό ρόλο παίζει και το μορφωτικό επίπεδο. Γενικά, πάντως,

διαπιστώνεται για όλα τα άτομα ανεξαρτήτως μορφωτικού επιπέδου ότι πάντοτε παρατηρείται μικρότερος βαθμός ξενοφοβίας και θετικότερη εικόνα για τους ξένους εκεί όπου η συχνότητα ταξιδιών στο εξωτερικό είναι υψηλή. Είναι γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια παρατηρείται στις σχετικές έρευνες κάποιου βαθμού διαφοροποίηση παλαιότερων, ιδιαίτερα αρνητικών, εκτιμήσεων σχετικά με την επίδραση των επαφών μεταξύ ντόπιων και τουριστών. Από την άλλη, όλο και περισσότερο φαίνεται να συσχετίζονται οι αρνητικές επιδράσεις και η δημιουργία ή η ενίσχυση προκαταλήψεων και με τη μορφή του τουρισμού. Τέλος δεν θα πρέπει να παραβλέπεται το γεγονός ότι τα περισσότερα αρνητικά συμπεράσματα προέρχονται από έρευνες που αφορούν το μαζικό τουρισμό.

4.2 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΤΟΥ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΑ

Πέρα από το ζήτημα του μεγέθους της επιρροής του τουρισμού στις χώρες υποδοχής, αναπτύσσεται και το ζήτημα σχετικά με διάφορους παράγοντες που καθορίζουν την ποιότητα αυτής της επίδρασης. Ορισμένοι παράγοντες που καθορίζουν τα κίνητρα των τουριστών και κατά συνέπεια και τη συμπεριφορά τους στους τόπους που επισκέπτονται είναι οι εξείς:

A. Διακοπές: οι «πολυτιμότερες ημέρες του χρόνου»

Η σύγχρονη βιομηχανική κοινωνία δεν παρέχει μόνο τα μέσα για τουρισμό, αλλά έχει ταυτόχρονα αναγάγει στη συνείδηση των ατόμων το ταξίδι των διακοπών σε ανάγκη. Δηλαδή, ενώ από τη μία διάφοροι παράγοντες ευνόησαν την ανάπτυξη του τουρισμού, από την άλλη μία σειρά άλλων παραγόντων (π.χ., χειροτέρευση της ποιότητας του περιβάλλοντος, ένταση και άγχος στην καθημερινή ζωή κ.λπ.) συνέβαλαν

στο να καταλάβει το ταξίδι των διακοπών υψηλή θέση μεταξύ των αναγκών του ατόμου στις βιομηχανικά ανεπτυγμένες χώρες. Οι διακοπές αποτελούν πλέον για πολλά άτομα τις πολυτιμότερες ημέρες του χρόνου. Τον αντίποδα της καθημερινότητας. Αυτό όμως συχνά έχει ως συνέπεια να χρησιμοποιείται η εξαιρετικά υψηλή σημασία των πολυτιμότερων ημερών ως επιχείρημα που τείνει να νομιμοποιεί συγκεκριμένες συμπεριφορές των τουριστών στον τόπο των διακοπών τους. Όπως αναφέρει ο Hennig , «το μη καθημερινό αποτελεί δημιούργημα της συνείδησης του ατόμου», καθώς το άτομο όταν βρίσκεται σε κάποιο τόπο αναψυχής απαλλάσσεται από ευθύνες. Η συμπεριφορά δεν έχει οποιαδήποτε συνέπεια για το ίδιο το άτομο, ενώ υπάρχει αδιαφορία από την πλευρά του τουρίστα για τον κόσμο γύρω του. Το ταξίδι των διακοπών έχει σήμερα αναδειχθεί σε μέσο που συμβάλλει στο να αποστασιοποιείται το άτομο για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα από την καθημερινότητά του. Αυτό που συνήθως επιδιώκεται είναι η ικανοποίηση της ανάγκης για ξεκούραση και ελευθερία (όπως ο καθένας την αντιλαμβάνεται). Η αναζήτηση λοιπόν αυτή παίρνει και τη μορφή πρόσκαιρης φυγής από την καθημερινότητα στις ανεπτυγμένες χώρες, καθημερινότητα η οποία δείχνει να μην προσφέρει αρκετά περιθώρια για ξεκούραση. Ουσιαστικά λοιπόν, αντί το άτομο να προχωρά σε μια γόνιμη «αντιπαράθεση» με την ίδια του την καθημερινή ζωή και με τις συνθήκες που επικρατούν σ' αυτή, καταπιέζει τη δυσαρέσκειά του δραπετεύοντας για λίγο από την κοινωνία στην οποία ζει. Ο Hans Magnus Enzensberger , από τους πρωτοπόρους της κριτικής του σύγχρονου τουρισμού, διαπίστωνε ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1950 ότι η φυγή από την πραγματικότητα της βιομηχανικής κοινωνίας έχει γίνει η ίδια βιομηχανία, και η φυγή από τον κόσμο της εμπορευματοποίησης των πάντων έχει γίνει η ίδια εμπόρευμα. Μπορούμε έτσι να πούμε ότι η κριτική που ασκείται στο φαινόμενο του τουρισμού είναι ταυτόχρονα και κριτική της σύγχρονης βιομηχανικής κοινωνίας.

Υπό τις παραπάνω προϋποθέσεις η επιθυμία να αποκομίσει το άτομο κάτι καινούργιο και χρήσιμο από την επαφή του με άλλα άτομα και με κάποιο άλλο πολιτισμικό περιβάλλον εξασθενεί. Η συνάντηση με το ξένο παρουσιάζει ενδιαφέρον μόνο στο βαθμό που αυτό μπορεί να συμβάλει στην ξεκούραση, στη διασκέδαση ή να προσδώσει στο άτομο κοινωνικό πρεστίτζ. Το ταξίδι υποβιβάζεται στο ρόλο του απλού μέσου για

ξεκούραση χάνοντας έτσι σε σημασία ως ευκαιρία να γνωρίσει το άτομο κάτι ξένο, αλλά και να εμβαθύνει στην κουλτούρα του. Η απόκτηση εκείνης της συνείδησης, μέσω της οποίας γνωρίζει κανείς την πραγματική αξία του δικού του πολιτισμού, του δικού του τρόπου ζωής, τα δικά του δικαιώματα, αλλά και τις υποχρεώσεις του είναι δευτερεύουσας σημασίας. Αυτό, δηλαδή, που και ο Gramsci χαρακτηριστικά περιγράφει ως μία διαδικασία κατά την οποία φτάνει το άτομο στην αυτογνωσία μέσω της γνώσης του άλλου είναι, κατά τη διάρκεια των διακοπών και με τις προϋποθέσεις κάτω από τις οποίες γίνεται η συνάντηση μεταξύ ντόπιων και τουριστών, μάλλον δύσκολο να λάβει χώρα. Ο τουρίστας αντλεί τις νόρμες και τις αξίες του από τη δική του κοινωνία, το δικό του πολιτισμό, και τις κουβαλάει πάντοτε μαζί του. Το σύστημα αξιών του καθενός αποτελεί λίγο ή πολύ το μέτρο εκείνο με βάση το οποίο αξιολογείται και κρίνεται οτιδήποτε ξένο, έστω και αν αυτό έχει δημιουργηθεί μέσα στα πλαίσια ενός διαφορετικού συστήματος αξιών και έχει τη δική του ιστορική διαδρομή. Με τα παραπάνω συνδέεται ουσιαστικά και η συζήτηση σχετικά με την ικανότητα του σύγχρονου τουρίστα για διαπολιτισμική επικοινωνία. Κατά τη Molnos , όσο λιγότερο έχει εμβαθύνει το άτομο στις δικές του αξίες και νόρμες, όσο λιγότερο συνειδητά, δηλαδή, τις έχει κάνει αποδεκτές, τόσο πιο εύκολα τις χρησιμοποιεί ως απόλυτο μέτρο σύγκρισης και αξιολόγησης.

Η καθ' όλα θεμιτή επιθυμία του σύγχρονου τουρίστα να χρησιμοποιήσει τις ημέρες αυτές για την ξεκούρασή του συχνά οδηγεί και σε ερωτήματα του τύπου: «Είναι κακό που οι τουρίστες επιθυμούν απλώς να ξεκουραστούν και τίποτε περισσότερο; Γιατί θα πρέπει να επιζητούν την επαφή με τη ντόπια κοινωνία και την κουλτούρα της;». Την αντίφαση που υπάρχει εδώ μπορεί κανείς να την εντοπίσει στο πεδίο που βρίσκεται μεταξύ της επιθυμίας του τουρίστα να κάνει χρήση του ελεύθερου χρόνου του όπως αυτός επιθυμεί και της απαίτησής του να έχει συγκεκριμένη αντιμετώπιση από το ντόπιο πληθυσμό (π.χ., να είναι φιλόξενος), ενώ και οι τουριστικές υποδομές θα πρέπει επίσης να είναι προσαρμοσμένες στις απαιτήσεις του. Νομιμοποιώντας την οποιαδήποτε συμπεριφορά και απαίτηση της μίας πλευράς οδηγούμαστε αναγκαστικά και στη νομιμοποίηση συμπεριφορών και αντιλήψεων της άλλης πλευράς. Τόσο όμως συγκεκριμένες ακραίες συμπεριφορές απέναντι στο ντόπιο πληθυσμό και πολιτισμό από την πλευρά των τουριστών όσο και η

καθάρα ωφελιμιστική αντιμετώπιση του τουρισμού από τους ντόπιους έχουν συμβάλει στο να χάσει το παιδαγωγικό προφίλ του τουρισμού αρκετή από τη λάμψη του.

B. Ο ρόλος της τουριστικής βιομηχανίας

Η τουριστική βιομηχανία αποτελεί έναν εξαιρετικά ευέλικτο μηχανισμό, ο οποίος έχει την ιδιαίτερη ικανότητα να βρίσκει γρήγορα τα ίχνη των νέων τάσεων που μπορεί να διαμορφώνονται είτε σε ψυχολογικό επίπεδο, είτε σε θεσμικό, είτε σε τεχνολογικό, να προσαρμόζεται σ' αυτές, αλλά σε ορισμένες περιπτώσεις να δημιουργεί και να κατευθύνει συγκεκριμένες τάσεις. Η καθιέρωση όρων, όπως «τουριστικό μάρκετινγκ», «τουριστική διαφήμιση» κ.λπ., αποτελεί ένδειξη του γεγονότος ότι το ταξίδι των διακοπών έχει γίνει και αυτό εμπόρευμα, που διακινείται με βάση τους κανόνες της ελεύθερης αγοράς. Η τουριστική βιομηχανία σχεδιάζει, «παράγει» και πουλά ταξίδια σύμφωνα με τους κανόνες της αγοράς όπως ακριβώς και οποιαδήποτε άλλη βιομηχανία. Το τουριστικό ταξίδι αποτελεί πλέον καταναλωτικό προϊόν. Ο «homo turisticus» μπορεί σήμερα να συνθέτει «à la carte» το πακέτο των διακοπών του ή να επιλέγει αυτό που του αρέσει και θεωρεί ότι του ταιριάζει μέσα από μια τεράστια ποικιλία παρεχόμενων υπηρεσιών. Αυτά που του προσφέρουν οι κατάλογοι και το ενημερωτικό υλικό των μεγάλων ταξιδιωτικών οργανισμών αποτελούν ουσιαστικά μία αγορά στην οποία έχει εύκολη και φυσικά ελεύθερη πρόσβαση. Αυτό που αγοράζει ο τουρίστας δεν είναι βέβαια κάποιος τόπος, αλλά προσωρινά δικαιώματα χρήσης. Επειδή όμως τα δικαιώματα αυτά δεν έχουν υλική υπόσταση και μπορεί κανείς να διαπιστώσει το κατά πόσο ένας τόπος είναι αυτό που έδειχνε να είναι μόνο όταν φτάσει εκεί, είναι σημαντικό για την τουριστική βιομηχανία

να δίνει από πριν μία όσο το δυνατό «αντιπροσωπευτικότερη» εικόνα. Αυτό γίνεται μέσα από τους τουριστικούς καταλόγους με φωτογραφικό υλικό και κείμενα που περιγράφουν έναν τόπο δημιουργώντας πάντοτε συγκεκριμένους συνειρμούς, π.χ. Ελλάδα-αρχαιότητα, Λονδίνο-shopping κ.λπ.. Με μικρό αριθμό εικόνων επιχειρείται να αποδοθεί το περιεχόμενο ενός πολύπλοκου και πολυσύνθετου συνόλου, όπως είναι μία χώρα, μία κοινωνία, μία κουλτούρα. Η προώθηση στην αγορά του προϊόντος «διακοπές» γίνεται με τη χρήση συγκεκριμένων στερεότυπων εικόνων και πληροφοριών σχετικά με τις χώρες υποδοχής μέσω της τουριστικής διαφήμισης. Ουσιαστικά λοιπόν τα στερεότυπα δημιουργούνται και διαχέονται σε κάποιο βαθμό και από την ίδια την τουριστική βιομηχανία. Από την άλλη πλευρά βέβαια δεν θα πρέπει να εκλαμβάνεται ο ρόλος του σύγχρονου τουρίστα ως παθητικός μέσα στο πλαίσιο αυτό. Σχετικές μελέτες έχουν δείξει ότι τα άτομα έχουν συνείδηση του γεγονότος ότι είναι εκτεθειμένα στην προσπάθεια που κάνει η τουριστική βιομηχανία να τα επηρεάσει. Υπάρχει επίσης η διαπίστωση ότι οι περισσότεροι δεν έχουν αντίρρηση να ζήσουν τις διακοπές τους σε ένα από πολλές απόψεις «τεχνητό» και προκατασκευασμένο περιβάλλον που δημιουργείται γι' αυτούς σε διάφορους τόπους υποδοχής τουρισμού. Ο Gyr υποστηρίζει ότι ο τουρίστας δεν επιτρέπει εύκολα να του «χαλάσουν» την ιδιαίτερη και σημαντική γι' αυτόν εμπειρία των διακοπών του. Ούτε και αισθάνεται ως εξαπατημένο θύμα των μεγάλων επιχειρήσεων του τουριστικού τομέα.

Σήμερα παρατηρείται ουσιαστική μεταβολή στην τουριστική αγορά. Ο «αγοραστής» δείχνει όλο και περισσότερο να είναι εκείνος που καθορίζει τη μορφή του «προϊόντος». Για την τουριστική βιομηχανία αυτό συνεπάγεται ότι, προκειμένου να μπορεί να προχωρά στη λήψη αποφάσεων στρατηγικής σημασίας, θα πρέπει όλο και περισσότερο να χρησιμοποιεί στοιχεία και πληροφορίες που θα της παρέχει η έρευνα αγοράς. Και οι δύο πλευρές, τουριστική «ζήτηση» και «προσφορά», συμμετέχουν στη διαδικασία διαμόρφωσης του προϊόντος, κάτι που παρέχει και στους δύο σημαντικά πλεονεκτήματα: Η μία πλευρά μπορεί να αγοράζει προϊόντα που είναι όλο και περισσότερο προσαρμοσμένα στις δικές της απαιτήσεις και ανάγκες. Η άλλη μπορεί να βελτιώνει τη θέση της στην αγορά προσαρμόζοντας τα παρεχόμενα προϊόντα στις απαιτήσεις των αγοραστών. Το μάρκετινγκ λοιπόν απαιτεί ιδιαίτερα στον

τουρισμό έναν έντονα κοινωνικό προσανατολισμό προκειμένου να επιτυγχάνεται η ικανοποίηση των επιθυμιών των καταναλωτών.

Υφίσταται έτσι μία σχέση αλληλεπίδρασης μεταξύ κοινωνίας και τουριστικής βιομηχανίας. Άμεση αντίδραση από την πλευρά του τουριστικού τομέα στα μηνύματα που λαμβάνει από την κοινωνία αποδεικνύει τις προσπάθειες του μάρκετινγκ να χρησιμοποιήσει τα στοιχεία που του προσφέρει η έρευνα αγοράς. Είναι χαρακτηριστικό ότι ήδη στις αρχές της δεκαετίας του 1990 είχαν αρχίσει να κάνουν την εμφάνισή τους στις σελίδες των καταλόγων μεγάλων ευρωπαϊκών ταξιδιωτικών οργανισμών κείμενα όπως: «Ο κάθε παραθεριστής μπορεί να αποτελέσει παράδειγμα με τη συμπεριφορά του απέναντι στο φυσικό περιβάλλον, αλλά και παράλληλα μπορεί δείχνοντας σεβασμό απέναντι στους οικοδεσπότες να συμβάλει στη διατήρηση της κουλτούρας και των ιδιαιτεροτήτων μιας χώρας». Μετά το τέλος του πολέμου στον Περσικό Κόλπο, προφανώς λόγω της επίδρασης που είχε η παρουσίαση των γεγονότων μέσω των ΜΜΕ, δημιουργήθηκε σε πολλούς ανθρώπους από χώρες της κεντρικής Ευρώπης η ανάγκη να επισκεφθούν την ευρύτερη περιοχή. Μεγάλα ταξιδιωτικά πρακτορεία παρείχαν τη δυνατότητα να επισκεφθεί κανείς και τόπους που είχαν έντονα ακόμη τα σημάδια της καταστροφής (κατεστραμμένα άρματα μάχης, κρατήρες που δημιουργήθηκαν από τους βομβαρδισμούς κ.λπ.). Τουριστική ατραξιόν αποτελεί και η περιοχή που επλήγει από το τρομοκρατικό χτύπημα της 11ης Σεπτεμβρίου όπου χιλιάδες επισκέπτες συρρέουν προκειμένου να δούν από κοντά την περιοχή. Υπάρχει ένα ιδιαίτερα σύνθετο πλέγμα παραγόντων που συμβάλλει στη διαμόρφωση συγκεκριμένων αντιλήψεων, στάσεων και συμπεριφορών. Οι αντιλήψεις και στάσεις αυτές αντικατοπτρίζονται συχνά και σε συγκεκριμένα τουριστικά προϊόντα. Η προώθηση δε στην «αγορά» των συγκεκριμένων προϊόντων συνεπάγεται κατά κάποιον τρόπο και τη νομιμοποίηση αντίστοιχων αντιλήψεων, στάσεων και επιθυμιών, κάτι που σε τελική ανάλυση μπορεί να συνδέεται και με την εμφάνιση αρνητικών επιπτώσεων στις χώρες υποδοχής τουριστών.

Γ. Ο παράγοντας «εικόνα» μιας χώρας

Αυτό που εννοούμε με τον όρο «image» είναι το σύνολο όλων των χαρακτηριστικών που συνθέτουν την εικόνα μιας χώρας στα μάτια της κοινής γνώμης. Πρόκειται ουσιαστικά για ένα σύνολο από παραστάσεις, στάσεις, αντιλήψεις, ακόμη και συναισθήματα τα οποία έχει μία ομάδα ατόμων για κάποια χώρα ή ένα λαό. Οι εικόνες υφίστανται τόσο σε ατομικό επίπεδο όσο και ως συλλογική συνείδηση καθορίζοντας και τη συμπεριφορά των ατόμων. Χαρακτηριστικό για το «image» αποτελεί το γεγονός ότι το κάθε άτομο έχει τη βεβαιότητα ότι η εικόνα που έχει, π.χ., για κάποιο λαό είναι αποκλειστικά δική του. Παρόμοιες εικόνες όμως υφίστανται και στη συνείδηση πολλών άλλων ατόμων ταυτόχρονα. Τα χαρακτηριστικά των εικόνων δεν έχουν πάντοτε λογική διάταξη· αντίθετα, η δομή τους είναι ιδιαίτερα χαλαρή. Συχνά είναι κάποια μεγάλα τμήματα μιας θολής εικόνας που έχει ένα άτομο. Από την άλλη το ίδιο άτομο μπορεί να περιγράψει με μεγάλη ακρίβεια ορισμένες πολύ συγκεκριμένες λεπτομέρειες αυτής της εικόνας. Η εικόνα θυμίζει έναν πίνακα ο οποίος κατά ένα μέρος του αποτελείται από αδρές πινελιές και περιγράμματα, ενώ στο υπόλοιπο τμήμα του είναι αποτυπωμένες με ιδιαίτερη σχολαστικότητα ένα πλήθος από λεπτομέρειες. Λόγω αυτής της διαφορετικής πυκνότητας που παρουσιάζει μια εικόνα συχνά υποπίπτει το άτομο και σε αντιφάσεις, όταν καλείται να περιγράψει το αντικείμενο της εικόνας του. Η γεωγραφική, αλλά και η πολιτισμική απόσταση ενός λαού από έναν άλλο είναι καθοριστικός παράγοντας για τη στάση του απέναντί του. Όσο πιο μακριά είναι κατ' αυτή την έννοια ένας λαός, τόσο περισσότερο χρησιμοποιούνται κάποιες γενικές εικόνες προκειμένου να τον περιγράψει κανείς εντάσσοντάς τον σε ένα ευρύτερο σύνολο (π.χ. «μεσογειακοί λαοί», «αφρικανικές χώρες»). Το άτομο έχει βέβαια συνείδηση του γεγονότος ότι η εικόνα που έχει είναι ανακριβής, κατά κάποιο τρόπο είναι όμως χρήσιμη για το ίδιο. Τέτοιες εικόνες επηρεάζουν και την επιλογή του τουρίστα, τις προτιμήσεις του όσον αφορά συγκεκριμένες χώρες, τουριστικές υποδομές κ.λπ., αλλά και καθορίζουν και τη συμπεριφορά του όταν βρεθεί εκεί. Τα στερεότυπα αποτελούν απλοποιητικές εκτιμήσεις τις οποίες χρησιμοποιεί το άτομο προκειμένου να εντάσσει αυτά που συναντά στο περιβάλλον του σε κάποιες κατηγορίες. Τα εθνικά στερεότυπα αποτελούν παράγοντα που συχνά οδηγεί στη δημιουργία μιας λανθασμένης εικόνας για μια κοινωνία, αφού ουσιαστικά επιτρέπουν τη διαμόρφωση γνώμης ακόμη

και όταν δεν υπάρχουν επαρκείς πληροφορίες ή γνώσεις. Ο τουρίστας επιδιώκει να δει αυτό που από πριν γνώριζε άσχετα με το πόσο αυτό ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Υπάρχουν 3 παράμετροι για το “image” των διαφόρων χωρών. Την πρώτη παράμετρο συνθέτουν ορισμένα συναισθήματα, όπως συμπάθεια ή αντιπάθεια, τα οποία είτε δημιουργούνται από την επίδραση άλλων ατόμων ή και των ΜΜΕ είτε δημιουργήθηκαν από προηγούμενες προσωπικές εμπειρίες του ατόμου. Με τη δεύτερη σχετίζεται η άποψη που έχει το άτομο γύρω από το κατά πόσο μία συγκεκριμένη χώρα διαθέτει τις κατάλληλες προϋποθέσεις ώστε οι διακοπές του εκεί να είναι πετυχημένες. Η τρίτη παράμετρος συνδέεται άμεσα με τις συγκεκριμένες γνώσεις που έχει το άτομο σχετικά με την τουριστική υποδομή που διαθέτει μια χώρα. Και οι τρεις αυτές παράμετροι, δηλαδή συναισθηματικά, αντικειμενικά και υποκειμενικά στοιχεία, γνώσεις, εμπειρίες, αλλά και γνώμες τρίτων, συνενώνονται και σε συνδυασμό με παράγοντες, όπως π.χ. τα κίνητρα, το μορφωτικό επίπεδο του ατόμου κ.λπ., δημιουργούν το περίγραμμα ενός συγκεκριμένου image, το οποίο πολύ δύσκολα μπορεί να μεταβληθεί βραχυπρόθεσμα. Η πηγή δε των πληροφοριών και της επιρροής δεν είναι πάντοτε εύκολο να εντοπιστεί ούτε και από το ίδιο το άτομο, καθορίζει όμως τη γνώμη, τη στάση και τα συναισθήματά του απέναντι σε μία άλλη ομάδα ή χώρα. Η εικόνα μιας χώρας αποτελεί λοιπόν στα πλαίσια του τουρισμού ένα δυναμικό παράγοντα, με την έννοια ότι επηρεάζει τη συμπεριφορά και προσδιορίζει αυτό που αντιλαμβάνεται η κάθε πλευρά ότι είναι ο ρόλος και η θέση της. Η εικόνα χαρακτηρίζει έναν τόπο προορισμού, αλλά και του δίνει και το χαρακτήρα ενός «εμπορεύματος» προκαθορίζοντας και τους υποψήφιους καταναλωτές. Το «image» λειτουργεί εδώ όπως μία μάρκα, μία ετικέτα με την οποία ο καταναλωτής συνδέει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Οι χώρες ή οι τόποι που προβάλλονται έχουν χάσει στα πλαίσια της τουριστικής διαφήμισης το περιεχόμενό τους στη θέση του οποίου έχουν τοποθετηθεί συγκεκριμένα σύμβολα αντιπροσωπευτικά του περιεχομένου που αφαιρέθηκε. Η επιλογή μιας χώρας ως τόπου για διακοπές σημαίνει ταυτόχρονα και την αγορά συγκεκριμένης αξίας χρήσης, κάτι που μπορεί να καθορίζει σημαντικά και τη συμπεριφορά του αγοραστή. Κάθε χρόνο άλλωστε γίνονται ανακατατάξεις στον κατάλογο των τόπων ή χωρών που είναι «must» και «in». Όσο περισσότεροι άνθρωποι μπορούν και ταξιδεύουν σήμερα τόσο περισσότερο ανάγεται το ταξίδι των διακοπών και σε

ζήτημα κοινωνικού γοήτρου και τόσο σημαντικότερο είναι για κάποιον να επιλέξει τον καταλληλότερο γι' αυτό το σκοπό τόπο για τις διακοπές του. Έτσι, η επιλογή και η κατανάλωση των εμπορευμάτων αποτελούν στη σύγχρονη εποχή κατά κάποιον τρόπο σημειολογική εργασία. Τα αγαθά αποκτώνται όχι λόγω της υλικής τους υπόστασης, αλλά λόγω του συγκεκριμένου συμβολισμού που εμπεριέχεται σ' αυτά. Η απομάκρυνση του ατόμου σήμερα από παραδοσιακές δομές το ωθεί σε μία προσπάθεια επαναπροσδιορισμού της θέσης του μέσω του καταναλωτισμού. Αυτή η κοινωνική αξία χρήσης προκύπτει όχι τυχαία, αλλά καθορίζεται από παράγοντες όπως το μορφωτικό επίπεδο, η ηλικία, το εισόδημα καθώς επίσης και από εικόνες που μεταδίδονται στο άτομο από διάφορες πηγές.

4.3 ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΕΣ ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΠΟΥ ΕΠΙΦΕΡΕΙ Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ποια είναι η πραγματικότητα σχετικά με την επίδραση του τουρισμού στον πολιτισμό των χωρών υποδοχής; Από ποιους παράγοντες εξαρτάται και πώς μπορεί να μετρηθεί το μέγεθος της επίδρασης και το βάθος των μεταβολών που πιθανόν να προκαλεί ο τουρισμός; Ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα όλες οι υποθέσεις στις οποίες στηρίχτηκε η παραδοσιακή κριτική στον τουρισμό; Διαθέτουμε σήμερα όλες τις απαραίτητες γνώσεις σχετικά με τις συντελούμενες κοινωνικές μεταβολές σε χώρες υποδοχής τουριστών και είμαστε πάντοτε σε θέση να κάνουμε διάγνωση των αιτιών που τις προκαλούν; Από τι εξαρτάται η συμπεριφορά των ντόπιων και των τουριστών και ποιοι παράγοντες μπορεί να προσδιορίζουν το είδος και την ποιότητα της επαφής μεταξύ των δύο ομάδων; Τα παραπάνω ερωτήματα από τη μία επιτρέπουν σε κάποιο βαθμό να διαφανεί το εύρος του πεδίου που επιχειρεί να καλύψει η έρευνα στον τουρισμό και από την άλλη δείχνουν τις αντικειμενικές δυσκολίες που υπάρχουν στην προσπάθεια δημιουργίας μιας θεωρίας για τον τουρισμό. Η κριτική που ασκείται μέχρι σήμερα, πέρα από το αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι συνέβαλε ουσιαστικά στην ανάπτυξη ενός γενικότερου προβληματισμού σχετικά με το φαινόμενο του τουρισμού, παρουσιάζει και αρκετές αδυναμίες. Ιδιαίτερα όσον αφορά τις πραγματικές επιδράσεις του τουρισμού, είναι βέβαιο ότι απαιτείται

ακόμη συστηματική μελέτη. Η ραγδαία ανάπτυξη του τουρισμού δεν συνδέεται βέβαια μόνο με διάφορες αρνητικές επιπτώσεις. Πολιτιστικός τουρισμός, εκπαιδευτικός τουρισμός, προγράμματα φιλοξενίας και ανταλλαγής νέων μεταξύ χωρών ή αδερφοποιημένων πόλεων, περιηγητικός τουρισμός, τουρισμός σε θεματικά πάρκα, διάφοροι τύποι οικολογικού τουρισμού και αγροτουρισμού και γενικά μια σειρά από ειδικές μορφές τουρισμού δημιουργούν την ανάγκη για ιδιαίτερα προσεκτική και διαφοροποιημένη εκτίμηση των επιπτώσεων της τουριστικής ανάπτυξης σε όλα τα επίπεδα. Είναι βέβαιο ότι καθίσταται ανεπαρκής και μονόπλευρη η εκτίμηση των επιπτώσεων όταν ταυτίζεται ο τουρισμός με το μαζικό τουρισμό, κάτι που συχνά οδηγεί σε ιδιαίτερα αρνητικά συμπεράσματα. Το ίδιο ισχύει και για την εκτίμηση της ποιότητας της επαφής μεταξύ ντόπιων και τουριστών και των επιδράσεων που αυτή προκαλεί. Είναι δύσκολο να υποστηριχθεί σήμερα η άποψη ότι η διαρκής αύξηση της συχνότητας επαφών με ξένους πολιτισμούς δεν οδηγεί έστω σε κάποιο βαθμό και στη βελτίωση της ικανότητας των ατόμων να κατανοούν και να σέβονται τις πολιτισμικές διαφορές. Βέβαια, δε θα πρέπει να παραβλέπεται το γεγονός ότι υπάρχουν συγκεκριμένες αντικειμενικές δυσκολίες, όπως ο περιορισμένος χρόνος διαμονής σε έναν τόπο (2-3 εβδομάδες) ή ακόμη και ο παράγοντας οργάνωση, που σίγουρα δεν συμβάλλουν στο να σχηματιστεί μια ρεαλιστική εικόνα του ξένου πολιτισμικού περιβάλλοντος. Όσον δε αφορά τις τάσεις στον τουρισμό, διαπιστώνεται ότι αναπτύσσεται σήμερα μια πληθώρα μορφών τουρισμού, για κάποιες από τις οποίες μπορούμε να εκτιμήσουμε ότι ευνοούν την ποιοτική επικοινωνία μεταξύ ντόπιων και τουριστών (π.χ., «ήπιες» μορφές τουρισμού, οικολογικός τουρισμός, τουρισμός στο ύπαιθρο κ.λπ.), ενώ παράλληλα ανθούν και ορισμένες άλλες μορφές (π.χ., τουρισμός σε κλαμπ), οι οποίες από τη φύση τους δεν ευνοούν την επαφή και την επικοινωνία μεταξύ των δύο αυτών ομάδων. Σχετικά με το ρόλο του τουρισμού ως παράγοντα που επιφέρει πολιτισμικές μεταβολές, θα πρέπει να πούμε ότι η μεταβολή ως έννοια δε θα πρέπει καταρχήν να ερμηνεύεται σε οποιαδήποτε περίπτωση ως καταστροφή ή παρακμή. Η κάθε κοινωνία μεταβάλλεται διαρκώς. Κατά τη διαδικασία αυτή η κοινωνία δέχεται πληθώρα επιδράσεων και αφομοιώνει πληθώρα στοιχείων προσαρμόζοντάς τα στα δικά της πολιτισμικά δεδομένα. Βέβαια, έχει σημασία στα πλαίσια της κριτικής που ασκείται στον τουρισμό να διερευνάται το κατά πόσο αυτός επιβάλλει συγκεκριμένες μεταβολές, κατά πόσο δηλαδή επιτρέπει σε μία κοινωνία να επιλέξει η ίδια τα πολιτισμικά στοιχεία που επιθυμεί να αφομοιώσει.

Το βάθος της μεταβολής που προκαλεί ο τουρισμός είναι για κάθε χώρα υποδοχής διαφορετικό και εξαρτάται τόσο από το πλήθος των διαφορών

που υπάρχουν μεταξύ των συστημάτων αξιών των κοινωνιών που έρχονται σε επαφή στα πλαίσια του τουρισμού όσο και από παράγοντες που σχετίζονται με την οργάνωση του τουριστικού τομέα σε κάθε χώρα. Μεγάλο πολιτισμικό χάσμα μεταξύ ντόπιων και τουριστών μπορεί να οδηγήσει σε πολιτισμικό σοκ. Αδυναμίες στην οργάνωση, μαζικότητα κ.λπ. μπορεί να αποτελούν τις προϋποθέσεις εκείνες που θα δώσουν στην επίδραση του τουρισμού αρνητικό χαρακτήρα. Αυτό σημαίνει για την τουριστική έρευνα ότι απαιτείται μία κατά περίπτωση, δηλαδή κατά χώρα ή περιοχή, εκτίμηση του ρόλου του τουρισμού ως παράγοντα κοινωνικής μεταβολής όπου θα λαμβάνονται υπόψη και οι παραπάνω παράγοντες.

Ο τουρισμός δεν είναι πάντοτε ο παράγοντας εκείνος που προκαλεί πρώτος κοινωνική μεταβολή σε μία περιοχή. Θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ότι σε πολλές περιπτώσεις τη μεταβολή έχουν προκαλέσει η αγροτική πολιτική, η ανάπτυξη συγκεκριμένων υποδομών (π.χ., οδικά δίκτυα) ή και τα σύγχρονα μέσα επικοινωνίας πολύ πριν αναπτυχθεί ο τουρισμός εκεί. Η διερεύνηση των αιτιών της κοινωνικής μεταβολής γίνεται σήμερα ακόμη πολυπλοκότερη, λόγω της ύπαρξης πολλών εξωτερικών επιδράσεων σε μια κοινωνία. Δε θα πρέπει με λίγα λόγια να απομονώνεται ο τουρισμός από ορισμένες άλλες διαδικασίες, όπως, π.χ., αυτή της παγκοσμιοποίησης ή της αναβάθμισης της σημασίας των διεθνών αλληλεπιδράσεων και της ανάπτυξης των διεθνών ΜΜΕ. Και στο συγκεκριμένο ζήτημα απαιτούνται ακόμη περισσότερες αναλυτικές μεθοδολογικές προσεγγίσεις. Τέλος, όσον αφορά την τουριστική έρευνα γενικότερα, είναι καταρχήν σημαντικό στοιχείο το ότι τα κίνητρα και οι επιθυμίες των τουριστών βρίσκονται σε συνάρτηση με τις γενικότερες εξελίξεις στη βιομηχανική κοινωνία, αλλά και με την ιστορική εξέλιξη του φαινομένου του τουρισμού. Χωρίς λοιπόν να στρέψουμε καταρχήν την προσοχή μας και προς την ιστορική αυτή διάσταση, είναι εξαιρετικά δύσκολο να κατανοήσουμε όλες τις πτυχές του φαινομένου του σύγχρονου τουρισμού, αλλά και να ερμηνεύσουμε σωστά τις συμπεριφορές των τουριστών. Ο τουρισμός, γίνεται ευκολότερα κατανοητός εάν τον δούμε ως το είδωλο της κοινωνίας μας, ως έκφραση της κουλτούρας της βιομηχανικής κοινωνίας. Πέρα όμως από την μεθοδική εις βάθος ανάλυση γενικότερων, αλλά και ειδικότερων ζητημάτων θα πρέπει η τουριστική έρευνα να συμβάλλει στην επίλυση συγκεκριμένων προβλημάτων και να αποτελεί έτσι εργαλείο για τη χάραξη μιας βιώσιμης τουριστικής πολιτικής, η οποία θα λαμβάνει υπόψη τις ιδιαιτερότητες, τις ανάγκες και τους στόχους της κάθε χώρας υποδοχής τουριστών. Όχι λιγότερο σημαντικό, τέλος, είναι και το ερώτημα σχετικά με το πώς θα πρέπει να αντιλαμβανόμαστε το ρόλο του τουρισμού γενικότερα. Εάν τον αντιλαμβανόμαστε πέραν των άλλων και ως ένα πεδίο επάνω στο οποίο μπορεί να αναπτυχθεί και διαπολιτισμική

επικοινωνία, τότε θα πρέπει να αναζητηθούν τα μέτρα εκείνα που θα ευνοήσουν αυτή την προοπτική. Είναι άλλωστε οι αρνητικές επιπτώσεις του τουρισμού το στοιχείο εκείνο που οδηγεί την παραδοσιακή κριτική και στην άποψη ότι ίσως τελικά οι προσπάθειες θα έπρεπε να επικεντρωθούν στο πώς θα καταστεί δυνατό να τεθεί υπό έλεγχο η μάζα των τουριστών (π.χ., περαιτέρω ανάπτυξη των τουριστικών «γκέτο») προκειμένου να αντιμετωπίζονται ευκολότερα και να περιορίζονται οι αρνητικές επιπτώσεις, ακόμα και αν αυτό περιόριζε στο ελάχιστο τις δυνατότητες για πραγματική επικοινωνία μεταξύ ντόπιων και τουριστών.

Στις χώρες αποστολής τουριστών είναι απαραίτητο να έχουν μελετηθεί οι προϋποθέσεις που δημιουργούνται εκεί για επικοινωνία των τουριστών με τους ντόπιους στους τόπους που επισκέπτονται. Ορισμένα ερωτήματα που παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον είναι: Ποια είναι για τους τουρίστες η σημασία που αποδίδουν στην επαφή με τους ντόπιους κατά τη διάρκεια των διακοπών τους και σε ποια άλλα ενδιαφέροντα δίνουν μεγαλύτερη προτεραιότητα; Σε ποιο βαθμό επηρεάζουν αρνητικά την επικοινωνία ορισμένα εμπόδια (π.χ., ξένες γλώσσες); Πόσο επηρεάζει τη συμπεριφορά των τουριστών η συχνότητα της επαφής τους με άτομα από άλλες χώρες; Πώς αντιμετωπίζουν τα άτομα στις χώρες αποστολής τουριστών το ζήτημα της καταπάτησης ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε ορισμένες χώρες υποδοχής; Πόσο επηρεάζονται οι επιλογές των τουριστών από τέτοιου είδους ζητήματα ή, π.χ., από το επίπεδο προστασίας του περιβάλλοντος σε κάθε χώρα υποδοχής. Μελέτες γύρω από τα παραπάνω ζητήματα που αναφέραμε ενδεικτικά μπορούν να αποτελέσουν εξαιρετικά χρήσιμο βοήθημα για τη βελτίωση των συνθηκών ώστε να υπάρχει ποιοτικότερη επαφή μεταξύ τουριστών και ντόπιων και γενικότερα ποιοτικότερη τουριστική ανάπτυξη, υπό την προϋπόθεση ότι η γνώση θα αξιοποιηθεί από την πολιτική, από τους φορείς της εκπαίδευσης, από τους τουριστικούς οργανισμούς, αλλά και από τις ίδιες τις χώρες υποδοχής. Μεταξύ του επιθυμητού και της πραγματικότητας βρίσκεται κατά την άποψή μας το πεδίο εκείνο το οποίο έχει ανάγκη από αναλυτικές προσεγγίσεις. Η κριτική στον τουρισμό βασίζεται κατά κάποιον τρόπο σε ένα μύθο στον οποίο συνυπάρχουν η εικόνα ενός αποκομμένου από τη γύρω πραγματικότητα παραθεριστικού κόσμου και ο μύθος μιας ανθρώπινης και αρμονικής σχέσης μεταξύ οικοδεσπότη και φιλοξενούμενου. Το επιθυμητό θα πρέπει να σχετικοποιηθεί προσαρμοζόμενο σε μεγαλύτερο βαθμό στη σημερινή πραγματικότητα. Η δε πραγματικότητα θα πρέπει συστηματικά να μελετηθεί εις βάθος και να φωτιστούν όλες οι πτυχές της. Άλλωστε η επικοινωνία και η αλληλοκατανόηση αποτελούν ιδιαίτερα πολύπλοκες διαδικασίες. Η κατανόηση μπορεί να επιτευχθεί μόνο όταν υφίσταται μια σειρά απλών ψυχολογικών προϋποθέσεων στον τομέα της γνώσης, της

ευαισθησίας, των πνευματικών ικανοτήτων επεξεργασίας και των κινήτρων. Θα πρέπει έτσι σε τελική ανάλυση να εξετάσουμε κατά πόσο η κοινωνία βοηθάει τα μέλη της να αναπτύξουν τις ικανότητες εκείνες, ώστε να μπορούν να αντλούν ερεθίσματα από το ξένο και να μαθαίνουν από αυτό, να του αναγνωρίζουν το δικαίωμα να είναι διαφορετικό και να μπορούν να αντιμετωπίζουν οι ίδιοι με κριτική διάθεση τις απόψεις τους σχετικά με το δικό τους και τον ξένο πολιτισμό. Ο τουρισμός δεν θα πρέπει να γίνεται ο αποδέκτης και εκείνης της κριτικής η οποία σε τελική ανάλυση αφορά τη σύγχρονη κοινωνία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο: ΦΥΣΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΕΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥΣ

5.1 ΦΥΣΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΩΣ ΚΡΙΣΗ

Εφόσον αναλύσαμε και επεξηγήσαμε τι σημαίνει κρίση είμαστε έτοιμοι να παρατηρήσουμε και να αναλύσουμε εάν τελικά και κατά πόσο σε πρακτικό κομμάτι είναι έτοιμη μια χώρα να αντιμετωπίσει μια κρίση η οποία όμως ανάγεται σε αυτές των φυσικών καταστροφών. Προτού όμως το κάνουμε αυτό καλό θα ήταν να κάνουμε μία ιστορική αναδρομή για τις φυσικές καταστροφές και για το πόσο αυτές επηρέασαν και πόσο επηρεάζουν τον πλανήτη μας αλλά και εμάς τους ίδιους τους ανθρώπους και τις ανθρώπινες δραστηριότητες. Όπως φαίνεται και μέσα από έρευνες τα τελευταία είκοσι χρόνια, οι φυσικές καταστροφές τετραπλασιάστηκαν- κυρίως λόγω της υπερθέρμανσης του πλανήτη. Στις αρχές της δεκαετίας του 80, καταγράφονταν τουλάχιστον 120 φυσικές καταστροφές κατά μέσο όρο ετησίως, αριθμός που πλέον αγγίζει τις 500 φυσικές καταστροφές. Την περίοδο 1985-94 περίπου 174 εκατομμύρια άνθρωποι επηρεάζονταν (κατά μέσο όρο) από αυτές τις καταστροφές σήμερα περισσότεροι από 254 εκατομμύρια πληρώνουν το τίμημα της δράσης ή αδράνειας άλλων. Απόδειξη, οι πλημμύρες στην Αφρική (οι

μεγαλύτερες των τελευταίων 30 ετών) που έπληξαν 23 χώρες και επηρέασαν 800.000 ανθρώπους, το Νεπάλ, η Ινδία, το Μπαγκλαντές που χτυπήθηκαν από τις χειρότερες πλημμύρες στην ιστορία τους. Απόδειξη, οι φονικοί τυφώνες στην Κεντρική Αμερική, το Μεξικό και την Καραϊβική που έπληξαν τουλάχιστον 1,5 εκατομμύρια ανθρώπους, το κύμα καύσωνα και οι καταστροφικές πυρκαγιές στην Ελλάδα, την ανατολική Ευρώπη, την Καλιφόρνια, την Αυστραλία.

5.2 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ

Μία φυσική καταστροφή είναι η συνέπεια ενός φυσικού κινδύνου (π.χ. μίας ηφαιστειακή έκρηξης, ενός σεισμού, μίας κατολίσθησης) η οποία περνάει από το στάδιο της πιθανότητας σε μία ενεργή φάση και κατά συνέπεια έχει επιπτώσεις στις ανθρώπινες δραστηριότητες. Η ανθρώπινη αδυναμία μπροστά στις φυσικές καταστροφές, που επιδεινώνεται από την έλλειψη προγραμματισμού ή την έλλειψη κατάλληλου συστήματος διαχείρισης έκτακτων αναγκών, οδηγεί σε οικονομικές, δομικές και ανθρώπινες απώλειες. Το μέγεθος της απώλειας εξαρτάται από την ικανότητα του πληθυσμού να υποστηρίξει ή να αντισταθεί στην καταστροφή, την ανθεκτικότητά του, την επάρκειά του σε κατάλληλο εξοπλισμό και είδη πρώτης ανάγκης, γεγονός που συνοψίζεται στην έκφραση : «Η καταστροφή προκύπτει όταν οι κίνδυνοι συναντούν αδυναμία». (Πηγή: Βικιπαίδεια, Η Ελεύθερη Εγκυκλοπαίδεια). Ένας φυσικός κίνδυνος μπορεί να εξελιχθεί σε φυσική καταστροφή όταν προκαλεί την καταστροφή ιδιοκτησιών ή τον τραυματισμό και τον θάνατο ανθρώπων. Κατά την διάρκεια ζωής ενός ανθρώπου, τουλάχιστον ένας φυσικός κίνδυνος είναι βέβαιο ότι θα επηρεάσει τη ζωή του. Κατά το έτος 2001 οι φυσικοί κίνδυνοι και καταστροφές σκότωσαν πάνω από 25.000 άτομα και προκάλεσαν 40 δισεκατομμύρια ευρώ ζημιές σε όλο τον κόσμο. Δυστυχώς οι οικονομικές απώλειες λόγω φυσικών καταστροφών αυξάνουν δραματικά. Εκτός από τις εμφανείς, άμεσες επιδράσεις των φυσικών κινδύνων (όπως π.χ. όταν ένας σεισμός καταστρέφει ένα σπίτι), υπάρχουν συνήθως και έμμεσες επιδράσεις.

Παρόλο που αυτές οι επιδράσεις μπορεί να είναι λιγότερο εμφανείς, είναι συνήθως πιο επιβλαβείς και μπορούν να προσθέσουν χρόνια στην περίοδο ανάκαμψης από μια καταστροφή. Δεν υπάρχει πλήρης ανάκαμψη, οι φυσικές καταστροφές μπορούν να αλλάξουν για πάντα την ζωή μας. Είναι σημαντικό να γνωρίζουμε τους φυσικούς κινδύνους γιατί οι ανθρώπινες δραστηριότητες αυξάνουν τη συχνότητα εμφάνισης τους, το μέγεθος και τη σφοδρότητά τους. Για παράδειγμα ένα κτήριο πάνω σε μία ασταθή πλαγιά προσθέτει βάρος στην

πλαγιά και θα αυξήσει την πιθανότητα της κατάρρευσης της πλαγιάς. Η κατανόηση του πότε, που, γιατί και πως συμβαίνουν οι φυσικές καταστροφές είναι το πρώτο βήμα για να περιορίσουμε την επίδρασή τους στη ζωή μας.

A. Πως αντιμετωπίζουν το πρόβλημα οι επιστήμονες; Ποιες είναι οι κύριες μέθοδοι τους;

Οι επιστήμονες για να κατανοήσουν καλύτερα τους παράγοντες που προκαλούν τις φυσικές καταστροφές, πρέπει να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα με πολυδιάστατο και σφαιρικό τρόπο. Οι κύριες μέθοδοι για την μελέτη του προβλήματος των φυσικών κινδύνων και καταστροφών είναι:

1. Βασική έρευνα

Οι επιστήμονες προσπαθούν να κατανοήσουν πως δημιουργούνται τα ακραία φυσικά φαινόμενα. Για να επιτύχουν αυτό, μελετούν τους παράγοντες που προκαλούν τις φυσικές καταστροφές και δημιουργούν ένα μοντέλο της όλης διαδικασίας δημιουργίας μιας καταστροφής. Ο σκοπός είναι ο έλεγχος της εφαρμοσιμότητας διάφορων λύσεων σε αληθινές καταστάσεις. Για παράδειγμα είναι σε εξέλιξη εκτενείς έρευνα κατά μήκος του ρήγματος της Βόρειας Ανατολίας στην Τουρκία, ενός από τα πιο θανατηφόρα ρήγματα του κόσμου. Ο σκοπός της έρευνας των επιστημών επικεντρώνεται στην διεύρυνση της γνώσης μας για τον μηχανισμό γένεσης των σεισμών κατά μήκος ενεργών ρηγμάτων.

2. Εφαρμοσμένη έρευνα.

Η εφαρμοσμένη έρευνα ενσωματώνει τα αποτελέσματα της βασικής έρευνας στην καθημερινή ζωή. Οι ερευνητές προσπαθούν να βρουν νέους τρόπους και μεθόδους που θα τους βοηθήσουν να χρησιμοποιήσουν την επιστημονική γνώση για την μείωση της πιθανότητας εμφάνισης των φυσικών καταστροφών και την ελαχιστοποίηση των αρνητικών επιπτώσεων από αυτές. Για παράδειγμα η πρόοδος στη μελέτη των παραμέτρων ευστάθειας πρανών βοήθησε τους μηχανικούς να σχεδιάσουν μεγαλύτερες κατασκευές, πιο ανθεκτικές στις αργές ή ξαφνικές κινήσεις του εδάφους.

3. Αλληλεπίδραση μεταξύ κινδύνων

Τις περισσότερες φορές οι φυσικοί κίνδυνοι και καταστροφές συνδυάζονται μεταξύ τους, δηλαδή μια φυσική καταστροφή συνοδεύεται από μία άλλη. Για παράδειγμα, μια ηφαιστειακή έκρηξη μπορεί να προκαλέσει μια σημαντική σεισμική δόνηση ή ακόμη και ένα τσουνάμι, τα οποία με τη σειρά τους μπορεί να προκαλέσουν άλλες καταστροφές όπως φωτιές, πλημμύρες ή κατολισθήσεις. Οι επιστήμονες προσπαθούν να κατανοήσουν αυτές τις αλληλεπιδράσεις και να βρουν τρόπους να ελαχιστοποιήσουν τις επιδράσεις των συνδυασμένων κινδύνων

5.3 ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΦΥΣΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΩΝ

Όσον αφορά τη σχεδίαση και τις ενέργειες του Κρατικού Μηχανισμού, οι φάσεις ετοιμότητας, ενόψει εκδήλωσης ενός καταστροφικού φαινομένου, είναι οι εξής:

1. Συνήθης Ετοιμότητα (Φάση 1)

Στη φάση αυτή περιλαμβάνονται μέτρα και ενέργειες του Κρατικού μηχανισμού, που συμβάλλουν στην προετοιμασία του για τα επόμενα στάδια ενεργειών. Ειδικότερα αξιολογούνται τα πρώτα στοιχεία και πληροφορίες που αναφέρονται στην εμφάνιση ή επικείμενο ερχομό καταστροφικών φαινομένων για το σχηματισμό βάσιμης εκτίμησης της καταστροφής. Τίθεται σε εφαρμογή το σύστημα επικοινωνίας και ροής πληροφοριών για την συνεννόηση μεταξύ των εμπλεκόμενων και λήψη αποφάσεων. Καταγράφονται τα μέσα πολιτικής προστασίας και ελέγχεται η επάρκεια και καταλληλότητα αυτών. Γίνονται προπαρασκευαστικές πράξεις και προϋδεάζονται επί του θέματος τα κλιμάκια της πολιτικής προστασίας.

2. Αυξημένη Ετοιμότητα (Φάση 2)

Εάν από την συναξιολόγηση των πληροφοριών δίδεται σχεδόν η βεβαιότητα, ότι επίκεινται καταστροφικά φαινόμενα, πέραν των ενεργειών της φάσης 1, γίνεται ευρύτερη κινητοποίηση του μηχανισμού πολιτικής προστασίας σε όλα τα επίπεδα. Συνέρχονται τα επιτελικά και επιχειρησιακά όργανα και διατελούν σε πλήρη ετοιμότητα, για την εκτέλεση της αποστολής τους, λαμβανομένων και προληπτικών μέτρων, όπου αυτό κρίνεται σκόπιμο.

3. Άμεση Κινητοποίηση- Επέμβαση (Φάση 3)

Στη φάση αυτή γίνεται πλέον κινητοποίηση και δραστηριοποίηση όλου του συστήματος πολιτικής προστασίας προς αντιμετώπιση των καταστροφικών φαινομένων. Οι επιχειρησιακές δυνάμεις συνεργαζόμενες και συντονισμένες ευρίσκονται σε πλήρη δράση. Το ανθρώπινο δυναμικό και τα υλικοτεχνικά μέσα αξιοποιούνται κατά τον καλύτερο τρόπο. Όπου κρίνεται σκόπιμο, ενημερώνονται και οι πολίτες για την λήψη μέτρων αυτοπροστασίας, συνδρομή και διευκόλυνσης του έργου του κράτους. Το σύστημα επικοινωνιών, ευρίσκεται σε πλήρη λειτουργία και οι υπηρεσίες διοικητικής μέριμνας είναι σε ετοιμότητα για τη στήριξη του επιχειρησιακού έργου και άμεσης επίλυσης προβλημάτων των πληγέντων.

4. Αποκατάσταση-Αρωγή (Φάση 4)

Σε αυτή τη φάση γίνεται εκτίμηση ζημιών, εκτίμηση της καταστάσεως, γενικώς από ειδικούς και αρμοδίους και ακολούθως παρέχεται άμεση αρωγή στους πληγέντες, λαμβάνονται αποφάσεις και μέτρα για την αποκατάσταση των ζημιών και μη επανάληψη φαινομένων δυνάμενων να προληφθούν. Αυτές, είναι οι 4 φάσεις ετοιμότητας, όπως προσδιορίζονται από το Γενικό Σχέδιο Πολιτικής Προστασίας ΞΕΝΟΚΡΑΤΗ.

Γενικά, ένας κίνδυνος (hazard), όσο και η επικείμενη καταστροφή (disaster) που αυτός θα προκαλέσει, διακρίνεται σε 3 στάδια:

- Το προκαταστροφικό

- το συγκαταστροφικό
- το μετακαταστροφικό στάδιο.

Προκαταστροφικό Στάδιο

Με άλλα λόγια είναι η πρόληψη. Είναι το πιο σημαντικό στάδιο κατά το οποίο λαμβάνουμε όλα τα απαραίτητα μέτρα για να αντιμετωπίσουμε έναν κίνδυνο. Καταρχήν, συλλέγουμε όλες τις πληροφορίες που σχετίζονται με την περιοχή που κατοικούμε. Μαθαίνουμε για παράδειγμα αν η περιοχή γειτνιάζει με ποτάμιες περιοχές, πόσο σαθρό είναι το έδαφος στο οποίο βρίσκεται η κατοικία μας, το είδος και τη πυκνότητα βλάστησης. Είναι όλες εκείνες οι παράμετροι, που αν ληφθούν υπόψη, μειώνουν το βαθμό τρωτότητας μιας περιοχής. Προμηθευόμαστε όλα τα εφόδια που είναι απαραίτητα και σιγουρευόμαστε πως όλα τα μέλη της οικογένειας γνωρίζουν τους αριθμούς κλήσεις των Υπηρεσιών Έκτακτης Ανάγκης. Συντάσσουμε ένα πλάνο διαφυγής από την οικία μας και αποφασίζουμε για το σημείο συνάντησης, που συνήθως είναι ένας ανοικτός χώρος, όπως μια πλατεία ή ένα πάρκο, ή μια γειτονική κατοικία.

Συγκαταστροφικό Στάδιο

Είναι το στάδιο εκείνο κατά το οποίο βρίσκεται σε πλήρη εξέλιξη ένα καταστροφικό φαινόμενο. Φροντίζουμε να γνωρίζουμε τη διαδρομή που ακολουθεί κάθε μέλος της οικογένειάς μας, προς τη δουλειά του, το σχολείο του, το κέντρο της πόλης, είτε βρίσκεται σε αυτοκίνητο, είτε κινείται πεζό στο δρόμο. Κάθε στοιχείο και γεγονός που μας γίνεται αντιληπτό και πιστεύουμε πως σχετίζεται με ένα καταστροφικό φαινόμενο, το αναφέρουμε στην αρμόδια Υπηρεσία. Προσφέρουμε βοήθεια σε ανθρώπους που κινδυνεύουν με ψυχραιμία και εφόσον είμαστε σίγουροι πως οι γνώσεις και δεξιότητές μας επιτρέπουν κάτι τέτοιο. Γνωρίζουμε τον τρόπο με τον οποίο μπορούμε να απομονώσουμε την κατοικία μας από το δίκτυο ύδρευσης, ηλεκτρισμού, φυσικού αερίου. Σχηματίζουμε ομάδες επιφυλακής σε γειτονιές, σύμφωνα με τις ικανότητες και τις γνώσεις του κάθε ατόμου. Παρακολουθούμε τα έκτακτα δελτία ειδήσεων και περιμένουμε οδηγίες από τις αρμόδιες υπηρεσίες.

Μετακαταστροφικό Στάδιο

Εφόσον εξελιχθεί πλήρως ένας κίνδυνος ή μια καταστροφική διαδικασία, μιλάμε πλέον για μια καταστροφή. Δηλαδή όλες εκείνες οι συνέπειες σε έμψυχο δυναμικό, σε υποδομές, σε υλικά αγαθά. Το στάδιο αυτό έχει ένα τεράστιο εύρος διάρκειας. Μπορεί να διαρκέσει από λίγες ώρες, αν μιλάμε για μια μικρή κρίση, ως κάποια χρόνια, αν πρόκειται για μια μεγάλη φυσική καταστροφή. Περιλαμβάνει όλες τις ενέργειες εκείνες που σαν σκοπό έχουν να επαναφέρουν μια περιοχή σε φυσιολογικούς ρυθμούς ζωής και ανάπτυξης. Για παράδειγμα μπορούμε να βοηθήσουμε στο στήσιμο και στην ομαλή λειτουργία ενός καταυλισμού, που δημιουργείται για τους ανθρώπους που έχουν πληγεί από μια καταστροφή. Επίσης μπορούμε να συμμετάσχουμε σε έργα αποκατάστασης ζημιών σε οικίες, δρόμους κτλ.

5.4 ΣΧΕΔΙΟ ΔΙΑΧΕΙΡΗΣΗΣ ΚΡΙΣΕΩΝ ΣΕ ΦΥΣΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΕΣ

Ο τουρισμός είναι μια βιομηχανία καιρό ειρήνης. Δεν επιβιώνει και αναπτύσσεται, μεταξύ άλλων, σε ένα πολύ αφηρημένο πράγμα, δηλαδή, την εικόνα των τουριστικών προορισμών. Κατά συνέπεια, οποιαδήποτε διαταραχή σε οποιοδήποτε τομέα, πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό και περιβαλλοντικό, ή οποιοδήποτε από τους τομείς των υπηρεσιών μεταφορά, τη διαμονή άλλες τουριστικές υπηρεσίες και υποδομές, δημιουργεί μια κρίση για τον τουρισμό. Ως εκ τούτου, εκδηλώσεις καταστροφών τείνουν να έχουν αρνητικές επιπτώσεις για την ομαλή ροή των τουριστών που μερικές φορές οδηγούν σε μεγάλες ακυρώσεις κλίμακα των ομάδων από το χειρισμό παράγοντες που ζητά για τη διαχείριση κρίσεων. Οι εκδηλώσεις αυτές θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν τις φυσικές καταστροφές, ανθρωπογενείς διαταραχές ή άλλες εκδηλώσεις που πραγματοποιεί φυσιολογική ζωή.

Φυσικό

- Οι πλημμύρες, ανεμοστρόβιλοι και κυκλώνες, κατολισθήσεις.

Τεχνητές

- Ατυχήματα (σιδηροδρομικές, αεροπορικές)
- Διαταραχές, πολιτικό, βιομηχανικό, εμπορικό.
Για την πραγματοποίηση του νόμου
- Απεργίες αεροπορικών / σιδηροδρομικών
- Εκρήξεις βομβών
- Στρατιωτική επίθεση
- Τρομοκρατική δραστηριότητα

Κίνδυνοι για την υγεία

Από σπάσιμο των ασθενειών όπως η πανούκλα, η ελονοσία, ο δάγκειος πυρετός κ.λπ.

A. Χαρακτηριστικά της κρίσης

Το λεξικό ορίζει την κρίση ως μια αποφασιστική και κρίσιμη στιγμή. Ωστόσο, η παγκόσμια κρίση που χρησιμοποιείται με τη σύγχρονη έννοια έχει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά.

Κρίση προκαλεί φόβο και ο φόβος είναι το μεγαλύτερο πρόβλημα στον τομέα του τουρισμού.

Συχνά δεν είναι η πραγματικότητα, αλλά η αντίληψη που οδηγεί το τουρίστα. Η αντίληψη στο μυαλό είναι πολύ πιο πραγματικό για τον ενδιαφερόμενο από την πραγματικότητα των κινδύνων που μπορεί να είναι διαφορετική από την αντίληψη.

Η κρίση δημιουργεί τον πανικό, που συχνά προκύπτουν από φήμες και εικασίες.

Μια κρίση είναι συνήθως απρόβλεπτη.

Οι άνθρωποι στη γενική της μορφή έχουν την πίστη τους για τον ασφάλεια ή έλλειψης ασφάλειας ή ένα συγκεκριμένο προορισμό με βάση τις εκθέσεις ειδήσεων. Έτσι τα δελτία ειδήσεων παίζουν σημαντικό ρόλο στον επηρεασμό της κοινής γνώμης και την πίστη των ανθρώπων για την ασφάλεια σε επίσκεψη σε ένα συγκεκριμένο προορισμό σε μια δεδομένη στιγμή.

B. Χαρακτηριστικά της τουριστικής κρίσης

Λαμβανομένων υπόψη των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του τουρισμού να εξαρτάται από πολλούς τομείς δραστηριοτήτων, η τουριστική βιομηχανία έχει πολλούς τομείς που μπορεί να δημιουργηθεί μία κρίση και να δημιουργήσει άλυτα προβλήματα.

Για παράδειγμα, οι τρομοκράτες επιτίθενται σε μια πόλη, που είναι κυρίως το πρόβλημα των αρχών επιβολής του νόμου, μπορεί να απομακρύνουν τους τουρίστες από αυτή την πόλη και δημιουργούν μια κρίση για την τουριστική βιομηχανία. Ομοίως, μια φυσική καταστροφή σε κάποιο μέρος της χώρας, μπορεί να πάρει τέτοια ευρεία σύγκλιση στα διεθνή μέσα ενημέρωσης ότι οι δυνητικοί τουρίστες θα μπορούν να

ακυρώσουν τις περιοδείες τους σε ολόκληρη τη χώρα, λόγω της έλλειψης πληροφοριών σχετικά με την ακριβή περιγραφή της κατάστασης.

Σήμερα, ζούμε εν μέσω των διαφόρων κινδύνων και είναι απαραίτητο για την τουριστική βιομηχανία να υποθέσει κανείς ότι όλα μπορούν να συμβούν ανά πάσα στιγμή. Επομένως, δεν είναι ρεαλιστικό, αλλά ρεαλιστικό να έχουν ένα σχέδιο διαχείρισης κρίσεων για τον τομέα του τουρισμού, την ασφάλεια των τουριστών και των αφίξεων τους. Στο πλαίσιο σε κάθε τομέα του τουρισμού, υπευθύνων πρέπει να είναι το μέρος της ομάδας διαχείρισης κρίσεων. Που μπορεί να περιλαμβάνει: Γραμματέας, ως ηγέτης: Για να είναι ο εκπρόσωπος για τον ινδικό τουρισμό. Για το συντονισμό με το υψηλό επίπεδο τους φορείς χάραξης πολιτικής και το εμπόριο.

Πρόσθετος γραμματέας θα κάνει να έρχεται σε επαφή με άλλα αρμόδια υπουργεία και τις υπηρεσίες. Ωστόσο, η συνεργασία του υπουργείου Εξωτερικών, και την πληροφόρηση και ευρεία χύτευση και διεθνής οργανισμός, ακόμη και κατά την περίοδο μη κρίσης.

Ανώτερος Λειτουργός: ειδικός αξιωματικός να έρχεται σε επαφή με τα μέσα ενημέρωσης και υπερβολικής χρήσης και την παροχή συμβουλών σχετικά με τη συμπεριφορά, σε διάφορες αγορές. Πολλά στατιστικά στοιχεία απαιτούνται και για την προετοιμασία των εκθέσεων πληροφοριών. Σε περίπτωση αγοράς, η έρευνα μπορεί να βοηθήσει. Θα πρέπει να υπάρχει μια αίθουσα ελέγχου, τα μέσα ενημέρωσης πληροφορίες, φωτογραφίες καταγραφές και βιντεοταινίες, έτσι ώστε το τμήμα τουρισμού να μπορεί να παρουσιάσει τη δική του ιστορία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο: ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟΙ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ- ΝΟΜΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

6.1 ΚΛΙΜΑΤΙΚΕΣ ΑΛΛΑΓΕΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟΙ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ

Το Σεπτέμβρη του 2006, κατά τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών ο Πρωθυπουργός των νήσων της Παπούα Νέα Γουινέα Michael Somare προειδοποίησε ότι «μικρά νησιωτικά κράτη και Ατόλλες κατά μήκος του Ειρηνικού Ωκεανού πλημμυρίζουν λόγω της ανόδου της στάθμης των υδάτων. Για εμάς, δεν είναι ακαδημαϊκή θεώρηση, είναι πραγματικότητα!». Στις αρχές του 1990, το IPCC είχε αναφέρει ότι η πιο σημαντική επίδραση της κλιματικής αλλαγής θα είναι πιθανότατα η ανθρώπινη μετανάστευση. Επιπλέον, σύμφωνα με την άποψη της Ύπατης Αρμοστείας των Η.Ε. για τους Πρόσφυγες «οι αιτίες των εκτοπίσεων γίνονται όλο και πιο περίπλοκες: όλο και περισσότεροι άνθρωποι αναγκάζονται να εκτοπισθούν λόγω έσχατης υστέρησης, περιβαλλοντικών καταστροφών, κλιματικής αλλαγής, ενόπλων συγκρούσεων καθώς και διώξεων από το κράτος τους».

Ο όρος περιβαλλοντικοί πρόσφυγες χρησιμοποιείται όλο και περισσότερο σε σχέση με το ζήτημα της κλιματικής αλλαγής. Ωστόσο, μέχρι στιγμής δεν έχει αποδειχθεί πλήρως σε ποιο βαθμό η κλιματική αλλαγή συμβάλλει στις εκτοπίσεις πληθυσμών και στο είδος της μετανάστευσης. Επιπλέον, τίθεται το ερώτημα, εάν πρέπει να αποδοθεί σε αυτή την ομάδα ατόμων ο όρος πρόσφυγας. Αρκετοί εκτιμούν ότι είναι ένα νέο φαινόμενο και ότι ο αριθμός τους είναι σήμερα 50

εκατομμύρια, ενώ μέχρι το 2050 θα ανέλθει στα 200 εκατομμύρια. Αντιθέτως, άλλοι εκτιμούν ότι ο ίδιος ο όρος των περιβαλλοντικών προσφύγων είναι νομικά ασύμβατος και περιττός σε σχέση με τον ορισμό ενός πρόσφυγα με βάση της Σύμβαση της Γενεύης του 1951, ενώ παράλληλα τα κριτήρια που καθορίζουν έναν περιβαλλοντικό πρόσφυγα δεν έχουν πλήρως ορισθεί και εξακριβωθεί, ώστε να εξαχθεί ένα ασφαλές συμπέρασμα τόσο για τη φύση όσο και για τον ακριβή αριθμό τους.

Ο σκοπός αυτής της μελέτης είναι η κατανόηση της φύσης του ζητήματος των περιβαλλοντικών προσφύγων, τα στοιχεία και οι κοινές συνισταμένες που τους καθορίζουν, καθώς και η ανάδειξη της επιτακτικότητας ανεύρεσης ενός νομικού πλαισίου για αυτή την ιδιαίτερη ομάδα ανθρώπων.

Το ζήτημα των περιβαλλοντικών προσφύγων έγκειται αρχικά στην υιοθέτηση ενός ορισμού. Μέχρι σήμερα δεν υφίσταται ούτε ορισμός ούτε το απαραίτητο νομικό πλαίσιο ώστε να καλύψει αυτή την ομάδα ανθρώπων. Στο άρθρο 1 της Σύμβασης της Γενεύης του 1951 για τους Πρόσφυγες αναφέρεται ότι: για πρόσωπα που διώκονται από τη χώρα προέλευσης, έχουν ξεπεράσει τα σύνορα της χώρας τους λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξης ή πολιτικών πεποιθήσεων και αιτούνται άσυλο στη χώρα υποδοχής. Παρόλα αυτά, δεν υπάρχει καμία αναφορά για πρόσωπα που έχουν πληγεί από τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής. Έτσι, οι περιβαλλοντικοί πρόσφυγες δικαίως έχουν χαρακτηριστεί ως «νομικώς νομάδες, χωρίς στέγη στη Σύμβαση της Γενεύης».

Πάντως, για την καλύτερη κατανόηση του ζητήματος θα πρέπει να γίνει ένας αρχικός διαχωρισμός ανάμεσα στο τι διαφοροποιεί έναν πρόσφυγα από ένα μετανάστη. Ένας μετανάστης έχει τη δυνατότητα ή

επιθυμεί να μεταναστεύσει από τον τόπο διαβίωσής του, ξεπερνώντας ή όχι τα σύνορα της χώρας του. Ένας πρόσφυγας είναι υποχρεωμένος να ξεπεράσει τα σύνορα του κράτους χωρίς να έχει άλλη επιλογή εξαιτίας του φόβου δίωξης από τη χώρα του, ενώ ταυτόχρονα έχει το δικαίωμα επανεγκατάστασής του στον αρχικό τόπο διαβίωσής του, εφόσον οι συνθήκες είναι κατάλληλες, πράγμα που δεν ισχύει για ένα μετανάστη.

Εντούτοις, πολλοί από τους περιβαλλοντικούς πρόσφυγες κατοικούν σε αναπτυσσόμενες ή λιγότερο αναπτυγμένες χώρες, με αποτέλεσμα αυτές οι ομάδες προσώπων να διαθέτουν χαμηλά εισοδήματα, χωρίς παράλληλα την άνεση να μετακινηθούν εκτός των συνόρων της χώρας τους. Επιπλέον, μπορούν να θεωρηθούν ότι είναι άτομα εκτοπισθέντα στο εσωτερικό της χώρας τους. Ακόμη, ενώ ένας περιβαλλοντικός πρόσφυγας είναι υποχρεωμένος να εκτοπιστεί ενδοσυνοριακά ή διασυνοριακά, από την άλλη πλευρά δεν διώκεται από το κράτος προέλευσης, αλλά εν προκειμένω από την κλιματική αλλαγή. Συνεπώς, αυτή η κατηγορία προσώπων συγκεντρώνει στοιχεία και ενός πρόσφυγα αλλά και ενός μετανάστη. Και εδώ έχουμε κάποια ερωτήματα πάνω σε αυτό το ζήτημα:

- Έχουν ξεπεράσει τα σύνορα της χώρας τους ή εκτοπίζονται ενδοσυνοριακά;
- Η κλιματική αλλαγή αποτελεί δικαιολογημένο φόβο δίωξης από το κράτος προέλευσης;
- Σε ποιο βαθμό ευθύνεται το κράτος προέλευσης για την εκτόπιση πολιτών εκτός της χώρας τους λόγω της κλιματικής αλλαγής;
- Η εκτόπιση αυτή είναι προσωρινή, μόνιμη ή ημιμόνιμη;

Αρχικά, στα πλαίσια του Προγράμματος των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον, ο El-Hinnawi όρισε για πρώτη φορά τους περιβαλλοντικούς πρόσφυγες ως: «Άτομα που έχουν αναγκαστεί να εγκαταλείψουν τον τόπο διαμονής τους, προσωρινά ή μόνιμα, λόγω μιας περιβαλλοντικής διαταραχής (φυσικής ή/και προκληθείσας από τους ανθρώπους) που έθεσε σε κίνδυνο την ύπαρξή τους ή/και είχε σοβαρές επιπτώσεις στην ποιότητα της ζωής τους. Με τον όρο περιβαλλοντική διαταραχή νοούνται κάθε είδους φυσικές, χημικές ή βιολογικές αλλαγές στο οικοσύστημα (ή στους βασικούς πόρους) που το καθιστούν προσωρινά ή μόνιμα ακατάλληλο να υποστηρίξει ανθρώπινη ζωή».

Ο Jacobson, κατά τον ορισμό του, διέκρινε διάφορους τύπους περιβαλλοντικών προσφύγων: εκείνοι οι οποίοι εκτοπίστηκαν προσωρινά λόγω μιας τοπικής διαταραχής όπως μία χιονοστοιβάδα ή ένα σεισμό, εκείνοι οι οποίοι μεταναστεύουν επειδή η περιβαλλοντική καταστροφή κλονίζει το εισόδημά τους ή θέτει σε σοβαρό κίνδυνο τη ζωή τους, εκείνοι οι οποίοι εγκαθίστανται μόνιμως αλλού είτε λόγω της καταστροφής του εδάφους με αποτέλεσμα την ερημοποίηση είτε λόγω άλλων μόνιμων και αναμφισβήτητων αλλαγών στον τόπο διαβίωσής τους.

Η σημασία του παραπάνω ορισμού αναδεικνύει την προσωρινή, μόνιμη και ημιμόνιμη διάρκεια της εκτόπισης. Επιπλέον, η καινοτομία του έγκειται στο γεγονός ότι η διάρκεια της εκτόπισης συνδέεται άμεσα με το μέγεθος και τη φύση των διαφόρων κλιματολογικών μεταβολών: α. προσωρινή εκτόπιση, φυσικά φαινόμενα, β. ημιμόνιμη εκτόπιση, κλονισμός εισοδήματος και συνθηκών διαβίωσης από μακροχρόνια περιβαλλοντική καταστροφή, γ. μόνιμη εκτόπιση, κλιματική αλλαγή.

Αντιμετωπίζοντας το ζήτημα από άλλη οπτική γωνία θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι περιβαλλοντικοί πρόσφυγες είναι: Άτομα που δεν μπορούν πλέον να κερδίσουν ασφαλές εισόδημα στις πατρίδες τους λόγω της ξηρασίας, της διάβρωσης του εδάφους, της ερημοποίησης, της αποδάσωσης και άλλων περιβαλλοντικών προβλημάτων. Μέσα στην απελπισία τους, νιώθουν ότι δεν έχουν άλλη εναλλακτική λύση από το να αναζητήσουν αλλού καταφύγιο, όσο επικίνδυνο κι αν είναι αυτό το εγχείρημα. Δεν εγκατέλειψαν όλοι βιαστικά τη χώρα τους, πολλοί έχουν εκτοπιστεί εντός των συνόρων. Παρόλα αυτά όλοι έχουν εγκαταλείψει τον τόπο διαβίωσής τους σε ημιμόνιμη, αν όχι, μόνιμη βάση, με πολύ λίγες ελπίδες να επιστρέψουν στο εγγύς μέλλον.

Ο παραπάνω ορισμός αναφέρεται στη διάρκεια της εκτόπισης καθώς και στις διάφορες συνέπειες της κλιματικής αλλαγής πάνω στη συμπεριφορά των προσφύγων (κλονισμός εισοδήματος, εκτόπιση σε άλλη περιοχή, λίγες ελπίδες επιστροφής στον αρχικό τόπο διαβίωσής τους). Με βάση τα παραπάνω τονίζουμε αφενός μεν τη δυσχερή οικονομική κατάσταση αυτών των ατόμων, αφετέρου δε την αδυναμία τους να εκτοπιστούν εκτός των συνόρων της χώρας τους.

Τέλος, με βάση έναν πρόσφατο ορισμό του Παγκόσμιου Οργανισμού για τη Μετανάστευση, προτείνεται ο όρος περιβαλλοντικός μετανάστης, ενώ παράλληλα στον προτεινόμενο ορισμό εντοπίζονται όλα τα στοιχεία που αναφέρονται στους παραπάνω ορισμούς. Οι περιβαλλοντικοί μετανάστες είναι: άτομα ή ομάδες ατόμων οι οποίοι, εξαιτίας επιτακτικών λόγων από ξαφνικές ή σταδιακές αλλαγές στο περιβάλλον που δυσμενώς επηρεάζουν τις ζωές τους ή τις συνθήκες διαβίωσής τους, είναι αναγκασμένοι ή κατ' επιλογήν να εγκαταλείψουν τον τόπο διαβίωσής τους, προσωρινά ή μόνιμα, και οι οποίοι εκτοπίζονται είτε ενδοσυνοριακά ή διασυνοριακά.

Στον εν λόγω ορισμό, ενώ καλύπτεται μία μεγάλη γκάμα στοιχείων ως προς τη φύση των κλιματικών εκτοπίσεων, έχει επιλεγεί ο όρος περιβαλλοντικός μετανάστης. Σε αυτούς τους ορισμούς τονίζεται περισσότερο η φύση ενός πρόσφυγα και λιγότερο εκείνη ενός μετανάστη. Η καταστροφή του περιβάλλοντος θεωρείται δεδομένη, αποτελεί την κύρια αιτία για τη εκτόπιση των περιβαλλοντικών προσφύγων, ενώ ταυτόχρονα θεωρείται εμμέσως ως ένας δικαιολογημένος φόβος δίωξης από το κράτος προέλευσης. Η πλειονότητα των περιβαλλοντικών προσφύγων εγκαταλείπουν σε προσωρινή ή μόνιμη βάση τον συνήθη τόπο διαβίωσής τους, ενώ παράλληλα η εκτόπισή τους θεωρείται είτε ενδοσυνοριακή ή διασυνοριακή. Η καταστροφή του περιβάλλοντος (φυσική, χημική ή βιολογική) έχει ως συνέπεια τον κλονισμό του εισοδήματός τους, και όχι το αντίθετο. Με άλλα λόγια, η κλιματική αλλαγή δεν είναι απλώς ένας ενισχυτικός παράγοντας που κλονίζει το εισόδημά τους, αλλά η κύρια αιτία του προβλήματος.

Ωστόσο υπάρχουν κατηγορίες ατόμων που εμπίπτουν τόσο στην έννοια του μετανάστη όσο και σε εκείνη του πρόσφυγα. Επίσης θα πρέπει να δοθεί σημασία στις ευθύνες που έχει το κράτος προέλευσης ως προς τους περιβαλλοντικούς πρόσφυγες, αφού συνεπάγεται ότι αυτά τα άτομα διώκονται από την κλιματική αλλαγή και όχι π.χ. από τις ζημιογόνες πρακτικές ενός κράτους στο περιβάλλον ή στο βιότοπο μιας περιφέρειας του κράτους.

6.2 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ

Σύμφωνα με τον N. Myers, ο αριθμός των περιβαλλοντικών προσφύγων ανερχόταν σε 25 εκατομμύρια στα μέσα της δεκαετίας του 1990, το 2010 θα ανέρχεται σε 50 και μέχρι το 2050 ο αριθμός των προσώπων που θα πληγούν από φυσικές καταστροφές θα ανέλθει στα 200 περίπου εκατομμύρια κατοίκους. Ωστόσο, μέχρι σήμερα η διεθνής κοινότητα δεν μπορεί να καθορίσει με ακρίβεια και με ποια κριτήρια ποιός είναι ο ακριβής αριθμός αυτών των προσώπων.

Παρόλα αυτά, η Ύπατη Αρμοστεία για τους Πρόσφυγες σε αναφορά της για την περίοδο 2007-2008 , αναφέρει ότι για το 2007 ο αριθμός των προσώπων που είχαν πληγεί από φυσικές καταστροφές ανέρχονταν σε 26 εκατομμύρια παγκοσμίως. Γίνεται αντιληπτό ότι δεν καθορίζεται η φύση αυτών των ατόμων με την έκφραση άτομα που έχουν πληγεί από φυσικές καταστροφές, καθώς δεν μπορεί να εξαχθεί με σιγουριά εάν αυτές οι καταστροφές προέρχονται αποκλειστικά από την κλιματική αλλαγή, από μακροχρόνιες κλιματικές διαδικασίες (π.χ. ερημοποίηση, ξηρασίες) ή από κλιματικά γεγονότα όπως τυφώνες και πλημμύρες. Επιπλέον, στο μέλλον πολύ περισσότερα άτομα θα είναι αναγκασμένα να εκτοπιστούν, ενώ ορισμένοι από αυτούς θα αναγκαστούν να εγκαταλείψουν τη χώρα τους λόγω κοινωνικών ταραχών εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής.

Με βάση τα παραπάνω, θα επιχειρηθεί η κατηγοριοποίηση των παραγόντων που συμβάλλουν στις εκτοπίσεις πληθυσμών λόγω της

κλιματικής αλλαγής είτε μέσω κλιματικών γεγονότων, είτε μέσω κλιματικών διαδικασιών ή εξαιτίας ενόπλων συγκρούσεων.

Ως κλιματικά γεγονότα θεωρούνται γεγονότα όπως ξαφνικές πλημμύρες, τυφώνες, τσουνάμι κ.λπ. Αναφορικά με το τσουνάμι του 2004 στην Ινδονησία, 1,5 εκατομμύρια κάτοικοι απώλεσαν τη μόνιμη κατοικία τους, ενώ στον τυφώνα Κατρίνα του 2005 στη Νέα Ορλεάνη 1,5 εκατομμύρια κάτοικοι αναγκάστηκαν να εκτοπιστούν προσωρινά. Τα παραπάνω γεγονότα αφορούν ξαφνικά κλιματολογικά φαινόμενα που οδήγησαν είτε σε προσωρινή εκτόπιση ή σε απώλεια της μόνιμης κατοικίας αυτών των προσώπων. Το συμπέρασμα από την αντίδραση των κατοίκων υποδεικνύει ότι οι κατοικίες που είχαν πληγεί άμεσα από το τσουνάμι οδήγησε εκείνους τους κατοίκους να έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να μεταναστεύσουν σε σχέση με άλλους. Αντίθετα, μετά τον τυφώνα Κατρίνα οι περισσότεροι κάτοικοι παρέμειναν σε εκείνη την περιοχή και ότι όλες οι εκτοπίσεις περιορίστηκαν εντός της αμερικανικής επικράτειας.

Το ζήτημα έγκειται στο ότι η στάση των εν δυνάμει περιβαλλοντικών προσφύγων/μεταναστών διαφέρει ανάμεσα σε αναπτυγμένες και αναπτυσσόμενες χώρες. Εν δυνάμει μετανάστες από τον αναπτυσσόμενο Νότο διαθέτουν χαμηλά εισοδήματα, ενώ η εκτόπιση σε διασυνοριακό επίπεδο αποτελεί ένα πολύ δύσκολο εγχείρημα για αυτά τα άτομα. Κάτοικοι δυτικών χωρών τυγχάνουν μεγαλύτερης προστασίας σε περιπτώσεις ξαφνικών φυσικών καταστροφών από εκείνους του αναπτυσσόμενου Νότου. Κύρια αιτία είναι το διαφορετικό επίπεδο αντιμετώπισης και προσαρμοστικότητας της χώρας σε τέτοια φαινόμενα. Ακόμη, δε θα πρέπει να παραλειφθεί το γεγονός ότι σημαντικό ρόλο παίζουν η οικονομική κατάσταση ενός εν δυνάμει περιβαλλοντικού πρόσφυγα/μετανάστη στην περίπτωση διασυνοριακής ή ενδοσυνοριακής

εκτόπισης, οι υπηρεσίες που παρέχονται από το κράτος, συγγενείς σε άλλη περιοχή, το κοινωνικό κεφάλαιο των κατοίκων καθώς επίσης και η συχνότητα τέτοιου είδους φαινομένων. Ωστόσο, ο κοινός παρονομαστής όλων είναι οι καταστροφικές συνέπειες αυτών των φαινομένων, αλλά και η βραχυπρόθεσμη όσο και η εγγύς εκτόπιση από τον αρχικό τόπο διαβίωσης.

A. ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΚΑΙ ΚΛΙΜΑΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ

Ως κλιματικές διαδικασίες, θεωρούνται το φαινόμενο της ερημοποίησης, η άνοδος της στάθμης των υδάτων, η υφαλμύρωση των υπόγειων υδάτινων αποθεμάτων, το λιώσιμο των πάγων κ.λπ. Τα παραπάνω κλιματικά φαινόμενα αποτελούν μακροπρόθεσμες διαδικασίες, με σταδιακό ρυθμό επιδείνωσης, ενώ ταυτόχρονα αλληλεπιδρούν και αναπτύσσονται ανάλογα με τις ανθρώπινες ή μη δραστηριότητες. Σύμφωνα με το IPCC, οι περιοχές οι οποίες διατρέχουν σοβαρό κίνδυνο να πληγούν από αυτές τις κλιματικές διαδικασίες είναι κυρίως τα νησιά του Ειρηνικού, παράκτιες περιοχές σε μεγάλα δέλτα ποταμών κυρίως της Ασίας (Νεπάλ, Μπαγκλαντές), η υπο-Σαχάρια Αφρική αλλά και οι περιοχές γύρω από το Βόρειο και Νότιο Πόλο.

Ωστόσο, τα παραπάνω φαινόμενα δεν φαίνεται να καθορίζουν πλήρη συσχετισμό ανάμεσα στην κλιματική αλλαγή και τη μετανάστευση. Αποτελούν μακροπρόθεσμες διαδικασίες οι οποίες θα επηρεάζουν σταδιακά τόσο τις ντόπιες κοινωνίες όσο και το ίδιο το

εισόδημά τους. Επιπλέον, για περιοχές οι οποίες έχουν χαμηλό υψόμετρο αφορούν σε μη αναστρέψιμες διαδικασίες, καθώς ενδέχεται να προκαλέσουν καταβύθιση ορισμένων νησιών ακόμη και δυσκολίες στην εμπορική δραστηριότητα παράκτιων περιοχών και μεγάλων λιμανιών.

Αναφορικά με την περιοχή της Μεσογείου, Ευρωπαϊκές χώρες όπως η Ισπανία, η Ιταλία και η Ελλάδα θα πληγούν μακροπρόθεσμα από σταδιακά αυξανόμενες ξηρασίες καθώς και έντονες βροχοπτώσεις. Επιπλέον, περιοχές όπως το Δέλτα του ποταμού Νείλου πρόκειται να πληγούν από την άνοδο της στάθμης των υδάτων με ενδεχόμενες καταβυθίσεις περιοχών και εκτοπίσεις πληθυσμών. Επιπλέον, για τις μεσογειακές χώρες αλλά και για την Ανατολική Ευρώπη θα υπάρξει γενικότερη αύξηση των ξηρών περιόδων μέχρι και το τέλος του 21ου αιώνα.

Παρόλα αυτά, ιδιαίτερης σημασίας είναι το εάν και πότε αυτοί οι πληθυσμοί που εκτοπίζονται λόγω κλιματικών διαδικασιών τείνουν προς την κατηγορία των εθελοντικών/οικονομικών μεταναστών ή σε εκείνους που θεωρούνται εξαναγκαστικά εκτοπισμένοι. Επιπλέον, οι εκτοπίσεις αυτές βασίζονται σε κίνητρα απώθησης από τη χώρα προέλευσης ή σε κίνητρα έλξης από τις μελλοντικά χώρες υποδοχής; Ακόμη, τα άτομα αυτά εκτοπίζονται ενδοσυνοριακά, σε όμορα κράτη ή στον αναπτυσσόμενο Βορρά μέσω μεταναστευτικών δικτύων; Το περιβάλλον δρα επικουρικά σε μια τέτοια απόφαση ή αποτελεί την κύρια αιτία του προβλήματος;

Β. ΚΛΙΜΑΤΙΚΕΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΝΟΠΛΕΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ

Σύμφωνα με τον Alan Dupont, ενώ τα αδύναμα κράτη και η αστάθεια σε ενδοσυνοριακές συγκρούσεις ενδέχεται να οδηγήσουν σε διακρατικούς πολέμους, η κλιματική αλλαγή θα επιδράσει περισσότερο ως ένας πολλαπλασιαστικός παράγοντας σε όλες τις κοινωνίες και τα κράτη. Ωστόσο, μεγάλο μέρος της αναγκαστικής μετανάστευσης εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής είναι πιθανότατα ενδοσυνοριακή, περιφερειακής κλίμακας και με βραχυπρόθεσμο ή προσωρινό χαρακτήρα.

Ορισμένες πιθανές αιτίες των ενόπλων συγκρούσεων είναι τόσο η έλλειψη πόσιμου νερού και οι έντονες ξηρασίες, για την υπο-Σαχάρια Αφρική και για τις χώρες της Μέσης Ανατολής, όσο και το λιώσιμο των πάγων για τις περιοχές γύρω από τα Ιμαλάια. Το πρόβλημα της ερημοποίησης σε περιοχές όπως η Νιγηρία, αλλά και η έλλειψη πόσιμου νερού στην Ανατολική Αφρική, θα οδηγήσουν σε δυνητικές εστίες συγκρούσεων. Ειδικότερα για την Ανατολική Αφρική, το 50% του ΑΕΠ προέρχεται από τη γεωργία, ενώ ταυτόχρονα θεωρούνται αποτυχημένα κράτη με έντονες εθνοτικές διαμάχες.

Αναφορικά με τη Μέση Ανατολή, οι υδάτινοι πόροι θα περιορισθούν σε σημαντικό βαθμό. Η ροή των ποταμών Ιορδάνη και Ιαρμούκ αναμένεται να μειωθεί εξαιρετικά, επηρεάζοντας το Ισραήλ, την Παλαιστίνη και την Ιορδανία. Παράλληλα, αναμένεται ότι μέχρι το τέλος του αιώνα τα αποθέματα πόσιμου νερού για το Ισραήλ θα περιορισθούν κατά 60 τοις εκατό, ενώ το υπόλοιπο διαθέσιμο πόσιμο νερό εντοπίζεται

στις ευαίσθητες πολιτικά περιοχές των Υψηπεδίων του Γκολάν και στη Δυτική Όχθη.

Σε σχέση με το λιώσιμο των πάγων στα Ιμαλάια, υπάρχουν σημαντικές πιθανότητες να έχει εξαφανιστεί όλο το στρώμα πάγου που καλύπτει την οροσειρά των Ιμαλαΐων μέχρι το 2035. Αυτή η εξέλιξη θα έχει ως αποτέλεσμα τη μετατροπή των ποταμών Ινδού, Βραχμαπούτρα και Γάγκη από μόνιμα σε εποχιακά συστήματα άρδευσης με πιθανή αστάθεια για την περιοχή της νοτιοανατολικής Ασίας.

Με βάση τα παραπάνω, γίνεται κατανοητό ότι οι συνέπειες της κλιματικής αλλαγής θα επηρεάσουν τόσο τη γεωργία και τα εισοδήματα αυτών των προσώπων όσο και τις υποδομές, την προσαρμοστικότητα και το ρυθμό ανάπτυξης αυτών των χωρών. Πολλές από τις αναπτυσσόμενες χώρες δε διαθέτουν τα απαραίτητα οικονομικά μέσα, αλλά και τις τεχνολογίες, ώστε να προστατευτούν από ενδεχόμενα κλιματικά γεγονότα ή διαδικασίες. Ενδεχόμενες αλλαγές στο κλίμα θα αποτελέσουν περαιτέρω πρόβλημα για αυτούς τους πληθυσμούς να μετατρέψουν την απασχόλησή τους σε λιγότερο κλιματικά επηρεαζόμενες δραστηριότητες, όπως π.χ. τις υπηρεσίες ή την κλωστοϋφαντουργία. Μία τέτοια συνέπεια θα έχει ως αποτέλεσμα την εκτόπιση πληθυσμών σε πόλεις για ανεύρεση εργασίας. Ακόμη, σε πολλές από αυτές τις χώρες οι κάτοικοι διαθέτουν χαμηλά εισοδήματα, ώστε να αντεπεξέλθουν στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, ενώ ταυτόχρονα διαθέτουν περιορισμένη πρόσβαση σε ασφαλιστική κάλυψη. Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι λιγότερο από το 1% των συνολικών ζημιών από φυσικές καταστροφές είχαν ασφαλιστεί στις χώρες με το χαμηλότερο ΑΕΠ παγκοσμίως κατά την περίοδο 1985-1999.

Ωστόσο, στο θέμα των μεταναστεύσεων θα πρέπει να σημειωθεί ότι είναι δύσκολο να εντοπιστεί άμεσος συσχετισμός ανάμεσα στις κλιματικές διαδικασίες και τις ενδεχόμενες περιβαλλοντικές συγκρούσεις. Παράγοντες όπως οι εθνοτικές διαφορές, η φτώχεια, οι ελλιπείς δομές ενός κράτους καθώς και η ανασφάλεια μιας ευρύτερης γεωγραφικής περιοχής συμβάλλουν στο ξέσπασμα συγκρούσεων, ενώ οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής θα αποτελέσουν έναν επιπλέον ενισχυτικό παράγοντα. Συνεπώς, αν και οι ένοπλες συγκρούσεις και η μετανάστευση αποτελούν μέρος μιας διαλεκτικής σχέσης σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, μια απλή αιτιακή σχέση ανάμεσα στο τρίπτυχο περιβαλλοντική αποδόμηση-συγκρούσεις-μετανάστευση είναι πιθανότατα δύσκολο να βρεθεί.

6.3 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΝΟΜΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

Μολόνоти μέχρι σήμερα υφίσταται ικανός αριθμός συνθηκών που ρυθμίζουν επαρκώς σε διεθνές επίπεδο τόσο τα περιβαλλοντικά ζητήματα όσο και το ζήτημα των προσφύγων, εντούτοις δεν φαίνεται ότι ο συνδυασμός των δύο ζητημάτων να είναι στις άμεσες προτεραιότητες της διεθνούς κοινότητας. Τονίζεται το ζήτημα των περιβαλλοντικών προσφύγων αλλά και γενικότερα των μεταναστεύσεων που ενδέχεται να προκύψουν από την κλιματική αλλαγή, δεν υπάρχει κάποια συγκεκριμένη αναφορά στη φύση αυτών των κατοίκων, στο είδος της εκτόπισης, ενδοσυνοριακή ή διασυνοριακή. Ωστόσο, σε γενικές γραμμές προτείνεται η υποχρεωτική διάθεση των κρατών να μεριμνήσουν ως προς τη μεταγκατάσταση και την προσαρμογή αυτών των κατοίκων. Άρα, εμμέσως υπογραμμίζεται ένα στοιχείο του όρου πρόσφυγα, δηλαδή η υποχρέωση μετεγκατάστασης στον αρχικό τόπο διαβίωσής του.

Για να αποκτήσει κάποιος δικαίωμα για αίτηση προς άσυλο σε μια χώρα υποδοχής, όντας ταυτόχρονα θύμα πείνας ή φυσικών καταστροφών, θα πρέπει να συνδέσει έναν εκ των δυο παραπάνω λόγων με έναν εκ των πέντε δικαιολογημένων φόβων δίωξης κατά τη Σύμβαση της Γενεύης του 1951. Συνεπώς, δεν υφίσταται άμεση νομική κάλυψη για τα άτομα που έχουν πληγεί από πείνα ή φυσικές καταστροφές, αλλά θα πρέπει να υπάρξει ένας συνδυασμός δικαιολογημένων φόβων δίωξης. Επιπλέον, με τη φράση φυσικές καταστροφές δεν διευκρινίζεται εάν η αιτία αυτών των καταστροφών είναι κάποιο μετεωρολογικό φαινόμενο ή συνέπεια της κλιματικής αλλαγής.

Ως προς τα ανθρωπιστικά δικαιώματα οι εθνικές κυβερνήσεις έχουν την πρωταρχική ευθύνη για τους κατοίκους που διαμένουν στην επικράτεια τους. Επιπλέον, σχετικά με τις ενδοσυνοριακές εκτοπίσεις που δεν προκλήθηκαν από ένοπλες συγκρούσεις, επισημαίνεται ότι πολλά άτομα και κοινότητες που εκτοπίστηκαν λόγω φυσικών καταστροφών αντιμετωπίζουν τα ίδια προβλήματα και τις ίδιες προκλήσεις με εκείνους που εκτοπίστηκαν λόγω ενόπλων συγκρούσεων. Συνεπώς, το ζήτημα των προσώπων που έχουν εκτοπισθεί στο εσωτερικό της χώρας χρήζει περαιτέρω ανάλυσης, καθώς η πλειονότητα εκείνων που θα πληγούν από την κλιματική αλλαγή προέρχονται από τον αναπτυσσόμενο Νότο, διαθέτουν πολύ χαμηλά εισοδήματα και δε διαθέτουν τα αναγκαία μέσα ώστε να ξεπεράσουν τα σύνορα της χώρας τους.

Όσον αφορά τους μετανάστες, πρόσφυγες ή άτομα εκτοπισθέντα στο εσωτερικό της χώρας θα μπορούσαμε να πούμε ότι αυτοί οι πληθυσμοί εκτοπίζονται ενδοσυνοριακά ή διασυνοριακά. Για τον λόγο ότι μπορεί να δημιουργηθούν προβλήματα στην χώρα υποδοχής και για τα άτομα που έχουν πληγεί από κλιματικές αλλαγές προτείνεται η διεθνής συνεργασία και η άμεση θέσπιση διεθνούς νομικού πλαισίου που θα καλύπτει τόσο θύματα όσο και εκτοπισθέντα πρόσωπα που έχουν πληγεί από την κλιματική αλλαγή με αρχικό στόχο την αναγνώριση του ζητήματος διεθνώς.

Ιδιαίτερη σημασία θα δώσουμε στην περιβαλλοντική επίδραση πάνω σε προσφυγικούς πληθυσμούς. Η παραπάνω εξέλιξη στοιχειοθετεί ένα ελάχιστο επίπεδο αναγνώρισης σε σχέση με το ζήτημα των κλιματικών μεταναστεύσεων, διότι δημιουργείται συνεκτικός δεσμός ανάμεσα στους πρόσφυγες και την κλιματική αλλαγή.

Θεωρείται ως μία πολύ σημαντική εξέλιξη στο ζήτημα των κλιματικών μεταναστεύσεων, καθώς μία κρατική οντότητα 300.000 κατοίκων σκοπεύει να μεταναστεύσει εξαιτίας της κλιματικής διαδικασίας της ανόδου της στάθμης των υδάτων. Εντούτοις, μέχρι σήμερα το διεθνές δίκαιο δεν προβλέπει την ύπαρξη και λειτουργία διεθνώς αναγνωρισμένου κράτους εκτοπισθέντος λόγω κλιματικής αλλαγής στο εσωτερικό άλλου διεθνώς αναγνωρισμένου κράτους.

Ωστόσο, εγείρονται διάφορα ερωτήματα ως προς το ζήτημα. Ποιά θα είναι τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις αυτής της εκτοπισθείσας χώρας στο εσωτερικό του κράτους υποδοχής; Ποιά θα είναι τα κριτήρια ώστε να επιλεγεί η χώρα υποδοχής (κοινωνικά, οικονομικά, πολιτισμικά); Μέχρι σήμερα, το διεθνές δίκαιο δεν περιλαμβάνει σχετικές διατάξεις για το εν λόγω ζήτημα. Εντούτοις, αποτελεί εν μέρει μία νέα έκφανση της μετανάστευσης που προέρχεται από την κλιματική αλλαγή.

Τέλος, με βάση την τρέχουσα επικαιρότητα σε διεθνείς οργανισμούς το ζήτημα προωθείται μέσω εξαγγελιών ή μέσω προτάσεων πολιτικής από διεθνές φορείς. Αντιθέτως, σε περιφερειακό επίπεδο και σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, για πρώτη φορά το 2004 εξεδόθη απόφαση κατά την οποία το Δικαστήριο θεώρησε ότι με βάση το άρθρο 2 («Δικαίωμα στη ζωή») το Συμβαλλόμενο Κράτος δεν είχε λάβει θετικά μέτρα για την προστασία των πολιτών του, εν προκειμένω σε περιπτώσεις φυσικών καταστροφών. Με αυτή την υπόθεση, οι διεθνείς κανόνες για τα ανθρώπινα δικαιώματα αποκτούν ιδιαίτερη σημασία καθώς δίνουν τη δυνατότητα σε πραγματικά ή δυνητικά θύματα φυσικών καταστροφών να απαιτήσουν από τις εθνικές αρχές να λάβουν τόσο τα απαραίτητα μέτρα για την πρόληψη θανάτων όσο και ενδεχόμενες αποζημιώσεις» σε περιπτώσεις που αποδεδειγμένα ευθύνεται το κράτος.

6.4 ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΔΑΦΙΚΗΣ ΑΚΕΡΑΙΟΤΗΤΑΣ

Συνολικά, η θεματική των περιβαλλοντικών προσφύγων αναδεικνύει μία σειρά ερωτημάτων που καλύπτουν τόσο το μέγεθος του ζητήματος ως προς τη φύση και τη νομική κάλυψη αυτής της ομάδας ατόμων όσο και τις προεκτάσεις του σε παγκόσμιο επίπεδο.

Ήδη, αναφορικά με τα ζητήματα ασφάλειας και εδαφικής ακεραιότητας, η εκτόπιση κρατικών οντοτήτων στο εσωτερικό άλλων κρατών λόγω κλιματικής αλλαγής μπορεί δυνητικά να οδηγήσει σε μελλοντικές διαμάχες μεταξύ των δύο κρατικών μορφωμάτων, καθώς επίσης και στη δημιουργία ενός νέου status quo ως προς την εθνική κυριαρχία και τις εσωτερικές υποθέσεις ενός κράτους. Εντούτοις, παραμένει αναπάντητο το εξής ερώτημα: εάν μία χώρα καταστραφεί από την κλιματική αλλαγή, μπορεί να έχει αξιώσεις για αποζημίωση από τη διεθνή κοινότητα; Ποιά δικαιώματα έχουν οι πολίτες, η πατρίδα των οποίων δεν υπάρχει πλέον;

Πολλά νησιωτικά κράτη που πρόκειται να πληγούν από την κλιματική αλλαγή προτείνουν να ανατρέξουν στην αρχή του διεθνούς δικαίου, ώστε να αποζημιωθούν από τους κύριους ρυπαντές που συνέβαλαν τα μέγιστα στην αλλαγή του κλίματος. Μέχρι στιγμής, δεν υπάρχει καμία πρόβλεψη για τη φύση και το ύψος της αποζημίωσης με βάση τη διεθνή νομολογία, ενώ παράλληλα δεν έχουν ορισθεί τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις αυτών των ατόμων αλλά και του ίδιου του κράτους σε σχέση με το κράτος υποδοχής.

Ωστόσο, ένα άλλο κριτήριο το οποίο θα συνέβαλε τα μέγιστα στην καλύτερη κατανόηση του ζητήματος θα ήταν ο διαχωρισμός ανάμεσα σε

περιβαλλοντικούς πρόσφυγες που ζουν σε ηπειρωτικές ή σε νησιωτικές περιοχές σε σχέση με τον παράγοντα ενδοσυνοριακής ή διασυνοριακής εκτόπισης, καθώς η εσωτερική εκτόπιση λόγω κλιματικής αλλαγής π.χ. σε κάποιο νησί του Ειρηνικού διαφέρει από εκείνη π.χ. σε κάποια κεντροαφρικανική χώρα με εκτενή ηπειρωτική γη.

Τέλος, ο κοινός τόπος όλων είναι ο σημαντικός ρόλος που έχουν να επιδείξουν τα αναπτυγμένα κράτη προς τον αναπτυσσόμενο Νότο μέσω χρηματοδοτήσεων και μεταφοράς τεχνολογίας με απώτερο σκοπό την προσαρμογή και το μετριασμό στις επιδράσεις της κλιματικής αλλαγής. Η διεθνής Κοινότητα οφείλει να ορίσει άμεσα νομικό πλαίσιο για αυτή την ομάδα πολιτών αρχικά με την διεθνή αναγνώριση του ζητήματος και μετέπειτα την επεξεργασία κριτηρίων και κατηγοριών περιβαλλοντικών προσφύγων σε σχέση με το είδος της εκτόπισης (ενδοσυνοριακή-διασυνοριακή), την προέλευση των περιβαλλοντικών προσφύγων (ηπειρωτικές-νησιωτικές περιοχές), το είδος της κλιματικής αλλαγής (κλιματικά γεγονότα-κλιματικές διαδικασίες), αλλά και με βάση τη διάρκεια της μετεγκατάστασης (προσωρινή, μόνιμη ή ημιμόνιμη).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο: ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΕΣ ΦΥΣΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΕΣ

7.1 ΟΙ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΕΣ ΦΥΣΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΕΣ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ

Ο αριθμός των φυσικών καταστροφών σε όλο τον κόσμο έχει αυξηθεί κατά περισσότερο από τέσσερις φορές τα τελευταία 20 χρόνια, σύμφωνα με μια έκθεση που δημοσιεύθηκε από τη βρετανική φιλανθρωπική οργάνωση Oxfam. Η Oxfam ανέλυσαν στοιχεία από τον Ερυθρό Σταυρό, των Ηνωμένων Εθνών και των ερευνητών στο Πανεπιστήμιο του Λουβέν στο Βέλγιο. Διαπίστωσε ότι η γη βιώνει επί του παρόντος περίπου 500 φυσικές καταστροφές ανά έτος, σε σύγκριση με 120 το χρόνο στις αρχές του 1980. Ο αριθμός των καιρικών καταστροφών το 2006 ήταν 240, σε σύγκριση με 60 το 200. Την ίδια στιγμή, ο αριθμός των γεωλογικά σχετίζονται με φυσικές καταστροφές διατηρήθηκε σταθερό. Η Oxfam έχει αποδοθεί το αυξανόμενο ποσοστό καταστροφή στην υπερθέρμανση του πλανήτη. Μιλάμε για μερικές πολύ ασυνήθιστες πλημμύρες στη Δυτική Αφρική, πολύ ασυνήθιστο πλημμύρες στην Ανατολική Αφρική, έκτακτες πλημμύρες στο Μεξικό και τμήματα της Κεντρικής Αμερικής, και τα κύματα καύσωνα στην Ελλάδα και στην Ανατολική Ευρώπη. «Αυτός δεν είναι χρόνος φρικιό», δήλωσε ο Oxfam διευθυντής Barbara Stocking. «Επομένως, ένα μοτίβο πιο συχνές, πιο ασταθής, πιο απρόβλεπτο και πιο ακραία καιρικά φαινόμενα που πλήττουν περισσότερο τους ανθρώπους. Μεταξύ 1985 και 1994, η Oxfam διαπίστωσε ότι 174 εκατομμύρια άνθρωποι επλήγησαν από καταστροφές κάθε χρόνο. Στην επόμενη δεκαετία, ο αριθμός αυτός αυξήθηκε κατά 70% σε 250 εκατομμύρια ανθρώπους ετησίως. Η αύξηση του ποσοστού καταστροφή έχει επηρεάσει δυσανάλογα τους φτωχούς, ανέφερε η

έκθεση. Παρά το γεγονός ότι οι πλούσιες χώρες έχουν την τάση να διανέμουν βοήθεια κατά κύριο λόγο, σε περίπτωση υψηλού προφίλ περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης, η αύξηση σε σχέση με τις δύο τελευταίες δεκαετίες έχει ως επί το πλείστον σε μικρές και μεσαίες καταστροφές.

Αλλά είναι αυτές ακριβώς οι μικρότερες καταστροφές, όταν ακολουθήσει σύντομα μετά από άλλο, χωρίς ευκαιρία για ανάκαμψη, που μπορούν να καταστρέψουν τις ικανότητες φτωχές κοινότητες », προκειμένου να συντηρηθούν.

Να σημειωθεί ότι οι λιγότερο υπεύθυνοι για την πρόκληση της υπερθέρμανσης του πλανήτη είναι να πληγεί περισσότερο από τις επιπτώσεις της.

Υπάρχει μια βασική παγκόσμια αδικία σε αυτό. Φαίνεται ότι τα πλούσια έθνη αυτής της γης έχουν την ιστορική ευθύνη να δράσουν πρώτο και πιο γρήγορα για τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου για να δείξει ένα παράδειγμα και να ανοίξει το δρόμο.

2010: Η χρονιά με τις μεγαλύτερες φυσικές καταστροφές των τελευταίων 30 χρόνων

Σε μία από τις φονικότερες χρονιές των τελευταίων 30 ετών από άποψης φυσικών καταστροφών αναδείχτηκε το 2010, σύμφωνα με υπολογισμούς της υπ' αριθμόν ένα στον κόσμο γερμανικής αντασφαλιστικής εταιρίας Munich Re. Το 2010, σκοτώθηκαν 295.000 άτομα, ενώ οι ζημιές έφτασαν σε ύψος 130 δισεκατομμυρίων δολαρίων, όπως ανακοίνωσε η Munich Re, υπογραμμίζοντας ότι οι ανθρώπινες απώλειες και οι ζημιές ήταν πολύ μεγαλύτερες από το μέσο όρο των θυμάτων και των ζημιών από τις καταστροφές των τελευταίων 30 ετών.

Οι πιο φονικές καταστροφές ήταν ο σεισμός του Ιανουαρίου στην Αϊτή (222.570 νεκροί), το κύμα καύσωνα και οι φωτιές στα δάση το καλοκαίρι στη Ρωσία (56.000 νεκροί) και ο σεισμός του Απριλίου στην Κίνα (2.700 νεκροί).

Τα γεγονότα που προκάλεσαν τις μεγαλύτερες ζημιές ήταν ο σεισμός του Φεβρουαρίου στη Χιλή (ζημιές 30 δισεκατομμυρίων δολαρίων και 520 νεκροί) και οι πλημμύρες από τον Ιούλιο ως τον Σεπτέμβριο στο Πακιστάν (9,5 δισεκατομμύρια δολάρια ζημιές και 1.760 νεκροί).

Από τις πιο αναπτυγμένες χώρες, η δυτική Ευρώπη επλήγη από την καταιγίδα Σύνθια τον Φεβρουάριο (65 νεκροί και ζημιές 6.1 δισεκατομμυρίων δολαρίων) και οι ΗΠΑ από ανεμοστρόβιλους (συνολικές ζημιές 4,7 δισεκατομμυρίων δολαρίων).

Συνολικά η Munich Re κατέγραψε 950 φυσικές καταστροφές το 2010, αριθμός πολύ υψηλότερος από το μέσο όρο των τελευταίων 30 ετών (615 φυσικές καταστροφές). Οι φυσικές αυτές καταστροφές προκάλεσαν τετραπλάσιο αριθμό θυμάτων από το μέσο όρο των θυμάτων των καταστροφών από το 1980: 295.000 νεκρούς έναντι του μέσου όρου των 66.000 και προκάλεσαν μεγαλύτερες ζημιές, 130 δισεκατομμύρια δολάρια, έναντι ενός μέσου όρου 95 δισεκατομμυρίων δολαρίων.

Άλλες φονικές φυσικές καταστροφές παλαιότερων χρόνων είναι οι εξείς:

2004:Ο σεισμός της Ασίας. Συνολικός αριθμός νεκρών περίπου 150.000

2003:Ο σεισμός στο Bam, Ιραν - 6,3 Ρίχτερ. Ο επίσημος αριθμός των θυμάτων είναι 26.271

1988:Ο σεισμός στην Αρμενία - 6,9 Ρίχτερ. Συνολικός αριθμός των νεκρών είναι περίπου 25.000

1976:Ο σεισμός στην Tang Shan, Κινά – 8,3 Ρίχτερ. Συνολικός αριθμός νεκρών περίπου 242.000

1970:Κυκλώνας στο Μπαλάντες 230km/h ο οποίος κατέστρεψε ολόκληρα χωρία! Ο συνολικός αριθμός των νεκρών είναι περίπου 500,000

1923:Ο σεισμός στο Τόκιο. Ο συνολικός αριθμός των νεκρών είναι περίπου:140.000

1887: Ο Κίτρινος ποταμός της Κινάς πλημμύρισε στο haying koru σκοτώνοντας 900.000 ανθρώπους.

1896:Τσουνάμι σκοτώνει 27.000 ανθρώπους στην Ιαπωνία.

1815:Ηφαιστειακή έκρηξη στο όρος Tambour στα Ινδονησιακά subway νησιά. Ο συνολικός αριθμός των νεκρών είναι 90.000.

1556:Ο Σεισμός στην Κινά συγκεκριμένα στις περιοχές (Shanks, Henna). Ο συνολικός αριθμός των νεκρών είναι περίπου 830.000.

7.2 ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Από όσα προηγουμένως διατυπώθηκαν συμπεραίνουμε ότι η κρίση αποτελεί αναπόφευκτο φαινόμενο σε κάθε δρώντα οργανισμό και σύστημα. Μπορεί ένας οργανισμός ν' αποφύγει τις κρίσεις; Το ερώτημα είναι εάν υπάρχει σωστή διαχείριση. Εάν όμως γίνει έγκαιρα αντιληπτό, ότι κάποιος κίνδυνος απειλεί να προκαλέσει μια κρίση, αυτό μπορεί να οδηγήσει όχι μόνο σε δυσμενή επίπτωση αλλά και σε ευκαιρία, όταν την αναγνωρίσουμε και την απομονώσουμε. Για την ορθή διαχείριση της κρίσης απαιτείται ο καθορισμός στρατηγικών στόχων. Οι στρατηγικοί στόχοι καθορίζονται, λαμβάνοντας υπόψη πιθανές εναλλακτικές λύσεις και έχοντας οργανώσει τα σχέδια αντιμετώπισης της κρίσης αφού αποφασίσουμε τις επιμέρους προτεραιότητες και λεπτομέρειες διαχείρισης. Πρέπει να αντιληφθούμε ότι η κρίση είναι μια ρευστή διεργασία που απαιτεί ευέλικτη πολιτική διαχείρισης. Σημαντικό ρόλο στην αντιμετώπιση της παίζουν η ταχύτητα παρέμβασης, η οργάνωση του δικτύου λήψεως πληροφοριών, η επικοινωνιακή πολιτική και η ορθή όσο και έγκαιρη λήψη αποφάσεων της ομάδας διαχείρισης κρίσεων. Είναι αυτονόητο πως κάθε πολίτης θέλει να νιώθει ασφαλής και να ξέρει πως το κράτος μπορεί να τον προστατέψει από τις συνέπειες μιας καταστροφής. Πολλές φορές όμως, το μέγεθος ενός καταστροφικού φαινομένου όσο και οι συνέπειές του, είναι τέτοιες που ξεπερνούν τις δυνατότητες μιας χώρας σε έμπυχο δυναμικό όσο και σε υλικοτεχνικά μέσα. Πρέπει να γίνει κατανοητό ότι ο η πολιτική προστασία μιας χώρας είναι υπόθεση όλων μας.

Πολλές φορές ο τουρισμός πραγματικά μπορεί να αποτελέσει τραυματική εμπειρία, όπως είναι και τα αποτελέσματα των κρίσεων. Πόσοι τουρίστες χάθηκαν στο Μπαλί, όπως θα δούμε, στο τσουνάμι, στην επίθεση στους δίδυμους Πύργους;

Οι κρίσεις στον τουρισμό μπορούν να λάβουν πολλές μορφές. Έχουμε δύο βασικές κατηγορίες. Υπάρχουν οι κρίσεις που προέρχονται από φυσικές καταστροφές και αυτές που είναι ανθρωπογενείς.

Φυσικές: Επιδημίες, όπως λ.χ. το τσουνάμι, σεισμοί, καταποντισμοί και όλα τα παρόμοια. Από την άλλη πλευρά, έχουμε τις ανθρωπογενείς κρίσεις: και είναι αυτές που οφείλονται κυρίως σε ένοπλες συρράξεις, διαδηλώσεις και σε τρομοκρατικές ενέργειες. Εδώ ανήκουν και οι κρίσεις που προκύπτουν από αεροπορικά δυστυχήματα.

Στον 20ο και 21ο αιώνα οι κρίσεις αποτελούν στοιχείο της σύγχρονης καθημερινής μας ζωής, τόσο στο χώρο της εργασίας όσο και της ιδιωτικής/ προσωπικής μας ζωής. Οι νέες συνθήκες της παγκοσμιοποίησης και της νέας οικονομίας δημιουργούν πολιτισμικές, πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές αναταράξεις σε όλα τα κράτη του κόσμου, με αποτέλεσμα να προκαλούνται μικρής ή μεγάλης κλίμακας κρίσεις. Επίσης, οι τρομοκρατικές επιθέσεις και οι οικονομικές κρίσεις, σε συνδυασμό με τη σταδιακή παρακμή του φυσικού και πολιτισμικού τοπίου, στο οποίο ζούμε, αποτελούν καθημερινές εστίες κρίσεων σε όλες τις περιοχές του πλανήτη μας.

Συνεπώς, η υιοθέτηση συστημάτων για την ασφάλεια και θεσμών για τη διαχείριση κρίσεων αποτελεί προϋπόθεση και όχι επιλογή για της κυβερνήσεις, τους οργανισμούς και τις επιχειρήσεις του αιώνα μας. Οι κρίσεις στον 21ο αιώνα έχουν μεν τοπική προέλευση αλλά παγκόσμια απήχηση και αυτό διότι οι νέες τεχνολογίες και κυρίως η τηλεόραση, η ψηφιακή επικοινωνία και ο κυβερνοχώρος-διαδίκτυο παρέχουν τη δυνατότητα της άμεσης γνωστοποίησης των κρίσεων σε ελάχιστο χρόνο σε όλο τον κόσμο. Οι διαχειριστές κρίσεων καλούνται να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά όχι μόνο την κρίση, αλλά και τον επικοινωνιακό θόρυβο, επικοινωνιακό αντίκτυπο της. Οι κυβερνήσεις, οι οργανισμοί και οι επιχειρήσεις για να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τις κρίσεις είναι απαραίτητο να διαθέτουν κατάλληλα εκπαιδευμένο και άρτια ενημερωμένο προσωπικό, το οποίο θα έχει την απαραίτητη τεχνολογική υποδομή ώστε να είναι σε θέση να διαχειριστεί δυναμικά και έγκαιρα τις επικείμενες κρίσεις στην κοινωνία των πληροφοριών και της γνώσης. Το θέμα της διαχείρισης κρίσεων στον τουρισμό αποκτά ιδιαίτερη σημασία για τη χώρα μας μιας και για το ότι κρίσεις καλείται να αντιμετωπίσει η πολιτεία αρκετά συχνά. Κρίσεις με αντίκτυπο στον τουρισμό έχουν συμβεί κατ' επανάληψη στην Ελλάδα και σε πολλά άλλα μέρη της γης και είναι βέβαιο ότι θα ξανασυμβούν. Η αποτελεσματική αντιμετώπιση τέτοιων καταστάσεων, φυσικών καταστροφών, ατυχημάτων, εγκληματικών ενεργειών, επιδημιών, πολιτικών αναταραχών κοκ. αποτελεί βασικό καθήκον των κρατικών αλλά και των

ιδιωτικών τουριστικών φορέων, αφού από αυτήν εξαρτάται άμεσα το εισόδημα χιλιάδων οικογενειών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1). Luecke Richard, Barton Larry, Modern times, Διαχείριση κρίσεων
- 2). Ηγουμενάκης, Ν. Κραβαρίτης, Κ. Λύτρας, Εισαγωγή στον τουρισμό
- 3). Θεωρίες της κρίσης-προοπτική, Τσιαντής Κ.
- 4). Allport G.W., 1979, The nature of prejudice, Reading, Addison-Wesley.
- 5). Amir Y., 1976, «The role of intergroup contact in change of prejudice and ethnic relations»
- 6). Bachleitner R., P. Schimany , 1999, Grenzenlose Gesellschaft - grenzenloser Tourismus
- 7). Bojanic D.C., 1991, «The use of advertising in managing destination image», Tourism Management
- 8). Deggau H. G., 1997, «Zur Semantik der Reise», Voyage
- 9). Dann G., 1996a, «Tourists-images of a destination: An alternative analysis», στο Journal of Travel and Tourism Marketing
- 10). Wikipedia- Η Έννοια της Φυσικής Καταστροφής
- 11). Learn Hazards – Η Έννοια της Φυσικής Καταστροφής
- 12). Άρθρο Νίκου Κόκκοτα Ειδικευμένος Εθελοντής Γ.Γ.Π.Π. Diploma in Emergency Management And Disaster Response- Αντιμετώπιση Φυσικών και Τεχνολογικών Καταστροφών

13). Robert Heath, Διαχείριση Κρίσεων, εκδ. Μ.Γκιούρδας, Επιστημονική Επιμέλεια: Γκαντζιάς Γιώργος, Αναπληρωτής Καθηγητής Πανεπιστημίου Αιγαίου έτος έκδ. 2005

14). Γκαντζιάς, Κ. Γιώργος., " Πολιτισμική Διαχείριση, Τεχνολογία και Πολιτική "

15). Σωτήρης Ν. Καμενόπουλος, Διπλωματούχος Μηχ.Παραγωγής & Διοίκησης Πολυτεχνείου Κρήτης Ιούλ.2006. Διαχείριση Κρίσεων – Crisis Management

16). Stephen, J.Page- Επιστημονική Επιμέλεια: Θωμάς Μαυροδόντης, Εισαγωγή στον Τουρισμό, εκδ. Παπαζήση

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

- 1). <http://en.wikipedia.org> ηλεκτρονική εγκυκλοπαίδεια
- 2). www.eot.gr Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού
- 3). www.in.gr Greek site
- 4). www.traveldailynews.com ηλεκτρονική εφημερίδα
- 5). <http://travel.i-live.gr/th-pagkosmios-tourismos-anakampsh>
- 6). http://vprassas.blogspot.com/2011/04/blog-post_18.html